

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master Gender en Diversiteit

OP DE MAN AF

Onderzoek naar de online kwetsbaarheid van bekende vrouwen in Vlaanderen

GAËLLE MORTIER
2019-2020

WETENSCHAPSWINKEL

In samenwerking met de
Nederlandstalige Vrouwenraad

Promotor: Dr. Mieke Groeninck (KU Leuven)
Sociale Wetenschappen (KU Leuven)

Gaëlle Mortier

Studentennummer: 01810179

Academiejaar 2019-2020

Masterproef voorgelegd tot het behalen van de graad van Master in Gender en Diversiteit

26 mei 2020

Op de man af

Onderzoek naar de online kwetsbaarheid van bekende vrouwen in Vlaanderen

In samenwerking met de Nederlandstalige Vrouwenraad

Klassieke masterproef

Promotor: Dr. Mieke Groeninck

Copromotor: Prof. Dr. Karen Phalet

Aantal woorden: 23 997

Deze masterproef is een examendocument dat niet werd gecorrigeerd voor eventueel vastgestelde fouten. In publicaties mag naar dit werk worden gerefereerd, mits schriftelijke toelating van de promotor(en) die met naam op de titelpagina is vermeld.

Abstract

De afgelopen jaren brachten een toenemende ongerustheid over cybergeweld tegen vrouwen met zich. Vooral vrouwen die in de publieke belangstelling staan, zouden kwetsbaarder zijn voor deze praktijk. Toch is de online kwetsbaarheid van vrouwelijke bekendheden in Vlaanderen zelden in kaart gebracht. Het doel van dit onderzoek is vanuit een intersectionele invalshoek een inzicht te verwerven in hun ervaringen en de offline repercussies, mogelijke verklaringen en copingmechanismen. Twaalf diepte-interviews spitsten zich toe op de online kwetsbaarheid van vrouwen uit verscheidene publieke domeinen. Uit de onderzoeksresultaten kwam naar voor dat online intimidatie tegen vrouwen zich zelden richt op inhoudelijke aspecten, maar veeleer teruggaat naar een eeuwenoude focus op lichamelijkeheid. Vrouwen met meerdere kwetsbare identiteitskenmerken ervaren een meerlagig slachtofferschap. Hoewel de respondenten overwegend oorzaken met een maatschappelijke grondslag aanduiden, vallen zij voornamelijk terug op individuele copingstrategieën. De masterproef concludeert dat vooral maatschappelijke handvaten nodig zijn om online geweld tegen vrouwen te bestrijden.

Kernwoorden: vrouw, geweld, cyberspace, patriarchaat, coping

Voorwoord

Zoals vrijwel iedere andere jonge persoon ben ik erg actief op verscheidene socialemediakanalen. Hoewel deze platformen heel wat voordelen bieden, gaat er geen dag voorbij zonder dat ik online scheldtirades en haatberichten zie circuleren. Ook zelf heb ik online intimidatie aan den lijve ondervonden. De grote acceptatie van intimidatie als een inherent deel van de cyberruimte is in mijn ogen verbazingwekkend. Het is deze verbazing die mijn interesse in online geweld opwekte. De opleiding Gender en Diversiteit bood mij de mogelijkheid om mij in complexe problemen van stigmatisering en onderdrukking te verdiepen en om mij daarbij een intersectioneel perspectief eigen te maken. Hierbij wil ik graag mijn promotor en copromotor, doctor Mieke Groeninck en professor Karen Phalet, danken voor hun begeleiding en bemoedigende woorden doorheen dit onderzoeksproces.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar de Nederlandstalige Vrouwenraad, die mij de kans gaf om rond dit interessante thema aan de slag te gaan. In het bijzonder denk ik hierbij aan mevrouw Herlindis Moestermans die steeds beschikbaar was om mij met raad en daad bij te staan.

Tot slot wil ik graag mijn appreciatie uiten aan mijn familie en vrienden, die mij gesteund hebben bij twijfels en onzekerheden tijdens het neerschrijven van dit proefschrift. Hun ondersteuning zorgde ervoor dat ik nooit opgaf en mijn doel, het uitvoeren van een maatschappelijk relevant onderzoek, heb bereikt.

Inhoudsopgave

Abstract	III
Voorwoord	IV
Inleiding	8
Online geweld tegen vrouwen	8
Doelstelling	9
Vraagstelling	12
Casestudy: vrouwen <i>in the public eye</i>	13
DEEL 1: LITERATUURSTUDIE	15
1. Hoe kenmerkt online geweld zich?	16
2. Uitingsvormen van online geweld	17
3. Wettelijk kader	20
4. Oorzaken van online gendergerelateerd geweld	21
4.1. Cultuur van straffeloosheid	21
4.2. Internetcultuur als mannenbastion	22
4.3. Scheiding private en publieke sfeer	24
5. Reacties op online geweld	25
5.1. Vluchtreacties	26
5.2. Vechtreacties	26
6. Continuüm	28
7. Conclusie literatuurstudie	29
DEEL 2: METHODOLOGIE & ONDERZOEKSOPZET	30
1. Conceptuele benadering: intersectionaliteit	31
2. Respondenten	32
3. Dataverzamelmethode	33
4. Materiaal	34
5. Analyseprocedure	34
6. Positie van de onderzoeker	35
DEEL 3: ONDERZOEKSRESULTATEN	36
1. Online geweld vanuit het oogpunt van de respondenten	37
2. Online geweld tegen vrouwen: voorbij de inhoud	38
2.1. Focus op uiterlijke kenmerken	38
2.2. Ondergraving beroepsmatige expertise	39
2.3. Seksisme	40

2.4. Racisme.....	41
3. Intersectionaliteit	41
3.1. Sociale kenmerken	41
3.2. Publieke functie als discriminatiegrond	42
4. Eigen ervaringen in de cyberspace.....	43
4.1. Gradaties: van Facebook-reactie tot doodsbedreiging.....	44
4.2. Persoonlijke impact.....	44
4.3. Impact op omgeving.....	46
5. Online geweld gedeconstrueerd en verklaard	46
5.1. Politiek klimaat	46
5.2. Patriarchale cultuur en veranderende genderrollen.....	47
5.3. Media.....	49
6. Copingstrategieën	50
6.1. Vluchtreacties.....	50
6.2. Tegenreacties	52
6.3. Andere copingstrategieën	53
DEEL 4: DISCUSSIE & CONCLUSIE	55
1. Bespreking onderzoeksvragen	56
1.1. Perceptie respondenten.....	56
1.2. Offline repercussies.....	58
1.3. Verklaringen volgens de respondenten	59
1.4. Gehanteerde copingstrategieën.....	60
2. Praktische en beleidsaanbevelingen	61
3. Beperkingen van het onderzoek	63
4. Aanbevelingen verder onderzoek	64
5. Conclusie	65
Literatuurlijst	67
Bijlage I: Interviewschema.....	78
Bijlage II: Codeboek	84

Online geweld tegen vrouwen

Geweld tegen vrouwen is een wereldwijde schending van de mensenrechten en vormt een substantiële uitdaging. Het beïnvloedt vrouwen van over de hele wereld en overschrijdt culturele en economische grenzen (Ellsberg et al., 2015). De Verenigde Naties omschrijven geweld tegen vrouwen als elke daad van gendergerelateerd geweld die leidt of waarschijnlijk zal leiden tot fysieke, seksuele of psychologische schade of lijden bij vrouwen, met inbegrip van bedreigingen van dergelijke daden, dwang of willekeurige vrijheidsberoving, ongeacht of deze zich voordoen in het openbaar of in het privéleven (United Nations General Assembly, 1993). De afgelopen jaren brachten een groeiende bezorgdheid over het online misbruik van vrouwen met zich (Ging & Siapera, 2018). Zo waarschuwden de Verenigde Naties in 2015 voor de toenemende prevalentie van online geweld met aanzienlijke negatieve gevolgen voor samenlevingen in het algemeen en onherstelbare schade voor meisjes en vrouwen in het bijzonder (Broadband Commission for Sustainable Development, 2015, pp. 6-7). In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, is dergelijk geweld niet afwijkend en episodisch, maar een alledaagse gebeurtenis in het online leven van vrouwen en meisjes wereldwijd (Women's Legal and Human Rights Bureau, 2015). Vrouwen zijn in vergelijking met mannen buitenproportioneel het doelwit van bepaalde vormen van cybergeweld (EIGE, 2017a). Uit onderzoek blijkt dat één op de vijf vrouwen in de Europese Unie een vorm van cyberintimidatie heeft meegemaakt (European Union & Agency for Fundamental Rights, 2015). Daarnaast rapporteert 72,5% van de vrouwen getuige te zijn geweest van online intimidatie (Citron, 2014). Terwijl mannen vaker het slachtoffer zijn van "milde" vormen van online geweld, zoals schelden en spot, hebben vrouwen meer kans om ernstigere en aanhoudende vormen van cyberagressie te ervaren, zoals seksuele intimidatie, stalken en fysieke bedreigingen (Duggan, 2014). Vooral in communicatie op sociale media ontbreekt vaak een respectvolle houding en manifesteren zich sterke en collectieve tendensen van sociale exclusie en moreel problematisch gedrag (Branford et al., 2019). Dit terwijl sociale netwerksites niet meer zijn weg te denken uit onze dagelijkse gedigitaliseerde realiteit (Dines & Humez, 2011). De opkomende trend van cyberagressie op sociale media verlegt de grenzen van aanvaardbaarheid in termen van gendergerelateerde en geseksualiseerde praktijken (Lumsden & Morgan, 2012).

Hoewel de cyberspace ooit werd aangekondigd als een nieuwe, democratische, publieke sfeer, toont online geweld tegen (zichtbare en hoorbare) vrouwen aan dat deze virtuele ruimte dezelfde genderongelijkheid verderzet als de offline wereld (Lewis, Rowe, & Wiper, 2016). Sociale gelijkheid op het internet is dan ook breder dan de numerieke pariteit tussen mannen en vrouwen, maar verwijst naar de mogelijkheid om de digitale ruimte te beïnvloeden en te spreken zonder angst voor bedreiging of intimidatie (Megarry, 2014). De combinatie van een patriarchaal en een blank superieur begrip van de publieke sfeer met een door mannen gedomineerde geschiedenis van de internetcultuur heeft ongetwijfeld bijgedragen aan de perceptie van de cyberspace als een blanke mannelijke ruimte (Vickery, 2018). De stabiliteit van het patriarchaat zou volgens Halbert (2004) een feministische transformatie van digitale technologieën belemmeren.

De internationale onderzoeksliteratuur gebruikt niet zelden de termen cyberpesten en online geweld door elkaar. Deze thesis hanteert het concept online geweld tegen vrouwen als overkoepelende term: daden van gendergerelateerd geweld die gedeeltelijk of volledig, gepleegd, bevordert of verergerd worden door het gebruik van informatie- en communicatietechnologieën (Women's Legal and Human Rights Bureau, 2015, p.1). Megarry (2014) betoogt dan weer de term online *seksueel* geweld te gebruiken om de context van structurele ongelijkheid waarin deze geweldsvorm plaatsvindt, aan te duiden. Online seksueel geweld is een politieke term en identificeert het misbruik van vrouwen online als een manifestatie van mannelijke dominantie die dient om mannelijke sociale controle in de cyberspace te bestendigen. Online seksueel geweld bestaat uit drie componenten: zijn slachtoffers zijn vrouwen, de intimidatie is specifiek gericht op vrouwen en het misbruik beroept zich op gender op een seksueel bedreigende of vernederende manier (Citron, 2009).

Doelstelling

Lewis et al. (2016) wijzen op drie tekortkomingen in de bestaande onderzoeksliteratuur omtrent online geweld tegen vrouwen.

Ten eerste zou er sprake zijn van een gebrek aan aandacht voor de genderdimensie van cybergeweld. Publieke discussies en academische begrippen onderbelichten vaak de gendergerelateerde natuur van de praktijk (Harmer & Lumsden, 2019). Online geweld wordt daarom dikwijls gezien als apolitiek en inconsequent, als een onvermijdelijkheid van participatie aan de online ruimte (Megarry, 2014; Vitis & Gilmour, 2017). Franks (2012) stelt dat dit perspectief de onderliggende genderdynamieken die cyberagressie vormgeven, verduistert. Onderzoek laat de beperkingen van een genderblinde benadering van cybergeweld zien. Beschikbare gegevens tonen aan dat vrouwen en mannen verschillende vormen van geweld en het hieruit resulterend leed anders ervaren (Maple, Shart, & Brown, 2011). Toch zijn gegevens over online geweld dikwijls niet uitgesplitst naar het geslacht van het slachtoffer en de dader, de relatie tussen beiden, hetgeen de bruikbaarheid van de gegevens beperkt (EIGE, 2017a).

Ten tweede zou een focus op online misbruik als een vorm van communicatie de gelijkenissen met andere geweldsvormen tegen vrouwen over het hoofd zien. Het Women's Legal and Human Rights Bureau (2015) betoogt dat online geweld tegen vrouwen een deel is van hetzelfde continuüm als geweld tegen vrouwen in de offline wereld. De agressie begint dan ook dikwijls offline en wordt weerkaatst in de virtuele ruimte en vice versa (van der Wilk, 2018).

Tot slot zou de huidige literatuur te weinig rekening houden met de ervaringen van de eigenlijke doelwitten van online geweld (Lewis et al., 2016). Zo richt bestaand onderzoek naar *celebrity bashing* zich voornamelijk op omstaanders en daders van het fenomeen en niet op slachtoffers (Ouvrein, Hallam, De Backer, & Vandebosch, 2019).

Waar Lewis en zijn collega's (2016) echter geen oog voor hebben, zijn de beperkingen van gender als een enkele analytische categorie (McCall, 2005). Veel onderzoek naar online geweld tegen vrouwen is gericht op individuele indelingen, waardoor significante verschillen in de ervaringen van

vrouwen onderling onzichtbaar blijven (Hackworth, 2018). Eén-dimensionele conceptualiseringen van individuen of groepen gaan op die manier voorbij aan de complexiteit van de ervaringen van mensen (Romero, 2018). Zo bracht een studie aan het licht dat Afro-Amerikanen in grotere mate vatbaar zijn voor cyberagressie dan blanke mensen (Duggan, 2014). Onder mannen krijgen homo- en biseksuelen vaker dan heteroseksuelen met cyberpesten te maken (Kloosterman, 2015). Hackworth (2018) ijvert ervoor dat studies naar online geweld een intersectioneel kader dienen te hanteren dat een diversiteit aan ervaringen en perspectieven incorporeert en machtsonevenwichtigheden erkent. Een intersectionele invalshoek verlaat problematische dualismen en assumpties met betrekking tot de onvermijdelijkheid van slachtofferschap en daderschap op basis van iemands gender (Powell & Henry, 2017).

Voortgaand op de wetenschappelijke literatuur beoogt de thesis in te spelen op de verschillende gebreken die studies naar online geweld kennen.

Ten eerste wil deze masterproef de ervaringen en perspectieven van **volwassen vrouwen** in kaart brengen, waarbij zij enerzijds verschijnen als doelwit en anderzijds als actoren met strategieën om het geweld het hoofd te bieden. Bestaande onderzoeken focussen zich bijna exclusief op jongeren en adolescenten omwille van hun frequenter gebruik van het internet en hun actieve deelname aan sociale netwerken. Bovendien suggereert een Nederlands onderzoek dat zowel voor mannen als vrouwen het aandeel slachtoffers van cyberpesten afneemt met de leeftijd (Kloosterman, 2015). Hierdoor blijft online geweld tijdens het volwassen leven onderbelicht. Er bestaan vrijwel geen prevalentieonderzoeken naar het ervaren van cyberagressie op volwassen leeftijd (Peterson & Densley, 2017). De huidige fixatie op de jeugd in studies naar online geweld kadert cyberagressie dikwijls als een probleem van naïviteit van het doelwit eerder dan een manifestatie van gendergerelateerd geweld (Henry & Powell, 2015). Om die redenen selecteert het thesisonderzoek uitsluitend respondenten die meerderjarig zijn. Daarnaast wil de thesis niet genderblind zijn, maar het licht laten vallen op de specifieke ervaringen van vrouwen. Deze masterproef zal focussen op vrouwelijke **publieke figuren** in Vlaanderen die omwille van hun verhoogde zichtbaarheid in grote mate kwetsbaar zouden zijn voor verscheidene vormen van online geweld.

Een tweede aspect dat deze masterproef wil belichten, is online geweld tegen vrouwen in een **Vlaamse context**. Het is niet bekend in welke mate en op welke manier vrouwen in Vlaanderen met online geweld worden geconfronteerd. Gegevens over cybergeweld tegen vrouwen op Vlaams niveau zijn schaars en de beste beschikbare informatie is afkomstig van de Europese enquête naar geweld tegen vrouwen van het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten (FRA), waarin vragen over cyberpesten en cyberstalking zijn opgenomen (EIGE, 2017a). Daarnaast is het leeuwendeel van de bestaande studies afkomstig uit het Angelsaksische taalgebied. Door middel van diepte-interviews zullen Vlaamse vrouwen het woord nemen om een beeld te schetsen over hoe zij de cyberspace beleven.

Ten derde wil de thesis door middel van een **intersectionele invalshoek** oog hebben voor de ervaringen van vrouwen die zich op een kruising van meerdere gemarginaliseerde identiteitskenmerken bevinden. Deze vrouwen beschikken mogelijks over kennis die in dominante perspectieven onzichtbaar blijft en doorgaans niet wordt gevaloriseerd (Crenshaw, 1989).

Onderzoek toont aan dat cybergeweld tegen vrouwen en meisjes nadelige gevolgen kan hebben voor de uitoefening van en het pleiten voor vrijheid van meningsuiting en andere mensenrechten (Broadband Commission for Sustainable Development, 2015). Toegang tot het internet is bovendien essentieel voor het economisch welzijn en wordt steeds meer gezien als een grondrecht van de mens (EIGE, 2017a). Door het in kaart brengen van de online kwetsbaarheid en weerbaarheid van vrouwen wil deze masterproef bijdragen aan het ontwikkelen van strategieën om de cyberruimte een veilige omgeving te maken. Het doel van dit thesisonderzoek is, door aandacht te schenken aan gebreken in de bestaande onderzoeksliteratuur, in te spelen op het groeiend maatschappelijk probleem van online geweld tegen vrouwen. Vanuit de ervaringen van de respondenten zal de thesis zowel praktijk- als beleidsaanbevelingen formuleren om vrouwelijke gebruikers op het internet preventief en actief te beschermen.

Dit onderzoek verloopt in samenwerking met de Nederlandstalige Vrouwenraad die- als koepelorganisatie voor verschillende verenigingen die werken aan gelijke kansen voor mannen en vrouwen in een multiculturele samenleving- beleidsadviezen geeft en het maatschappelijke en politieke debat omtrent online geweld tracht te stimuleren.

Vraagstelling

Uit verricht literatuuronderzoek blijkt dat vrouwen die in de publieke belangstelling staan een verhoogde kans zouden hebben om het mikpunt te worden van cyberagressie (Duggan, 2014). Vooral journalisten, politica's, feministen, academici vormen niet zelden het doelwit van deze geweldsvorm. Een disciplinaire retoriek zou zichtbare vrouwen online trachten het zwijgen op te leggen (Cole, 2015). Daarnaast suggereert de internationale onderzoeksliteratuur dat vrouwen die meerdere gemarginaliseerde identiteitskenmerken belichamen in grote mate kwetsbaar zouden zijn voor online geweld (Duggan, 2014; Europees Parlement, 2018; Kloosterman, 2015). Dit thesisonderzoek tracht aan de hand van het interviewen van publieke figuren deze veronderstellingen te onderwerpen aan een Vlaamse context. Deze masterproef wil specifiek aandacht schenken aan volwassen vrouwen die enerzijds enige bekendheid in Vlaanderen genieten en zich anderzijds op een kruising van meerdere discriminatiegronden bevinden. Het kruispuntmodel bekijkt de verschillende assen die deel uitmaken van iemands identiteit (Crenshaw, 1989). Een intersectioneel paradigma benadrukt dat onderdrukking niet gereduceerd kan worden tot één fundamenteel type, maar dat verschillende vormen van onderdrukking samenwerken in het produceren van onrecht (Collins, 2000). De globale onderzoeksvraag van deze thesis is een beschrijvende vraag en luidt als volgt:

Hoofdonderzoeksvraag
Hoe ervaren vrouwelijke publieke figuren in Vlaanderen hun veronderstelde online kwetsbaarheid?
Subonderzoeksvragen
Hoe wordt online kwetsbaarheid begrepen vanuit een intersectie van meerdere sociale kenmerken?
Wat zijn de offline repercussies van een mogelijke online kwetsbaarheid?
Wat zijn de mogelijke verklaringen voor hun veronderstelde online kwetsbaarheid?
Hoe vertaalt die mogelijke online kwetsbaarheid en/of weerbaarheid zich naar copingstrategieën?

Antwoorden op deze vragen stellen ons in staat om een zicht te krijgen op online geweld tegen vrouwen in een Vlaamse context. Vanuit een intersectioneel perspectief tracht de masterproef een relevante academische bijdrage te leveren aan de onderzoeksliteratuur.

De thesis zal zich richten tot vrouwen die in Vlaanderen enige bekendheid genieten. Vrouwen die in de publieke belangstelling staan of technologie gebruiken om hun werk te promoten, zouden immers een groter risico lopen om het doelwit te worden van online geweld (Duggan, 2014; Williamson, 2010). *Celebrity bashing* is een specifieke vorm van online agressie, bestaande uit denigrerende of gemene opmerkingen over het uiterlijk, werk, privéleven van beroemdheden geformuleerd door toeschouwers op een publiekelijk zichtbare manier (Ouvrein, Pabian, Machimbarrena, De Backer, & Vandebosch, 2018, p. 262). Ook journalisten participeren in toenemende mate aan *celebrity bashing* waarbij artikels beroemdheden online aanvallen of sterk bekritisieren (Johansson, 2008). *Bashing* onderscheidt zich van kritiek in die zin dat het de intentie heeft de betrokken persoon te schaden (Dalla Pozza, Di Pietro, Morel, & Psaila, 2011). De opvatting leeft echter dat *celebrity bashing* publieke figuren niet zou raken omdat ze nooit alle (negatieve) commentaren op het net zouden lezen en dat online haatspraak nu eenmaal deel zou uitmaken van een leven onder publieke belangstelling. Toch blijkt uit onderzoek dat beroemdheden wel degelijk negatieve gevolgen van dergelijk cybergeweld ondervinden, zoals depressieve gevoelens en alcohol- en drugmisbruik (Ouvrein, Vandebosch, & De Backer, 2017). Hoewel online geweld tegen publieke figuren dus op het eerste zicht triviaal kan lijken, kan deze praktijk eveneens leiden tot online agressie gericht tot andere doelwitten, zoals *peers*, en kan het bijdragen tot een cultuur van acceptatie van agressief online gedrag (Ouvrein et al., 2019, p. 939).

Johansson (2006) begrijpt de schadelijke behandeling van publieke figuren in relatie tot het leven van zijn lezers. Het haten van bekendheden kan een manier zijn om met de eigen situatie om te gaan. Auteurs Vitis en Gilmour (2017) omschrijven *celebrity bashing* dan weer als een manier waarop een patriarchale samenleving vrouwelijke stemmen binnen het publieke domein kan controleren. Cybergeweld tracht in dit opzicht vrouwen met een publieke functie te disciplineren en het zwijgen op te leggen binnen historisch door mannen gedomineerde ruimten zoals media, politiek, sport en wetenschap. Keller, Mendes en Ringrose (2016) stellen zelfs dat iedereen die de populaire idee van misogynie tracht uit te dagen, het risico loopt het doelwit te worden van seksistische aanvallen en misbruik. Enkele voorbeelden zetten bovenstaande uitgangspunten kracht bij. Zo zijn vrouwelijke academici en wetenschappers die onderzoek verrichten naar gevoelige en controversiële thema's in grotere mate vatbaar voor cybergeweld, wat een productieve uitwisseling van ideeën bemoeilijkt (Vickery et al., 2018). Ook journalisten zijn niet zelden het mikpunt van online intimidatie. Uit een analyse van The Guardian blijkt dat artikels geschreven door vrouwelijke journalisten meer beledigende en minachtende trollen aantrekken dan diegene geschreven door mannen, ongeacht het onderwerp (Gardiner et al., 2016). Vrouwelijke bekendheden die de hashtag #MeToo deelden, kregen online te maken met agressieve commentaren die hen beschuldigden van het zoeken van aandacht en die zelfs hun bekentenissen van seksueel misbruik in twijfel trokken (Ouvrein et al., 2018). Feministen ontsnappen evenzeer niet aan cyberagressie. Door hun ingenomen politieke positie stellen feministen de status quo in vraag en trachten ze de belemmeringen verbonden aan vrouwenlevens weg te nemen (Smith, 2019). Opvallend is dat mannenrechtenactivisten het slachtofferschap van feministen die ervaringen van online geweld hebben gerapporteerd, ontkennen. Hierdoor normaliseren ze cyberagressie tegen vrouwen als een onderdeel van het alledaags discours

en als een van de verwachtingen van de digitale ruimte (Lumsden, 2019). Het tweede deel van de masterproef zet de publieke functies van de respondenten die deelnamen aan het onderzoek uiteen.

DEEL 1: LITERATUURSTUDIE

DEEL 1. LITERATUURSTUDIE

1. Hoe kenmerkt online geweld zich?

Door het alomtegenwoordige gebruik van sociale media, de snelle verspreiding van mobiele informatie en het groeiende bereik van het internet, in combinatie met de bestaande pandemie van geweld tegen vrouwen en meisjes, manifesteert cybergeweld tegen vrouwen en meisjes zich volgens de onderzoeksliteratuur als een groeiend wereldwijd probleem (EIGE, 2017a). De *Association for Progressive Communications* (2011) onderscheidt vijf kenmerken van online geweld.

Een eerste kenmerk van cybergeweld dat het rapport aanhaalt, is anonimiteit. De dader kan onbekend zijn en blijven voor het slachtoffer (Fascendini & Katerina, 2011). Hoewel het internet gebruikers bevrijdt van de beperkingen van traditionele communicatie, onder meer door het neutraliseren van sociale kenmerken als gender, ras en etniciteit en zo de mogelijkheid biedt discriminatie te elimineren, is dit niet zonder risico (Stoleru & Costescu, 2014). Anonimiteit op het net kan leiden tot verhoogde agressie en ongepast gedrag (Ybarra & Mitchell, 2004). Zo kan anonieme online communicatie resulteren in een dichotomie tussen face-to-face handelingswijzen en online acties, waardoor de geweldpleger zijn slachtoffer louter als een avatar ziet en niet langer als een menselijk persoon (Graf, Yanagida, & Spiel, 2019). Volgens Suzor et al. (2019) is het juist de neutraliteit van technologische ontwikkelingen die zorgt voor een dubbele mislukking om enerzijds de digitale wereld voor prosociaal gebruik te ontwerpen en anderzijds te beschermen tegen asociale toepassingen. Auteurs Harmer en Lumsden (2019) stellen dat de virtuele sfeer dan weer geen neutrale ruimte is omdat ze de ongelijkheden van de offline wereld zou weerspiegelen.

Een tweede eigenschap van online geweld volgens de *Association for Progressive Communications* is automatisering. Automatisering verwijst naar het gebruik van informatietechnologieën om menselijk werk bij taken te verminderen. Nieuwe technologieën maken het plegen van online geweld eenvoudiger, minder arbeidsintensief en zorgen ervoor dat het geweld zich op een hoog tempo kan voordoen (Fascendini & Katerina, 2011). Technologische vaardigheden kunnen de online geweldpleger machtig doen lijken (Pettalia, Levin, & Dickinson, 2013). De normalisering van technologie en zijn continue ontwikkeling zouden misbruik op het internet dus hebben gefaciliteerd (O'Shea, Julian, Prichard, & Kelty, 2019).

Een derde kenmerk dat cyberagressie onderscheidt van geweld in de niet-virtuele ruimte, is dat de actie gebeurt vanop een afstand. De dader kan het geweld plegen vanop elke plaats ter wereld waardoor hij zich niet in de fysieke nabijheid van het slachtoffer hoeft te bevinden (Fascendini & Katerina, 2011; Van Hoof, 2019). Het digitale platform leent zich er mede daardoor toe slechts weinig gevolgen te hebben voor de daders van online geweld, waardoor individuen meer geneigd zijn om gedrag te vertonen dat ze normaal gesproken niet zouden vertonen (Betts, 2016). Zo zeggen of doen mensen dingen in de cyberspace die ze niet zouden zeggen of doen in de face-to-face wereld. Gebruikers zijn minder terughoudend, worden losser en uiten zich openlijk op het net. Suler (2004)

noemt dit fenomeen het '*online disinhibition effect*' of het online ontremmingseffect. Dit effect is op zichzelf niet negatief, maar kan ontaarden in *toxic disinhibition*, negatieve gedragingen in de cyberruimte, zoals bijvoorbeeld cyberpesten (Fox, Cruz, & Lee, 2015).

Een vierde aspect eigen aan cybergeweld is zijn toegankelijkheid. Daders kunnen gemakkelijk en op een intensiefarme manier hun geweld plegen dankzij nieuwe online mogelijkheden, technologieën en platforms (Fascendini & Katerina, 2011; Van Hoof, 2019). De verruimde toegang tot nieuwe technologieën heeft namelijk nog meer mogelijkheden gecreëerd voor intimidatie en geweld in alle lagen en op alle niveaus van de samenleving (Europees Parlement, 2018). Ontwikkelingen op het terrein van communicatietechnologie en sociale media stellen applicaties voor mobiele telefoons bijvoorbeeld in staat de locatie van anderen te kunnen volgen of geven de mogelijkheid om probleemloos seksueel getinte foto's rond te sturen, ook aan grote groepen (Römkens, de Jong, & Harthoorn, 2014).

Tot slot zou online geweld zich volgens het rapport kenmerken door zijn verspreiding. Daders kunnen hun geweld in de cyberruimte op elk mogelijk moment plegen, het non-stop verderzetten en het eindeloos verspreiden (Fascendini & Katerina, 2011; Van Hoof, 2019). Nieuwe technologieën zorgen ervoor dat het misbruik op verschillende manieren en in verschillende contexten kan plaatsvinden en een breed publiek kan bereiken (Lewis, Rowe, & Wiper, 2019). De globalisering van digitale communicatie betekent dat ook intimidatie en pesten in toenemende mate globale proporties aannemen (Powell & Henry, 2017b).

2. Uitingvormen van online geweld

De literatuur onderscheidt vele verschillende vormen van online geweld tegen vrouwen en meisjes. Gedragingen kunnen zich zowel actief (gericht op specifieke individuen) als passief (niet gericht op een specifiek individu), zowel verbaal als visueel voordoen (Barack, 2005). Cybergeweld kan dan wel verschillende gedaantes aannemen, de verscheidene geweldsvormen dienen volgens Powell en Henry (2017d) dikwijls hetzelfde doel: ze beogen gendergerelateerde machtsrelaties te consolideren en vrouwen te positioneren als geseksualiseerde subjecten.

Seksistische haatspraak

Haatspraak omvat seksueel gewelddadige bedreigingen en intimidatie geuit op online platforms (Henry & Powell, 2015). Cyberhaat verwijst naar elke digitale actie van geweld, vijandigheid en intimidatie gericht op mensen omwille van hun identiteit of hun 'waargenomen' verschil (Chakraborti, Garland, & Hardy, 2014, p.6). Een van de meest voorkomende vormen waarin dit seksisme tot uiting komt, is aan de hand van zogenaamde 'trollen'. Een trol verzendt opzettelijk een provocerend bericht om een boze reactie uit te lokken (Lumsden & Morgan, 2012).

Cyberpesten

De literatuur definieert pesten als een agressieve, intentionele daad of gedragsvorm die door een groep of individu herhaaldelijk en doorheen de tijd, tegen een slachtoffer dat niet gemakkelijk zichzelf kan verdedigen, wordt gepleegd (Olweus, 1999; Slonje & Smith, 2008; Whitney & Smith, 1993). Het

cyberpesten maakt gebruik van digitale en/of elektronische media en vertoont gelijkenissen met het traditionele pesten in die zin dat er sprake is van een machtsongelijkheid in het voordeel van de dader en er een bedoeling is om te kwetsen (Zych, Baldry, Farrington, & Llorent, 2019). Cyberpesten heeft haast per definitie een herhaaldelijk karakter, aangezien alles wat op het internet verschijnt er moeilijk af te halen is en eenzelfde pestactie het slachtoffer dus herhaaldelijk kan achtervolgen (Symons, Ponnet, Walrave, & Heirman, 2018, p.23). Daarnaast heeft cyberpesten het potentieel een bijzonder groot publiek te bereiken in vergelijking met de meestal relatief kleine groep die getuige is van het traditionele pesten (Slonje & Smith, 2008). Een studie die het voorkomen van cyberpesten bij Vlaamse jongeren onderzocht, wees erop dat meisjes vaker het slachtoffer worden van cyberpesten dan jongens (Symons et al., 2018). Hoewel empathie en andere individuele kenmerken een (beschermende) rol zouden spelen, zijn deze niet voldoende om cyberpesten te verklaren noch te voorspellen (Graf et al., 2019).

Sexting als misbruik

Sexting is het creëren, delen en verzenden van seksueel suggestieve berichten en afbeeldingen, inclusief naaktfoto's of bijna-naaktfoto's, op het internet of via mobiele telefoon (Ringrose, Gill, Livingstone, & Harvey, 2012). Vrouwen zijn meer geneigd naaktfoto's van zichzelf te versturen en mannen zijn meer geneigd deze te ontvangen (Siegle, 2010). Meer dan de helft van diegenen die naaktfoto's van zichzelf verstuurt (61%), zou zich minstens één keer onder druk hebben gevoeld van iemand anders, om deze handeling te stellen (AP-MTV, 2009). Een andere studie stelt dat personen die aan sexting doen, in grotere mate rapporteren betrokken te zijn in risicovol seksueel gedrag, zoals onveilige seks en het hebben van meerdere bedpartners (Benotsch, Snipes, Martin, & Bull, 2013). Het grootste risico verbonden aan sexting is het ongewenst openbaar maken en de niet-consensuele verspreiding van private inhoud en het daaropvolgend pesten (in extreme gevallen tot zelfmoord) wat eveneens onderwijs- en carrière mogelijkheden kan ondermijnen (Ahern & Mechling, 2013; Hua, 2012; Korenis & Billick, 2014).

Wraakporno

Wraakporno of *image-based sexual abuse* is de online, en soms offline, niet-consensuele verspreiding en het delen van expliciete afbeeldingen door (ex-) partners, hackers of anderen met het oog op wraak nemen en/ of voor entertainmentdoeleinden (Hearn & Hall, 2019). Deze vorm van online geweld kan ernstige gevolgen hebben op de mentale gezondheid van het slachtoffer zoals post-traumatische stress, depressie en suïcidale gedachten (Bates, 2017). De laatste jaren hebben vele landen wetten geïntroduceerd om wraakporno te bestrijden (Matsui, 2015). Hoewel een wettelijke omkadering een stap voorwaarts is, focussen deze wetten zich hoofdzakelijk en uitsluitend op het paradigmatisch geval van de wraakzuchtige ex-partner. Daardoor slagen wetgevers er niet in rekening te houden met een reeks van misbruikpraktijken die voortvloeien uit de niet-consensuele verspreiding en/of creatie van private seksuele afbeeldingen. Wraakporno dient gezien te worden als slechts één enkele vorm van een reeks gendergerelateerde, geseksualiseerde vormen van misbruik.

Auteurs McGlynn, Rackley en Houghton (2017) betogen dat *image-based sexual abuse* zich bevindt op een continuüm met andere vormen van seksueel geweld.

Sextortion

Bij sextortion dreigt de dader seksuele afbeeldingen zichtbaar te maken om zo het slachtoffer te dwingen tot het verlenen van seks, het verzenden van extra foto's of andere gunsten zoals het betalen van een al dan niet grote som geld (Wolak, Finkelhor, Walsh, & Treitman, 2018). Meisjes zijn vaker het doelwit van deze chantage dan jongens (Kopecký, 2017). Wolak & Finkelhor (2016) onderscheiden twee vormen van sextortion. Bij een eerste vorm vindt het dreigement plaats in de nasleep van een face-to-face romantische of seksuele relatie waarin seksuele afbeeldingen werden gemaakt of gedeeld. De benadeelde partner dreigt afbeeldingen te verspreiden om een verzoening af te dwingen of om de betrokken persoon te vernederen. In een tweede geval ontmoet de dader de respondent online en gebruikt een verkregen seksueel beeld van de respondent om meer afbeeldingen of seksuele interacties te eisen.

Cyberstalking

Volgens auteurs Martellozzo en Jane (2017) heeft cyberstalking veel gelijkenissen met zijn offlineversie. Bij het geweld zijn vaak één enkele dader en doelwit betrokken en vloeit het dikwijls voort uit huiselijk geweld en/ of het einde van een relatie. Bij stalking gaat het om herhaaldelijke incidenten die afzonderlijk al dan niet onschuldig kunnen zijn, maar gecombineerd het veiligheidsgevoel van het slachtoffer ondermijnen en onrust, angst of paniek veroorzaken (EIGE, 2017a). Cyberstalking gaat dus niet om een alleenstaand voorval, maar omvat een reeks gedragingen doorheen de tijd. Daarnaast impliceert stalking een inbreuk op het recht op persoonlijke privacy van een persoon (Spitzberg & Hoobler, 2002).

Doxing

Doxing is het door een derde opzettelijk openbaar vrijgeven van persoonlijke en gevoelige informatie van een individu op het internet, vaak met de bedoeling om de betrokken persoon te vernederen, bedreigen, intimideren of te straffen (Douglas, 2016). De meeste *doxes* omvatten erg identificeerbare informatie over het slachtoffer en zijn of haar familieleden zoals volledig wettelijke namen, adressen, telefoonnummers en sociale netwerkprofielen (Snyder, Doerfler, Kanich, & McCoy, 2017). Het gaat meestal over meerdere daders die doxing gebruiken als middel in een grotere campagne om één bepaalde persoon lastig te vallen (MacAllister, 2017). Bovendien kan doxing escaleren in andere vormen van (cyber)agressie zoals hacken, spionage en fraude (Khanna, Zavarsky, & Lindskog, 2016). Uit een onderzoek van Snyder et al. (2017) bleek dat slachtoffers van doxing sterk geneigd zijn hun profiel op sociale netwerksites af te sluiten of privé te maken.

3. Wettelijk kader

De wetgeving is een vorm van machtsoefening vanwege haar aanspraken op rechtvaardigheid en waarheid, haar kennisconstructie en het vormgeven van sociale normen, overtuigingen en waarden (Powell & Henry, 2017b). Daarnaast is de wetgeving vaak vrij langzaam in het opvolgen van veranderende sociale normen. Gelijktijdig zijn sociale waarden niet steeds consistent met wat de wet als goed of fout vastlegt (Vickery, 2018). De valse tweedelingen tussen het private en het publieke leven en online en offline geweld resulteren in een minimalisering van cybergeweld door de politie en de opvatting dat ervaringen van slachtoffers slechts incidenten zijn en niet de uitkomst van gedragspatronen die zich in de loop van de tijd ontvouwen (EIGE, 2017a).

Geweld tegen vrouwen werd oorspronkelijk gedefinieerd als een private kwestie waardoor deze vorm van geweldpleging buiten de reikwijdte van het rechtstelsel viel (Lewis et al., 2019). In de loop der jaren hebben zich juridische handvaten ontwikkeld om (online) geweld tegen vrouwen tegen te gaan. Op Europees niveau ondertekende België in 2012 het Istanbul Verdrag of het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. Dit dwingend Verdrag vraagt Europese lidstaten maatregelen te ontwikkelen ter bestrijding van alle vormen van geweld tegen vrouwen door onder andere een preventieve aanpak en de vervolging van daders (Council of Europe, 2011). Het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie werkten eveneens in 2012 richtlijnen uit tot de vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten (Europees Parlement & Raad van de Europese Unie, 2012). Op Belgisch niveau trad in 2014 de Seksismewet in werking ter bestrijding van seksisme in de openbare ruimte. Seksistische gebaren of handelingen voldoen ook aan de openbaarheidsvereiste op internetfora, sociale media, in de pers of wanneer het gaat om het versturen van een seksistische e-mail, seksistische teksten of beelden openlijk tonen of bezorgen aan meerdere personen (Stevens & Van Dijcke, 2018). Sinds 2014 is het strafbaar om via het internet een minderjarige te benaderen om (al dan niet seksuele) misdrijven te plegen.

Op 27 maart 2019 keurde het Comité van Ministers van de Raad van Europa een aanbeveling goed om seksisme te voorkomen en te bestrijden in de lidstaten. Met deze aanbeveling is er voor het eerst een internationaal overeengekomen algemene definitie van seksisme en seksistisch gedrag: "*Gedrag dat vertrekt van de idee dat een persoon (of een groep personen) minderwaardig is op basis van hun geslacht, en dat zich voordoet in de publieke of privésfeer, **online** of offline, met als bedoeling en/of gevolg dat ofwel; de inherente waardigheid en/of rechten van een persoon geschonden worden, fysieke, seksuele, psychologische of socio-economische schade of pijn berokkend wordt aan een persoon, een intimiderende, vijandige, denigrerende, vernederende, beledigende omgeving gecreëerd wordt, er een obstakel gecreëerd wordt voor de emancipatie en volledige realisatie van de mensenrechten en genderstereotypen in stand gehouden of versterkt worden.* Wanneer het over cybergeweld gaat, is het van belang deze definitie in acht te nemen.

4. Oorzaken van online gendergerelateerd geweld

Op basis van literatuuronderzoek onderscheidt de thesis drie hoofdoorzaken van online geweld tegen vrouwen.

4.1. Cultuur van straffeloosheid

Uit onderzoek blijkt dat de strafrechtelijke respons op slachtoffers van cybergeweld ontoereikend is (Crown Prosecution Service, 2017). Ondanks het bestaande juridisch kader situeert online geweld tegen vrouwen zich in een heersende cultuur van straffeloosheid (Women's Legal and Human Rights Bureau, 2015). De conceptualisering en prioritering van fysiek, lichamelijk geweld als het prototype van alle geweld verklaart gedeeltelijk deze tendens (Powell & Henry, 2017a). Tegelijkertijd kunnen daders vaak straffeloos handelen, dankzij de anonimiteit die het internet biedt (Europees Parlement, 2018). Bovendien kan seksueel geweld in het digitale tijdperk gepleegd worden door iemand in een heel ander land dan dat van het slachtoffer. Dit kan zorgen voor een groot aantal belemmeringen met betrekking tot de bestrafing van de cyberagressie. Verschillende landen beschikken mogelijk niet over een gelijkaardige wetgeving en ontbreken samenwerkingsverbanden tussen wethandhavingsinstanties (Powell & Henry, 2017b). Argumenten die het recht op vrije meningsuiting prioriteren, bemoeilijken eveneens de vervolging en bestrafing van online geweld (Smith, 2019). Auteurs Stroud en Cox (2018) waarschuwen dat een gevoel van straffeloosheid de agressie niet alleen verergert, maar bovendien de neiging heeft het geweld te normaliseren.

Hoewel seksuele intimidatie in de onlineomgeving wijdverbreid is, wordt er vaak geen passende wetgeving voor opgesteld (Europees Parlement, 2018). Er is geen apart wetsartikel in het Strafwetboek voor online seksuele intimidatie. Dit maakt het vervolgen ervan lastig (Römkens, Mejdoubi, & de Jong, 2017). Wetten die oog hebben voor cybercriminaliteit focussen vooral op fraude, identiteitsdiefstal en eigendomsrecht, en niet op de ervaringen van vrouwen in de onlineomgeving (Stroud & Cox, 2018). België vervolgt seksistische haatspraak zeer zelden. Een artikel in de grondwet bepaalt dat seksistische of transfobe drukpersmisdrijven voor een volksjury dienen te verschijnen, wat in de praktijk nooit gebeurt (Stevens & Cardon, 2018). Daarnaast blijkt dat slachtoffers van online geweld nog maar weinig aangifte doen. Een onderzoek in Nederland toont aan dat slechts een kwart van de gevallen bij de politie of een andere instantie wordt gemeld (Kloosterman, 2015).

Indien er sprake is van een aangifte, laten politieagenten het dikwijls na om adequaat te reageren op het cybergeweld (Jane, 2017). Ze zetten slachtoffers onder druk om zich terug te trekken uit de digitale ruimte door persoonlijke accounts te verwijderen en telefoonnummers te veranderen. Op deze manier maakt de politie het slachtoffer zelf verantwoordelijk om met het cybergeweld om te gaan. Aanvallen op vrouwen worden vanuit dit perspectief begrepen als het gevolg van hun eigen beslissing om de 'risicovolle' cyberruimte te betreden (Megarry, 2014). De eis van de politie die individuele slachtoffers vraagt zich af te zonderen van de cyberruimte, erkent de centrale plaats van online communicatie in het dagelijks leven van mensen niet (Black, Lumsden, & Hadlington, 2019). Jane (2016) spreekt in dit verband zelfs van een straf, aangezien een dergelijke maatregel het

slachtoffer uitsluit van online participatie. Het dominante idee dat online geweld tegen vrouwen een probleem is dat veroorzaakt wordt door vrouwelijke doelwitten en daarom ook het best door hen kan worden opgelost, verklaart het falen van politie, beleidsmakers en operatoren om tijdig in te grijpen (Martellozzo & Jane, 2017). Als het alternatief voor online misbruik stilte is, komt de verantwoordelijkheid volledig bij de slachtoffers te liggen waardoor die zich overbelast voelen en geïsoleerd geraken (Veletsianos, Houlden, Hodson, & Gosse, 2018). Ten gevolge van victim blaming overheersen vaak schaamte en schuldgevoelens bij vrouwelijke slachtoffers, ook in situaties waarin zij zelf geen aandeel hadden in het ongewenst gedrag (Römkens et al., 2017). Wanneer juridische interventies er niet in slagen om vrouwen voldoende te beschermen in de cyberspace, gaan vrouwen zelf op zoek naar creatieve manieren om met de intimidatie om te gaan (Vitis & Gilmour, 2017).

4.2. Internetcultuur als mannenbastion

Aan het begin van het internettijdperk leefde de utopische visie dat de overwegend anonieme cyberruimte sociale verschillen zou opheffen en meer gelijkheid zou bewerkstelligen (Cowles, 2009). Sommige auteurs stellen echter dat de cyberspace in geen geval een (gender)neutrale ruimte is of kan zijn, aangezien deze virtuele wereld dezelfde machtsrelaties als die in de echte wereld verderzet (Motta, Fominaya, Eschle, & Cox, 2011). Hedendaagse online normen zijn volgens feministische theoretici het product van een hypermannelijke overheersing van het medium vanaf zijn ontstaansgeschiedenis (Citron, 2014; Megarry, 2014). Technologie zou in zichzelf gegenderd zijn in die zin dat het vooral mannen zijn die beslissingen nemen met betrekking tot hoe technologieën eruit zien (Faulkner, 2001). Institutionele barrières sloten vrouwen en/of etnisch-culturele minderheden uit van de participatie aan het design en aan de implementatie van computertechnologieën (Vickery, 2018). Het feit dat vrouwen vrijwel geen stem hadden in de creatie van belangrijke technologische innovaties die ons leven hebben veranderd, is ongetwijfeld schadelijk geweest voor de ICT-industrie en voor de samenleving als geheel (Selby, Young, & Fisher, 1997). Daarnaast hebben mannen over het algemeen meer succes in het claimen van status en technische competenties die van belang zijn bij de constructie, het onderhoud, de marketing en het ontwerp van deze technologieën (Faulkner, 2001). Bijgevolg worden technologische vaardigheden gedefinieerd als vaardigheden waarover mannen beschikken en vrouwen niet. Ondanks talloze initiatieven om meer vrouwelijke werknemers aan te trekken, blijven ook vandaag vrouwen sterk ondervertegenwoordigd in de ICT-sector (Griffiths, Moore, & Richardson, 2007). Niettegenstaande een constante stijging van de arbeidsparticipatie van vrouwen, nemen mannen gemiddeld nog steeds meer dan acht op de tien ICT-jobs in (EIGE, 2018). Segregatie in de ICT-sector zorgt voor een loonkloof tussen mannen en vrouwen, bekrachtigt genderstereotypen en bestendigt ongelijke machtsrelaties en een genderhiërarchie in de publieke en private sfeer (EIGE, 2017b). Deze ondervertegenwoordiging heeft weinig te maken met kwalificaties, maar met een vijandige blanke patriarchale cultuur die vrouwen isoleert van een door mannen gedomineerde technologische industrie (Vickery, 2018). De ondervertegenwoordiging van vrouwelijke werknemers in de ICT-sector en de diep ingewortelde mannelijke cultuur van de sector zouden online geweld mogelijks onbewust kunnen vergemakkelijken (Griffiths et al., 2007).

Dey (2018) betoogt dat een *digital divide* of een digitale scheidingslijn verklaart waarom de cyberspace niet genderneutraal is. Sciadas, Giguère en Adarn (2005) definiëren een digitale kloof als de economische ongelijkheid en het gebrek aan kansen ervaren door diegenen met beperkte of geen enkele toegang tot het internet. Internettechnologieën vormen niet enkel een mannelijk terrein omdat ze ontwikkeld zijn door en ten behoeve van mannen, het zijn eveneens mannen die er meer gebruik van maken (Wajcman, 2004). Globaal genomen maken vrouwen een minderheid van de ICT-gebruikers uit in bijna alle ontwikkelde en ontwikkelingslanden (Dey, 2018). Een slechtere toegang tot het internet heeft ernstige gevolgen waaronder een lagere participatie aan het onderwijs en verminderde economische opportuniteiten (Antonio & Tuffley, 2014). Hoewel mannen actiever zijn op het internet en computertechnologieën grotendeels vormgeven, krijgen toch vooral vrouwen met cyberpesterijen te maken (Kloosterman, 2015).

Male gaze

Volgens sommigen leidt een fout inherent aan de media tot een intensivering van geweld tegen vrouwen. De Britse feministe en filmtheoreticus Laura Mulvey (1975) betoogt dat visuele media geschapen zijn voor het mannelijke perspectief. Vrouwen worden bekeken door een "*male gaze*" die vrouwen presenteert als slechts objecten van heteroseksueel verlangen. Vrouwenlichamen zijn inherent seksueel en dus ook schandelijk, en lichamen van mannen zijn dat niet (Vitis & Gilmour, 2017). Ook vrouwen kijken mee door dit geseksualiseerd mannelijk oogpunt. De ongelijke machtsverdeling tussen mannen en vrouwen geeft mannen de dominante en actieve rol van observeerder en vrouwen de passieve rol van degene die geobserveerd wordt (Mulvey, 1975). Objectivering werkt als een systematisch proces waarbij men de macht aan zijn doelwit ontnemt (Stroud & Cox, 2018). De manier waarop onlinefora vrouwen presenteren en de manier waarop vrouwen zichzelf tonen en positioneren, geeft aan hoe jonge vrouwen deze *male gaze* mogelijk internaliseren (Lumsden & Morgan, 2012). Een onderzoek verricht bij jongeren suggereert dat digitale media de normen die aanwezig zijn in de reguliere media, en dus ook in de visuele media, verder versterken en normaliseren (Manago, Graham, Greenfield, & Salimkhan, 2008). Dit impliceert dat de internetcultuur deze *male gaze* en andere patriarchale machtsstructuren weerspiegelt en dat het ICT-gebruik het gevaar dat voor vrouwen in de offline wereld bestaat, bekrachtigt en regeneert (Brown, Reed, & Messing, 2018).

Dit mannelijk oogpunt gaat hand in hand met het concept van 'verplichte heteroseksualiteit' die heteroseksuele relaties aanwijst als een onzichtbare norm die een patriarchale maatschappij veronderstelt en afdwingt (Rich, 1980). Op Twitter gaan verscheidene seksistische hashtags viraal zoals #ThatsWhatSlutsDo en #ItsNotRapeIf, die vrouwen dehumaniseren als objecten wiens enige functie seks is (Fox et al., 2015). Zogenaamde internetmemes reproduceren, door middel van humor, heteronormatieve constructies van seksualiteit en gender. Door online seksisme en geweld als grapjes en ironie af te schilderen, worden ze dikwijls als onschadelijk en sociaal acceptabel gezien (Drakett, Rickett, Day, & Milnes, 2018). De vermeende triomf van de hightech gaat dus niet gepaard met het recreëren van beelden of representaties. Integendeel, onder het mom van nieuwe technologische ontwikkelingen, vallen omwille van deze *male gaze* zeer oude thema's en clichés in

herhaling (Braidotti, 2003). Online seksuele intimidatie zou dus gegrond zijn in een patriarchaal gedachtengoed dat vrouwen als objecten ziet (Stroud & Cox, 2018).

The Manosphere

Mensen hebben van nature de neiging zich bij gelijkaardige mensen aan te sluiten. Het internet stelt individuen in staat om gelijkgestemde mensen te vinden en lid te worden van gemeenschappen die misschien niet binnen de grenzen van hun geografisch en door tijd gebonden dagelijks leven bestaan (Vickery, 2018). Het gebruikelijke discours kadert online geweld als een kwestie van individuen die afwijkend gedrag vertonen. Toch is er dikwijls sprake van een netwerk dat deze vorm van agressie coördineert en organiseert (Marwick & Caplan, 2018). Online communicatie kan de acceptatie van groepsnormen bevorderen boven individuele gedragsnormen (Postmes, Spears, & Lea, 2002). Dit verlies van individualiteit is nauw verbonden met een verlies van persoonlijke verantwoordelijkheid en maakt de vorming van zogenaamde cyberbendes mogelijk die mensen online aanvallen omwille van een waargenomen verschil (Citron, 2009; KhosraviNik & Esposito, 2018). *De manosphere* is een losse, informele en gefragmenteerde confederatie van online fora, websites, social-media-accounts van mannelijke belangengroeperingen (Ging, 2019). Deze virtuele gemeenschap omvat cisgender mannen- mannen wiens identiteit overeenstemt met het geslacht dat ze toegewezen kregen bij de geboorte- die geloven dat onze gefeminiseerde, gynocentrische samenleving hen discrimineert waardoor ze steun zoeken bij elkaar (Zuckerberg, 2018). Ondanks sommige tegenstrijdige agendapunten delen deze groeperingen een afkeer van feministen en produceren ze een uiterst vrouwonvriendelijk vertoog (Ging, 2019). Een belangrijke subgroep van de *manosphere* zijn mannenrechtenactivisten (MRA's) wiens leden ijveren voor de eliminatie van wetten en sociale normen die zij opvatten als fundamenteel onderdrukkend voor mannen (Zuckerberg, 2018). Deze mannenrechtenbeweging legt in de toenemende mate de nadruk op seksueel geweld. De retoriek van deze beweging betwist een genderanalyse van aanranding en verkrachting, beschuldigt feministen van het negeren van mannelijk slachtofferschap en schildert het feministische concept *rape culture* af als paniekzaaij (Gotell & Dutton, 2016).

4.3. Scheiding private en publieke sfeer

Habermas (1989) omschrijft de publieke sfeer als een ruimte waar burgers kritisch debatteren over het politieke leven door middel van een open dialoog waaraan iedereen vrij kan deelnemen. Benaderingen die de cyberruimte zien als een politiek neutrale en een inherent democratische sfeer bouwen verder op deze conceptualisering van de publieke ruimte. Deze geromantiseerde visie erkent heersende machtsdynamieken in de virtuele wereld echter niet (Megarry, 2014). Eén van de manieren waarop een patriarchale samenleving haar mannelijke dominantie in stand houdt, is de creatie van een scheiding tussen de publieke en de private sfeer. Deze tweedeling verbindt publieke

acties met de mannelijke leden van een maatschappij en verwijst vrouwen door naar het private domein (Blok, 1988). De opvatting van de publieke ruimte als een open en vrije plaats beschouwt bijgevolg de mannelijke ervaring als universeel en houdt geen rekening met de unieke sociale situatie van vrouwen in patriarchale samenlevingen (Megarry, 2014).

Een belangrijk kenmerk van zowel online als offline geweld is de schijnbare poging om vrouwen het zwijgen op te leggen en hun betrokkenheid in de publieke wereld te beperken (Lewis et al., 2019). Wanneer vrouwen optreden in een openbare ruimte, zoals de cyberspace, overschrijden ze de traditionele grenzen van deze sferen (Megarry, 2014). Online participatie gaat zo in tegen de gebruikelijke plaats van de vrouw in de private sfeer. Vrouwen die conventionele genderrollen niet gehoorzamen, zijn bijgevolg in grotere mate het doelwit van pesterijen (Lewis et al., 2019). Op die manier controleert het patriarchaat vrouwelijk gedrag in de publieke sfeer (Megarry, 2014). Terugkijkend op vorige generaties werden vrouwen die geen huiselijk bestaan leidden en dus de mannelijke (openbare) ruimte betraden, eveneens gehekeld (Lumsden & Morgan, 2012). Veel van de recente incidenten van online geweld die de aandacht van nieuwsmedia trokken, waren een reactie op vrouwen die toegang verkregen tot historisch door mannen gedomineerde ruimten zoals Hollywood, politiek, sport en computerspelletjes (Vickery, 2018).

Omwille van deze scheiding der sferen is het slachtofferschap van deze vrouwen niet zonder voorbehoud en bijgevolg percipieert het politionele systeem de grens tussen daderschap en slachtofferschap vaak als vaag (Lumsden & Morgan, 2012). Zo maakt de politie een onderscheid tussen verdiende en niet-verdiende slachtoffers van cybercriminaliteit en -geweld afhankelijk van de mate van schuld van het slachtoffer. De schuld van het slachtoffer hangt samen met haar vermogen zichzelf te verwijderen van het risico op online geweld (Black et al., 2019). Vrouwen die het publieke domein van de cyberspace betreden en er mogelijk geseksualiseerd gedrag vertonen, zouden zelf schuld dragen met betrekking tot hun betrokkenheid in het geweld (Lumsden & Morgan, 2012). Bovendien betoogt een patriarchale samenleving dat problemen als verkrachting en seksuele intimidatie geen publieke bezorgdheid zijn, maar geïndividualiseerde kwesties behorend tot de privésfeer (Vickery, 2018).

5. Reacties op online geweld

Vrouwen kunnen verschillend reageren op het online geweld en hun reacties kunnen variëren naargelang het tijdstip en de context (Smith, 2019). Sommige vrouwen ervaren fysieke angst, stress, depressie, concentratieproblemen, angst om naar huis te gaan en maken zich zorgen om hun dierbaren ten gevolge van pesterijen en seksuele intimidatie in de onlineomgeving (Europees Parlement, 2018). Het psychisch lijden kan zulke proporties aannemen dat het kan leiden tot een afname van productiviteit op het werk en slechte studieresultaten (Women's Legal and Human Rights Bureau, 2015).

5.1. Vluchtreacties

Cyberagressie kan niet alleen ernstige psychologische gevolgen hebben, maar heeft eveneens een impact op de online participatie van slachtoffers. Aangezien virtuele sociale netwerken een essentieel deel uitmaken van onze dagdagelijkse gedigitaliseerde realiteit is de gelijke deelname van vrouwen aan het web van cruciaal belang (Dines & Humez, 2011; Herdağdelen & Baroni, 2011; Megarry, 2014). Vrouwen die het doelwit zijn van online geweld reageren echter door zichzelf te censureren, hun profiel te verwijderen of zichzelf volledig te distantiëren van de cyberruimte (Citron, 2014; Duggan, 2014; Vitak, Steiner, & Ashktorab, 2017). Jane (2017) spreekt in dit verband van 'vluchtreacties' ten gevolge van het online geweld en onderscheidt vier mogelijke copingmechanismen. Lazarus en Folkman (1984) definiëren coping als pogingen om de emotionele stress die voortvloeit uit ervaringen van dreiging, schade of verlies te voorkomen of te verminderen. De perceptie en ervaring van het slachtoffer van de situatie bepaalt haar copingmechanismen (Smith, 2019).

Ten eerste kan er dus sprake zijn van een distantiëring waarbij slachtoffers aanstootgevende inhoud en/of gebruikers negeren, dempen, blokkeren en verwijderen (Jane, 2017).

Een tweede mogelijke respons die Jane (2017) onderscheidt, is een rationalisering van het geweld om het zo minder persoonlijk op te vatten. Dit kan bijvoorbeeld door te focussen op het systematische gendergerelateerde aspect van de praktijk (Smith, 2019).

Ten derde kunnen doelwitten reageren door middel van 'technologische hygiëne'. Hierbij hebben getroffen personen nog steeds toegang tot het materiaal, maar stellen ze persoonlijke grenzen op om de impact van de cyberagressie op hun leven te verminderen. Dit kan bijvoorbeeld door niet langer 's avonds laat hun e-mails of hun profiel op sociale media na te kijken (Jane, 2017).

Tot slot beantwoorden slachtoffers online geweld door hun internetgebruik te beperken. Dit kan onder andere door zich te onthouden van omstreden debatten en interacties met vreemden te vermijden.

Op groepsniveau creëert cybergeweld dus onveilige ruimtes en ondermijnt het gemeenschapsvorming (Stroud & Cox, 2018). Bovenstaande vormen van zelfbescherming illustreren de bredere sociale implicaties van online geweld: indien vrouwen hun online participatie inperken ten gevolge van de agressie die ze ervaren, is het eindresultaat mogelijks een reductie van diversiteit in gedachtegoed en meningen (Veletsianos et al., 2018).

5.2. Vechtreacties

Niet alle vrouwen vluchten voor online geweld, sommigen vechten ook terug. De opkomst van het internet bood feministische groeperingen een nieuw platform om hun standpunten te verkondigen en te vechten voor vrouwenrechten (Dey, 2018). Het digitale platform maakt het mogelijk om feministische ideeën op grote schaal te verspreiden, protestbewegingen over nationale grenzen heen

met elkaar te verbinden en creatieve protestvormen te ontwikkelen (Baer, 2016). Critici stellen dat online activisme geen verenigende focus heeft, maar enkel gezelligheid bevordert zonder specifieke institutionele macht (Downing, 2011). Anderen stellen dat het internet vrouwen wel degelijk een platform biedt om misogynie te bestrijden en heersende normen te betwisten (Drakett et al., 2018).

Zo kunnen doelwitten van online misogynie gebruik maken van *counterspeech* of tegenspraak als een manier om zich te verzetten tegen een vrouwenhatend discours (Stroud & Cox, 2018). Tegenspraak is de idee dat méér redevoeringen en uitlatingen een schadelijke retoriek effectief kunnen beantwoorden of herstellen, eerder dan zich terug te trekken uit de cyberspace (Richardson & Calvert, 2000, p.554). Tegenspraak kan zowel negatief als positief georiënteerd zijn. In het geval van *negative targeted counterspeech* ligt de nadruk op het negatief beïnvloeden van het mentaal of fysiek welzijn van de dader. *Directed positive counterspeech* focust dan weer op de emotionele ondersteuning van het slachtoffer (Stroud & Cox, 2018). Binnen de context van deze online tegenspraak onderscheidt Jane (2017) naast vluchtmechanismen ook vier potentiële vechtreacties waarmee vrouwen weerstand bieden tegen cyberagressie.

Een eerste mogelijke 'vechtrrespons' is het één-op-één de confrontatie aangaan met de aanvaller. Dit kan bijvoorbeeld door online of offline te ruziën met de dader of dezelfde funeste tactieken te hanteren.

Ten tweede kan cyberagressie leiden tot een engagement van het slachtoffer in traditioneel activisme van belangenbehartiging en bewustmaking, zoals het opstarten van petitie's en het schrijven en spreken over cyberhaat. Zo stellen online platforms feministische activisten in staat om zich tegen een verkrachtingscultuur te organiseren en solidair te zijn met slachtoffers van online geweld (Dodge, 2016). In dit opzicht bezit online communicatie een transformerend potentieel voor individuen die in moeilijke tijden steun zoeken bij anderen die deze moeilijkheden begrijpen of delen (Orgad, 2005; Rivers, 2013).

Een derde mogelijke reactie is het terugvechten door middel van '*performance-based activism*' dat leidt tot een humoristische en creatieve herbestemming van cyberhaat. Rebelse of opstandige humor daagt machtsverhoudingen uit en ondermijnt gevestigde regels en conventies (Holmes, 2000). Een belangrijke kanttekening hierbij is dat in de praktijk vele collectieve acties het onderscheid tussen traditioneel en ludiek activisme overstijgen.

Een laatste manier van verzet noemt Jane (2017) '*digilante activism*'; buitengerechtigde praktijken die bedoeld zijn om geweldplegers te straffen of ter verantwoording te roepen, bijvoorbeeld door de identiteit van de dader vrij te geven aan werkgevers of familieleden. Vrouwen laten zich dus lang niet doen. Tegenspraak omvat een rijk doch complex pad van weerstand tegen online geweld (Stroud & Cox, 2018).

6. Continuüm

Het publieke debat vat cybergeweld tegen vrouwen en meisjes nog al te vaak op als een verschijnsel dat volledig losstaat van geweld in de "echte wereld", terwijl het volgens het Europees Instituut voor gendergelijkheid (2017) zich situeert op een continuüm van offline geweld. Verschillende digitale platforms zouden dezelfde vormen van genderdiscriminatie die sociale, economische, culturele en politieke structuren vormgeven, online reproduceren (Kee, 2006). De online/offline grenzen kunnen dan ook vaag zijn waardoor het voor slachtoffers moeilijk is om bedreigingen op het net los te zien van intimidatie, geweld en misbruik in de echte wereld (Awan & Zempi, 2016). Vanuit het oogpunt van de dader kunnen deze grenzen dan weer heel duidelijk lijken. Vele individuen nemen op het internet een andere identiteit aan, wat het gemakkelijker maakt de online wereld te conceptualiseren als een afzonderlijke entiteit die niet samenhangt met de offline wereld. De ervaren kloof tussen de virtuele en reële wereld duidt Suler (2004) aan als dissociatieve verbeelding.

Online intimidatie blijft zelden virtueel (Vermeersch, 2019). Online geweld beperkt zich dus niet tot de cyberruimte, maar hangt heel vaak samen met offline geweld waarbij beide geweldsvormen elkaar versterken en aanvullen (Van Hoof, 2019). Een poll van Amnesty International bracht aan het licht dat 41 % van de vrouwen die het doelwit was van online geweld, minstens één keer het gevoel had dat deze online ervaringen ook hun fysieke veiligheid bedreigden (Ipsos Mori, 2017). Online en offline misbruik van vrouwen vertonen dan ook enkele gemeenschappelijke kenmerken. Zo vertoont bijvoorbeeld cyberstalking door een partner of ex-partner dezelfde patronen als offline stalken; het is eveneens partnergeweld dat technologie eenvoudig faciliteert (EIGE, 2017a, p.2). Zoals in de "echte wereld" ervaren de meeste vrouwen in de cyberruimte meerdere en verschillende vormen van misbruik (Lewis et al., 2016). Daarnaast is offline geweld tegen vrouwen verre van uitzonderlijk, maar is het voor veel vrouwen een onderdeel van de dagelijkse realiteit (Bates, 2018). Ook in de virtuele wereld voelen de meeste vrouwen online misbruik aan als een routine, als een intrinsiek deel van hun online leven. In dit opzicht ervaren vrouwen online geweld eerder als een reeks gedragingen dan als een individuele daad, net zoals hoe ze partnergeweld en seksueel misbruik in "het echte leven" vaak beleven (Lewis et al., 2019). Er zijn eveneens gelijkenissen met betrekking tot de geweldplegers. Daders van offline geweld zijn dikwijls gekend door het slachtoffer, waardoor risico's zich niet beperken tot de publieke sfeer, maar zich eveneens voordoen in private, vertrouwelijke en familiale ruimtes. Zelfs in de grotendeels anonieme cyberspace zijn ook daders van online geweld dikwijls geen onbekenden voor het slachtoffer, maar maken ze in één derde van de gevallen deel uit van hun online netwerk (Lewis et al., 2016). Ook Fox et al. (2015) verwerpen de idee dat online en offline ervaringen elkaar niet beïnvloeden. De onderzoekers vonden dat gebruikers die in de onlineomgeving seksistisch gedrag vertoonden, vervolgens ook in de echte wereld meer vijandige seksistische attitudes ontwikkelden. Toch wordt de opvatting dat online en offline belevenissen van elkaar los staan nog al te vaak gebruikt als een rechtvaardiging voor kwetsende uitlatingen in de digitale wereld (Suler, 2004).

7. Conclusie literatuurstudie

De schaarste aan onderzoek naar de ervaringen van vrouwen met cybergeweld staat in schril contrast met de hoge frequentie waarmee het geweld zich wereldwijd zou voordoen. Daarnaast lijkt het gebruikelijke discours met betrekking tot online geweld tegen vrouwen enkel oog te hebben voor de genderdimensie van deze geweldsvorm. Wanneer vrouwen meerdere identiteiten belichamen, leggen studies hier zelden de nadruk op. Een exclusief perspectief op basis van geslacht zou kunnen impliceren dat online geweld op basis van iemands gender meer impact zou hebben dan op basis van andere discriminatiegronden (Hackworth, 2018). Hierdoor blijven de ervaringen van vrouwen die verschillende vormen van onderdrukking in de cyberspace ondervinden, onderbelicht. Om die reden legt de masterproef de nadruk op een verwevenheid van sociale categorieën.

DEEL 2: METHODOLOGIE & ONDERZOEKSOPZET

DEEL 2. METHODOLOGIE & ONDERZOEKSOPZET

Het doel van dit onderzoek is om een inzicht te verwerven in de online kwetsbaarheid van vrouwen die onder publieke belangstelling hun beroep uitoefenen in Vlaanderen. Op basis van de verzamelde data zal het onderzoek zowel praktijk- als beleidsaanbevelingen formuleren met betrekking tot online geweld tegen vrouwen. Dit onderdeel van de masterproef bevat een nauwkeurige uiteenzetting van de conceptuele benadering van het onderzoek, de respondenten, de dataverzamelmethode, het materiaal en de analyseprocedure. Tot slot benadrukt dit hoofdstuk de positie van de onderzoeker.

1. Conceptuele benadering: intersectionaliteit

De toenemende prevalentie van online geweld verbreekt de utopische beloften van de cyberspace uit de jaren negentig om gebruikers te bevrijden van discriminerende praktijken op basis van sociale en fysieke kenmerken (Pearson & Trevisan, 2015). Zo zijn vrouwen buitenproportioneel het doelwit van bepaalde vormen van cybergeweld (EIGE, 2017). De meeste studies naar online geweld tegen vrouwen focussen echter uitsluitend op genderspecifieke elementen (zoals seksisme, misogynie of genderspecifieke denigrerende taal) (Hackworth, 2018). Het wetenschappelijk en het publieke debat omtrent online geweld heeft zo de neiging bepaalde vormen van misbruik te bevoorrechten, terwijl andere ervaringen grotendeels onderbelicht of niet onderzocht blijven (Lumsden & Harmer, 2019). LGBT-vrouwen en vrouwen met een beperking in het bijzonder vormen primaire doelwitten van online geweld (Europees Parlement, 2018). De positieve, transformerende effecten van vroege online technologieën voor vele mensen met een beperking betekenen dat online geweld een disproportioneel grotere impact heeft op mensen met een beperking dan op andere kwetsbare groepen (Hall, 2019). Ook transgenders blijken erg kwetsbaar voor digitaal geweld. Cyberagressie zou hen positioneren als een problematische uitgroep die zelf verantwoordelijk is voor het leed of de negatieve reacties die ze ervaren (Colliver, Coyle, & Silvestri, 2019). Verder toont een Nederlands onderzoek aan dat niet-westerse, allochtone vrouwen vaker in aanraking komen met cyberpesten dan westerse, autochtone vrouwen (Kloosterman, 2015). Toch krijgen de ervaringen van de LGBT-gemeenschap en van vrouwen met een beperking, maar ook incidenten van islamofobie en vormen van racisme in de cyberruimte slechts weinig aandacht in de onderzoeksliteratuur (Lumsden & Harmer, 2019). Tot slot zou een lager opleidingsniveau bijdragen tot een verhoogde kwetsbaarheid op het net. Zo treft cyberpesten minder vaak hoogopgeleide mannen en vrouwen (Kloosterman, 2015). Desondanks neemt onderzoek ook deze sociale categorie zelden op.

De nadruk op slechts "gegenderd" online geweld negeert dus de belevenissen van vrouwen wiens slachtofferschap meerdere lagen heeft of in andere categorieën valt (Hackworth, 2018). Om die reden gaat het thesisonderzoek uit van een conceptuele benadering die focust op intersectionaliteit. In 1989 bedacht burgerrechtenactiviste Kimberlé Crenshaw de term 'intersectionaliteit' om de ontoereikendheid van de anti-discriminatiwetgeving met betrekking tot de ervaringen van zwarte vrouwen aan te klagen. Een intersectioneel paradigma benadrukt dat onderdrukking niet gereduceerd kan worden tot één fundamenteel type, maar dat verschillende vormen van

onderdrukking samenwerken in het produceren van onrechtvaardigheid (Collins, 2000). Intersectionaliteit of kruispuntdenken verwijst naar de veelzijdige natuur en de complexiteit van ervaringen en benadrukt hoe kruisingen of interacties tussen sociale categorieën (zoals gender, ras en klasse) iemands ervaringen en sociale positie op een specifieke manier vormen (Lutz, Vivar, & Supik, 2011). Op die manier wou Crenshaw (1989, p.140) aantonen dat de intersectionele ervaring van zwarte vrouwen "groter is dan slechts de som van racisme en seksisme".

Het gegeven dat cybergeweld bepaalde groepen vrouwen in grotere mate viseert dan andere suggereert dat online misogynie zich selectief richt op vrouwen die niet aan de verwachte normen van vrouwelijkheid voldoen en patriarchale, heteronormatieve opvattingen uitdagen (Lewis et al., 2019). Wetenschappelijke onderzoeksliteratuur die verwijst naar "vrouwen", zonder te expliciteren welke vrouwen ze bedoelt, refereert eigenlijk naar de "standaard" groep vrouwen. Studies naar online geweld stellen vrouwen, omwille van hun loutere focus op gender, daardoor onbewust voor als blank, hetero en cisgender (Hackworth, 2018). Tegelijkertijd zijn het juist dus die vrouwen die niet voldoen aan dit heteronormatieve ideaal van blanke vrouwelijkheid die vaker het doelwit zijn van online geweld (Vickery & Everbach, 2018). Een conceptuele benadering van intersectionaliteit dient daarom voldoende aandacht te schenken aan de relatie tot ongemarkeerde categorieën, vooral aan hoe degenen met meer macht als normatieve standaarden worden gedefinieerd (Choo & Ferree, 2010).

2. Respondenten

Deze masterproef zoomt in op een specifieke doch diverse groep vrouwen die in Vlaanderen enige bekendheid genieten en een publieke functie uitoefenen. In samenspraak met de promotor van deze thesis en de Nederlandstalige Vrouwenraad selecteerde het onderzoek aan de hand van een doelbewuste steekproef twaalf vrouwen om aan de diepte-interviews deel te nemen. Deze soort steekproef kiest steekprofeenheden bewust uit, waarbij de onderzoeksvraag de keuze bepaalt (Baarda et al., 2015). Twaalf respondenten zouden voldoende informatie moeten verstrekken om tegemoet te komen aan de vraagstelling van het onderzoek. Wanneer de onderzoeker waarnemingseenheden interviewt, spreekt men van respondenten (Baarda et al., 2016). De respondenten van deze masterproef omvatten een heterogene groep vrouwen die professioneel actief zijn in verscheidene sectoren: media, politiek, middenveld, cultuur en sport. Dit om ons een globaal beeld te kunnen vormen van vrouwen op het publieke toneel. Vickery en Everbach (2018) stellen dat vrouwen die niet voldoen aan een blank heteronormatief ideaal dikwijls het doelwit zijn van online geweld. Om die reden en omwille van de intersectionele invalshoek van de masterproef, omvat de onderzoeksgroep vrouwen van verschillende leeftijden, sommigen van niet-Belgische origine en met een niet-witte huidskleur. Per e-mail ontvingen zij een uitnodiging om deel te nemen aan het onderzoek. Een belangrijke rekruteringsvoorwaarde is dat deze vrouwen gebruik maken van digitale media om hun werk te promoten.

GEGEVENS RESPONDENTEN DIEPTE-INTERVIEWS

Respondent	Publieke functie
R1	Voetbalster, sportjournaliste
R2	Auteur, columniste
R3	Presentatrice, journaliste
R4	Actrice, regisseur
R5	Sportjournaliste
R6	Politica
R7	Voorzitster middenveldorganisatie
R8	Presentatrice, actrice
R9	Galeriste, TV-persoonlijkheid
R10	Politica
R11	Presentatrice, actrice
R12	Politica
Totaal 12	

3. Dataverzamelmethode

De hoofdonderzoeksvraag van deze masterproef luidt als volgt: Hoe ervaren vrouwelijke publieke figuren in Vlaanderen hun veronderstelde online kwetsbaarheid? De centrale vraagstelling omvat een beschrijvende vraag en hanteert een intersectionele benadering. Voor dit kwalitatief vraagstuk maakt het onderzoek gebruik van individuele diepte-interviews met vrouwen die in hoge mate vatbaar zouden zijn voor cybergeweld. Een diepte-interview is een specifieke vorm van een open interview, dat gespreksonderwerpen nauwkeurig uitdiept waardoor vaak persoonlijke en emotionele aspecten aan bod komen (Baarda et al., 2016). Bijzondere aandacht schenken aan de ervaringen en beschrijvingen van vrouwen van mannelijk geweld vormt een belangrijke component van de feministische onderzoekstraditie (Reinharz, 1992). De antwoorden van de respondenten worden niet beperkt tot categorieën zoals in de kwantitatieve survey (Mortelmans, 2018). De interviews vonden plaats in de maanden november en december 2019 op een door de respondent zelf gekozen plaats.

4. Materiaal

De respondenten kregen voor aanvang van het interview een informed consent voorgelegd die de belangrijkste afspraken van het onderzoek samenvatte. Na ondertekening startte het interview met een brede openingsvraag: "Als ik het over online kwetsbaarheid heb, waaraan denkt u dan?". De diepte-interviews waren semigestructureerd van aard en maakten gebruik van een vooraf opgemaakte topiclijst met de onderwerpen die de onderzoeker wenste te bespreken. Bij een semigestructureerd interview heeft de onderzoeker het interview voorbereid en in grote lijnen gestructureerd, terwijl er toch ruim plaats blijft voor de respondent om het interview in te vullen (Mortelmans, 2018). De onderwerpen en de belangrijkste vragen liggen vast, maar de interviewer is vrij om af te wijken van de vraagvolgorde en -formulering als dat beter uitkomt (Baarda et al., 2016). De gemiddelde duur van de interviews bedroeg één uur en dertien minuten.

5. Analyseprocedure

Via Audacity werden de opgenomen interviews vertraagd beluisterd en letterlijk uitgeschreven in Word. Het is aangeraden, alvorens over te gaan tot de kwalitatieve analyse, om je als onderzoeker onder te dompelen in de getranscribeerde data door ze herhaaldelijk actief te lezen met aandacht voor betekenissen en patronen (Clarke & Braun, 2017). Het grondig doorlezen van de verzamelde data is de eerste opstap naar een meer diepgaande analyse (Mortelmans, 2018). Vervolgens werden de uitgeschreven interviews geïmporteerd in het softwareprogramma MAXQDA. In MAXQDA kan de onderzoeker het aanmaken van categorieën en codes controleren, dat kan plaatsvinden voor, tijdens, of nadat het materiaal is geanalyseerd (Oliveira, Bitencourt, dos Santos, & Texeira, 2015). Het programma liet toe om op inductieve wijze nieuwe codes aan de getranscribeerde interviewfragmenten toe te voegen. Deze benadering, ook wel de *grounded theory* genoemd, vraagt een open houding van de kwalitatieve onderzoeker (Baarda et al., 2016). Op basis van de verzamelde interviewdata tracht de *grounded theory* tot de ontwikkeling van een (nieuwe) theorie te komen (Glaser & Strauss, 2009). Een gefundeerde theoriebenadering volgt doorgaans drie opeenvolgende fasen.

Ten eerste staat de exploratiefase in teken van een brede verkenning en nieuwe inzichten. De codeertechniek die deze fase toepast, duiden Baarda et al. (2016) aan als open coderen. Door open te coderen start de onderzoeker dicht bij de empirie (van Staa & Evers, 2015). Het gaat erom elementen die van belang kunnen zijn voor de beantwoording van de onderzoeksvragen zoveel mogelijk in kaart te brengen in de vorm van een code (Baarda et al., 2016). Deze fase onderscheidde 132 codes die gekoppeld werden aan 3008 segmenten.

Ten tweede is er sprake van de specificatiefase waarin het axiaal coderen centraal staat. De onderzoeker tracht de hoeveelheid codes te reduceren (Mortelmans, 2018). Door codes samen te voegen in categorieën neemt de analyse een conceptueler niveau aan (Baarda et al., 2015). In dit

onderdeel van de analyse onderscheidde de masterproef nog 109 codes gekoppeld aan 2964 segmenten.

Ten derde richtte de reductiefase zich tot het onderzoeken op welke manier de analytische codes die ontwikkeld zijn in de voorgaande fasen aan elkaar gerelateerd kunnen worden. Van daaruit kan de onderzoeker zoeken naar voorkomende patronen van codes in de antwoorden (Peters & Wester, 2003). Holton (2007) spreekt in deze fase van theoretische codes om een geïntegreerd theoretisch kader voor de *grounded theory* tot stand te laten komen.

6. Positie van de onderzoeker

Het feministisch standpuntdenken stelt dat iedere wetenschapper verworven kennis beïnvloedt. Bias is dus een onvermijdelijk gegeven (Hinton, 2014). Ondanks de eigen positie van de onderzoeker is het toch mogelijk een sterkere objectiviteit te bekomen. Dit kan door te erkennen dat je als onderzoeker een sterke invloed hebt op het eigen onderzoek (Harding, 2005). De feministische stroming legt dan ook zeer sterk de nadruk op reflexiviteit in onderzoek (Mortelmans, 2018). Adrienne Rich (1984) ontwikkelde in dit verband het concept "*Politics of Location*" als methodologische en epistemologische vereiste voor de feministische onderzoekspraktijk. Het onderzoekend subject benadrukt de locatie of sociale positionering van waaruit hij spreekt, waardoor hij erkent dat alle kennisclaims gesitueerd en voorwaardelijk blijven (Hinton, 2014). Een partieel eerder dan een neutraal perspectief zou op die manier een vorm van objectiviteit kunnen bieden (Haraway, 1988). Deze masterproef bestudeert volwassen vrouwen van verschillende leeftijden met een publieke functie, waarvan sommigen religieus en/of met een buitenlandse afkomst. Als blanke, jonge, hooggeschoolde, heteroseksuele, niet-religieuze vrouw ben ik als onderzoekster beperkt in het ten volle begrijpen van de ervaringen van deze vrouwen.

DEEL 3: ONDERZOEKSRESULTATEN

DEEL 3. ONDERZOEKSRESULTATEN

Dit onderdeel van de masterproef beschrijft de resultaten van de afgelegde diepte-interviews. De hoofdonderzoeksvraag wil nagaan hoe vrouwelijke publieke figuren hun veronderstelde online kwetsbaarheid ervaren. Vooreerst wil het onderzoek meer inzicht verwerven in de associaties van de respondenten ten aanzien van cybergeweld.

1. Online geweld vanuit het oogpunt van de respondenten

De interviews startten telkens met dezelfde brede openingsvraag: *Als ik het over online kwetsbaarheid heb, waaraan denkt u dan?* Allereerst legde de overgrote meerderheid van de respondenten de associatie met de gratis internetdienst Twitter, als medium bij uitstek voor online geweld. Volgens enkele respondenten heerst op Facebook niet dezelfde negativiteit en zou daar de drempel hoger liggen om iemand anoniem aan te vallen dan op Twitter. Ook haalden verschillende vrouwen de commentarensectie onder krantenartikels aan als een broeinest van online intimidatie. Daarnaast verwezen de geïnterviewden naar de hardheid van de taal als het over online kwetsbaarheid gaat. Ze omschreven online geweld als beledigend, agressief, grof, intrusief en kwetsend. De anonimiteit die het internet biedt, geeft internetgebruikers als het ware vrij spel om dergelijk taalgebruik te hanteren.

R11: *Die anonimiteit geeft u het gevoel van macht en dan heb je het gevoel dat je alles mag en alles kunt en dat je er niet voor ter verantwoording zal geroepen worden. Dat is een carte blanche om dingen te doen die anders volgens mij nooit... Sommigen nooit zouden doen.*

De vrouwen verbonden die anonimiteit op het net enerzijds met meer macht ten voordele van de dader en anderzijds met een gebrek aan controle ten nadele van het slachtoffer. De respondenten hadden het gevoel overwegend weinig vat te hebben op wat op het internet verschijnt en stelden daarbij een tekort aan weerwoord aan de kaak. Een aantal vrouwen gaf aan dat beledigingen dikwijls gebaseerd zijn op onwaarheden of op een tekort aan context. Dit gebrek aan controle gaat hand in hand met de snelle verspreiding die de cyberspace mogelijk maakt en het blijvend circuleren van berichten. Een gevoel van machteloosheid ten opzichte van de virtuele wereld leeft bij deze vrouwen. Daarenboven beschouwden de geïnterviewden de laagdrempeligheid van het internet als bepalende factor met betrekking tot online geweld. De digitale ruimte is voor iedereen beschikbaar en toegankelijk, wat zorgt voor een verhoogde bereikbaarheid van zijn gebruikers. R8: *"Je voelt gewoon dat wij in een tijd leven dat iedereen meekijkt."* Het voornamelijk uitblijven van een rechtstreekse confrontatie tussen dader en slachtoffer en bijgevolg weinig verantwoordelijkheidszin bij de dader maken het volgens deze vrouwen zeer gemakkelijk om iemand online aan te vallen.

Een ander belangrijk kenmerk van online geweld volgens de respondenten is de onderschatte impact ervan. De minimalisering van cybergeweld als randfenomeen weten de respondenten aan een dehumanisering van het online slachtoffer. Mensen zouden de gevolgen van onlineaanvallen niet serieus nemen, omdat ze de digitale omgeving loskoppelen van de offline wereld. Daarbovenop

zouden internetgebruikers zich niet steeds bewust zijn van de omvang die online intimidatie kan aannemen. *“Wanneer een aanval zich richt tot een publiek figuur, beseffen mensen misschien niet dat ze één van de duizenden zijn die een reactie plaatsen.”* (R3) Eén van de respondenten gaf echter ook zelf aan initieel de neiging gehad te hebben om het ondergane geweld te bagatelliseren.

R12: *Je denkt bij jezelf: Ja, ik wil nu ook niet van een muis een olifant maken. Je minimaliseert dat op de één of andere manier en je wilt er eigenlijk geen heisa rond en je wilt er geen zaak van maken, je wilt er geen punt van maken. Zo ben ik ook geneigd om te denken: Ja, kom, laat dat nu gauw zo, zwiert dat eraf en het is vergeten. Terwijl ik echt denk dat dat gevolgen heeft.*

Toch schatten alle respondenten online geweld wel degelijk in als een aanwezig probleem in Vlaanderen. Sommigen staaften dit aan de hand van eigen getuigenissen op het internet. R1, R3, R5, R11 en R9 vulden echter aan niet te weten of vrouwen in grotere mate slachtoffer dreigen te worden van bepaalde vormen van cyberagressie dan mannen en hier geen zicht op te hebben. R7 stelde daarentegen dat online geweld vooral een verschijnsel is waarmee vrouwen op het publieke toneel te maken krijgen omwille van hun groter bereik. Ook R5 merkte op dat bijvoorbeeld vrouwelijke politici sneller het doelwit vormen van onlineaanvallen. Enkele vrouwen wezen op de groeiende tendens van het fenomeen en waarschuwden voor een escalatie van het probleem.

2. Online geweld tegen vrouwen: voorbij de inhoud

Een terugkerend aspect dat de respondenten aanhaalden, was het persoonlijke karakter van de geweldsvorm. Zelden is er sprake van een inhoudelijk debat; onlineaanvallen zijn vaak gericht op de persoon van deze vrouwelijke publieke figuren. Online kritiek gaat in de meeste gevallen over zaken die niet verbonden zijn aan de publieke functie van deze vrouwen. Bijna alle bevraagden gaven aan dat kritiek zeer vaak de nodige nuance en onderbouwing mist en verweten internetgebruikers slechts op de persoon te spelen. Omwille van het gebrek aan inhoudelijke argumenten beweerden de geïnterviewde vrouwen de discussie online niet te kunnen of willen aangaan.

2.1. Focus op uiterlijke kenmerken

Beledigingen op grond van uiterlijke kenmerken haalden de vrouwen aan als een typisch aspect van online geweld gericht tegen vrouwen. De respondenten beklemtoonden dat niet de boodschap maar het uiterlijk van een vrouw een prominent doelwit vormt van onlineaanvallen, eerder dan dat dit bij mannen het geval zou zijn. R12: *“Ze kijken eerst naar hoe dat je eruit ziet dan naar wat je eigenlijk te zeggen hebt.”* R7: *“Ik zie gewoon een duidelijkere nadruk op uiterlijk bij vrouwen dan bij mannen.”* R6: *“Een man wordt niet aangesproken over een knoop die al dan niet dicht is bij zijn hemd, een vrouw zal daar wel over aangesproken worden.”* Een ruim overwicht van deze vrouwen verklaarde zelf geconfronteerd te zijn met kwetsende onlinecommentaren over hun voorkomen zoals onaantrekkelijk te zijn, zwaarlijvig te zijn, te schaars gekleed... Zulke opmerkingen zullen mannelijke collega's volgens hen minder snel krijgen. R6 haalde ten slotte aan het minder kwetsend te vinden

wanneer mensen haar zouden berispen op basis van beroepsmatige prestaties dan op basis van haar verschijning.

2.2. Ondergraving beroepsmatige expertise

Een tweede opvallend facet van online geweld tegen vrouwen was de nadruk op het gebrek aan vakbekwaamheid. De respondenten gaven aan verweten te zijn geweest niets van hun beroep te kennen en worden daarbij steevast lager ingeschat dan mannen. Dergelijke verwijten ondermijnden bijgevolg hun professionele geloofwaardigheid. Binnen hun publieke functies strijden zij om in dezelfde mate serieus genomen te worden als hun mannelijke collega's. Ook stellen onlinecritici meermaals hun intelligentie in vraag. Enkele respondenten getuigden dikwijls te maken te krijgen met opmerkingen waarin ze dom en zelfs achterlijk genoemd worden. R10 gaf aan dat mensen haar bestempelen als te gevoelig om haar vak goed te kunnen uitoefenen: "*Oh, je bent zo emotioneel en ge weet niet wat je zegt.*" R2 beweerde dat -juist omdat een deel van de publieke opinie haar serieus neemt en ze een zekere machtspositie heeft verworven- haar online kwetsbaarheid is vergroot. Een aantal respondenten trad dit standpunt bij en merkte op dat het succes maar ook de ambitie van een vrouw bedreigend kan werken.

R6: Ik denk dat de vrouwen die momenteel in een publieke functie zitten heel vaak vanuit een mannenwereld werken en wij zijn dan die uitzondering. Wij zijn dan die minderheidsgroep waardoor de focus veel harder op ons ligt. Elke misstap die een vrouw zet, wordt uitvergroot, omdat dat unieker is, laten we zeggen. Terwijl bij een man, ja, het is één van de zovelen...

Het online in vraag stellen van hun beroepsmatige deskundigheid verbonden zij zelf aan de minderheidspositie die zij innemen in de mannenwerelden waarin zij aan de slag zijn. Sport, politiek, media, het middenveld en de culturele sector worden nog steeds aangevoeld als overwegend in de handen van mannen. Vermits deze vrouwen in de minderheid zijn, kan dit ervoor zorgen dat zij zwakker gepositioneerd worden. Hun uitzonderingspositie leidt mogelijks tot een uitvergroting van eventuele misstappen (R6). Volgens R11 zorgden stijgende participatiecijfers van vrouwen in verschillende publieke functies voor een verhoogde blootstelling, die zich zowel positief als negatief kan vertalen. Twee vrouwen gaven eveneens aan dat werken in een mannenwereld hun weerbaarheid tegen kritiek dan weer heeft vergroot.

De vele verwijzingen naar de traditionele moederrol onderschrijven de veronderstelling van deze vrouwen dat mensen nog niet gewend zijn aan het gegeven dat vrouwen (vooraanstaande) publieke jobs innemen. Een overgrote meerderheid van de bevroagden ervaarde online boodschappen die te maken hebben met het moeten focussen op moederschap, huishouden en een strikte rolverdeling tussen man en vrouw. "*Ga terug naar uw keuken*", "*Moogt ge dat wel van uw man?*", "*Moet jij niet thuis zitten en kinderen baren?!?*", "*Kan je wel koken?*", "*Je zou beter uw huishouden doen!*" zijn slechts enkele van de vele opmerkingen die deze publieke figuren aanhaalden. R9 en R12 illustreerden met een frappant voorbeeld de hardnekkige aanwezigheid van de traditionele moederrol in de hoofden van de publieke opinie. In interviews stellen journalisten hen steeds de vraag hoe zij het moederschap combineren met hun publieke functie. De twee respondenten merkten op dat hun

mannelijke collega's deze vraag zelden tot nooit krijgen. Vrouwen die niet aan dit moederschapsideaal voldoen, lijken in grotere mate kwetsbaar te zijn voor online *bashing*. Zo ook blijkt uit de getuigenis van een andere respondent (R9) die online werd aangevallen, omdat ze op Facebook een oppas voor haar kinderen zocht en bovendien negatieve commentaren kreeg over haar nieuw samengesteld gezin. Dikwijls werd (op een al dan niet negatieve manier) gerefereerd naar de familiale context van deze vrouwen (vrouw van..., moeder van...), ongeacht de relevantie voor het betreffende onderwerp.

2.3. Seksisme

"Omdat ik een vrouw ben."

Haast alle respondenten benadrukten het belang van seksisme als dominante voedingsbodem voor online geweld tegen vrouwen. De geïnterviewden omschreven seksisme als onderhuids en maatschappelijk ingebed, als een traditie die vroeger de normale gang van zaken was en nu een benaming heeft gekregen.

Een eerste terugkerend aspect dat de vrouwen in deze context aanhaalden, was de denigrerende en kleinerende dimensie van deze discriminatievorm. Het vrouw-zijn op zich bood al voldoende grond voor iemands ondermijning. Seksistische online intimidatie omvatte bovendien een verbaal gewelddadige retoriek, waarmee mannen volgens de respondenten niet zouden worden aangesproken. R3 hekelde de verkleinwoorden die internetgebruikers tegen haar gebruiken, zoals 'meisje.' R10 stelde dan weer de associaties met de persoonlijkheidskenmerken van vrouwen aan de kaak, zoals irrationaliteit en emotionaliteit. Verschillende respondenten stelden als vrouwen harder op de rooster te worden gelegd omwille van hun vrouw-zijn. Mannen zouden daarentegen over een grotere foutenmarge beschikken. De respondenten gaven aan dat hun vrouwelijkheid dus een zwakke plek vormt in het online gegeven.

Een tweede in het oog springend aspect waren de seksueel getinte verwijzingen. Het als lustobject benaderd worden en het krijgen van seksuele verzoeken waren niet zeldzame fenomenen voor deze vrouwen. Ook de scheldwoorden die ze ontvingen, gingen richting de seksuele sfeer zoals *hoer*, *slet* en *prostituee*. Ook de al dan niet bestaande seksuele relaties van deze vrouwen zelf vormden een mikpunt voor online bagger. Zo verweten internetgebruikers R1 en R5 seksuele handelingen te hebben verricht voor het verkrijgen van hun huidige job. R1 illustreerde dit aan de hand van een voorbeeld van een dergelijke opmerking: *"Hoer, ge zijt er gewoon geraakt via met iemand in bed te kruipen ofzo."*

2.4. Racisme

De zes geïnterviewde vrouwen met een (al dan niet gedeeltelijke) buitenlandse herkomst kregen in het verleden allen wel eens te maken met racisme in de cyberspace. Racistische commentaren op het internet gingen dikwijls over huidskleur en geloof. De beschuldiging zich niet te willen aanpassen aan de Belgische cultuur en het dreigement terug te moeten keren naar het land van herkomst zijn hen niet vreemd. R3 zei ten laste te worden gelegd haar functie te hebben verkregen omwille van haar huidskleur. Drie respondenten gaven wel aan dat de mate waarin ze online te maken krijgen met vreemdelingenhaat relatief gering is. R8: *"Ik heb niet zoveel last van racisme, dus op dat vlak blijf ik in de media echt gespaard."* Opmerkelijk was dat de twee bevroegde vrouwen die een hoofddoek dragen, aangaven zeer vaak ten prooi te vallen aan racisme op het internet, en meer bepaald aan islamofobe reacties. Het dragen van een religieus hoofddeksel was het belangrijkste motief van de online haatboodschappen die zij ontvingen. Internetgebruikers namen deze twee respondenten kwalijk onderdrukt te zijn door hun religie. R2 merkte op dat dezelfde mensen die haar verweten onderdrukt te zijn, reageerden met opmerkingen als *"Moet jij niet thuis zitten bij uw man?"* en *"Moogt jij dat wel van uw broer?"* en wees daarbij op de contradictorische aard van dit gedrag.

3. Intersectionaliteit

Alle geïnterviewden waren het erover eens dat intersectionaliteit een significante rol speelt in de benadering van online geweld. Verschillende respondenten stelden dat wanneer iemand zich in een minderheidspositie bevindt, deze een gemakkelijker doelwit voor intimidatie vormt. R3: *"Ja, online geweld is echt zoals pestgedrag. Dat is zoals op de lagere school: ze zoeken ook wat u onderscheidt van anderen."* Iemands kwetsbaarheid hangt dus samen met de optelsom van uitzonderingsfactoren en is in dat opzicht een contextueel gegeven. R5 gaf bijvoorbeeld aan dat dezelfde identiteitskenmerken die iemand benadelen in de ene situatie, in andere omstandigheden dan weer voordelen kunnen bieden. De respondent zei bijvoorbeeld enerzijds met seksistische bagger te maken hebben gehad, maar anderzijds omwille van haar vrouw-zijn vele kansen te hebben gekregen in een mannenwereld.

3.1. Sociale kenmerken

Wanneer de interviews peilden naar sociale kenmerken van de respondenten zelf, -die zij betekenisvol achten met betrekking tot online geweld, kwamen verscheidene factoren aan bod. Het meest prominente kenmerk dat aanleiding gaf tot cyberagressie was gender. *"Als vrouw krijg je als het ware een vergrootglas over je heen."* (R9), waardoor onder andere moederschap en familiale omstandigheden onderdeel uitmaken van kritiek. Ook de leeftijd van deze vrouwen vormde een belangrijke aanzet tot *celebrity bashing*. Zowel de jongere als de oudere generatie onder de respondenten gaf aan op basis van leeftijd met online haatspraak te zijn geconfronteerd. Langs de ene kant zou een vrouw op rijpere leeftijd, onaantrekkelijk worden bevonden en niet meer in aanmerking komen om nog carrière te maken. Langs de andere kant zou een jonge vrouw niet

capabel zijn om haar job uit te oefenen en wordt ze als zwak gepercipieerd. De publieke figuren met een niet-Belgische origine kaarten eveneens hun afkomst, huidskleur en in sommige gevallen hun geloof aan als mikpunt van kritiek. Het zichtbaar praktiseren van religie zou cyberintimidatie extra aanwakkeren. Eén van de respondenten benadrukte dat de haatberichten gericht tegen moslima's verschillen van die gericht tegen blanke vrouwen en er sprake is van uiteenlopende ervaringen. R7 beweerde vaak verschillende vormen van intimidatie gelijktijdig te ondervinden. Een andere bevroegde, die aangaf slechts in geringe mate met racisme in aanraking te komen, merkte op dat haar gender haar migratieachtergrond dan weer compenseert. Een ander element dat deze vrouwen online kwetsbaar maakt, is hun hoge positie op de maatschappelijke ladder en de verhoogde belangstelling die daarbij komt kijken. Internetgebruikers nemen hen succes dikwijls kwalijk. Toch worden niet alle respondenten als succesvol aanzien, insinueerde een respondent die zich in culturele middens bevindt. Haar artiestenbestaan zou haar in verhoogde mate vatbaar maken voor online bagger, aangezien mensen haar verwijten geen echt beroep uit te oefenen en zich slechts te storten op een hobby.

3.2. Publieke functie als discriminatiegrond

De interviews gingen dieper in op de publieke functie van deze vrouwen als discriminatiegrond. In de antwoorden van de respondenten was het mogelijk enkele patronen te onderscheiden die hun online kwetsbaarheid vormgeven.

Een eerste element dat in de bevestigingen naar boven kwam, was de verhoogde zichtbaarheid die met een publieke functie gepaard gaat. R11: "*Hoge bomen vangen veel wind.*" Een grotere belangstelling voor iemands persoon gaat hand in hand met een toename aan zichtbaarheid, zowel in positieve als in negatieve zin. Doordat deze vrouwen omwille van hun job in de publieke belangstelling staan, lijken zij bereikbaarder voor alle soorten commentaar. De omvang van het online geweld hing volgens deze vrouwen dus samen met de mate van visibiliteit. Enkele respondenten stelden zelfs een toenemende zichtbaarheid in de media gelijk aan een toenemende blootstelling aan online haat of intimidatie. Door de grote interesse voor deze figuren neemt het online geweld dan ook grotere proporties aan. Bovendien denken mensen wegens die verhoogde zichtbaarheid deze vrouwen te kennen.

Een tweede terugkerend aspect was het gegeven dat vele mensen denken "het recht" te hebben alles te mogen zeggen over bekende personen. De respondenten gaven aan dat de perceptie leeft dat zij als publieke figuren gekozen hebben voor een leven op het publieke toneel waarvan (onbegrensde) kritiek een inherent deel uitmaakt. Vooral de politici onder de respondenten krijgen het hard te verduren. Verschillende geïnterviewden spraken zelfs van het gevoel het bezit te zijn van de publieke opinie. Door de opvatting dat personen in publieke functies vele voordelen genieten, menen mensen meer te mogen weten over hun privéleven. De harde online gevolgen die deze aandacht met zich kan brengen, zouden nu eenmaal horen bij een leven in de schijnwerpers. Tegelijkertijd krijgen deze vrouwen dikwijls verwijten zich aan te stellen en zelf aandacht op te

zoeken. Een tweetal vrouwen rapporteerde zelfs ten gevolge van hun publieke functie druk te ervaren om actief te zijn op sociale media en inzage te geven in hun leven.

Een laatste opvallend element was de projectie die deze vrouwelijke publieke figuren zouden toelaten.

R4: Dat zijn gewoon de bliksemafleiders, hé. Zij laten zich zien en zij zijn dus degenen waarop dat mannen en vrouwen alles kunnen projecteren van hun eigen frustraties, problemen, conflicten, whatever er allemaal in een mens speelt. Ja, daar komt er zo'n vrouw op TV, daar kun jij projectie op doen, hé. Da's de slechte, da's de hoer, da's de...

Eenzijds zou een vrouw die een publieke functie bekleedt in de hoofden van de publieke opinie alle vrouwen vertegenwoordigen. Bekende personen zouden op die manier het mikpunt zijn om de eigen frustraties ten aanzien van vrouwen te kunnen botvieren (R4). Het gevoel nooit goed te kunnen doen kwam meermaals tijdens de interviews naar voren. Anderzijds zouden deze publieke figuren een uitvergroting zijn van het maatschappelijke gebeuren. Indien vrouwen in een niet-publieke job in grotere mate ernstige en aanhoudende vormen van online geweld ervaren, zou deze tendens nog sterker aanwezig zijn bij vrouwen in de publieke belangstelling (R1). Als de samenleving vrouwen (bewust/onbewust) als minderwaardig aanziet, reflecteren publieke figuren eveneens deze positionering (R5). Volgens R2 zijn vrouwen in de publieke belangstelling kwetsbaarder voor online geweld, doordat zij intimiderend kunnen overkomen.

4. Eigen ervaringen in de cyberspace

Alle respondenten van het onderzoek gaven aan ooit al met een vorm van online intimidatie in aanraking te zijn geweest. In enkele gevallen vertaalde die kwetsbaarheid zich eveneens van een on- naar een offline schandpaal. Zo riep een aantal internetgebruikers op om af te zakken naar een evenement waar R1 aanwezig zou zijn om haar daar de huid vol te schelden. Een zestal vrouwen rapporteerde aanhoudend met cybergeweld te maken te hebben. R2 en R7 spraken zelfs van een dagelijkse confrontatie met het fenomeen. R9 en R10 verklaarden eerder wekelijks een vorm van cyberintimidatie te ondervinden. Sommige respondenten beweerden slachtoffer te zijn geweest van een onlinereel met een specifieke aanleiding, gevolgd door een periode waarin onlineaanvallen zeer aanwezig zijn. Een drietal respondenten wees in deze context naar het georganiseerde karakter van de cyberaanvallen. Bepaalde politieke groeperingen zouden onder andere aan de hand van trollen online geweld tegen hun persoon coördineren.

Sommige vrouwen onder de respondenten zijn vaker het doelwit van online geweld dan anderen. Zo benadrukte de andere helft van de vrouwen de beperkte omvang van het ondervonden online geweld. De intensiteit en de frequentie van de bagger hingen in vele gevallen samen met de mate waarin deze vrouwen optraden in de media. R5 verbond een verhoogde kwetsbaarheid met de beginfase van iemands mediacarrière: *"Ja, maar dat neemt ook af met de jaren, hé. In het begin ben je nieuw en ben je een doelwit. Ik heb dat bij ... ook gezien. In het begin kreeg ze veel commentaar en nu is dat een gevestigde waarde."*

Naast zelf slachtoffer te zijn geweest, verklaarde een overgrote meerderheid van de respondenten ook getuige te zijn geweest van online intimidatie. De getuigenissen van deze vrouwen hadden vooral betrekking op collega's in gelijkaardige publieke functies die evenzeer ten prooi zijn gevallen aan cyberagressie.

4.1. Gradaties: van Facebook-reactie tot doodsbedreiging

De meest prominente vorm waarin de cyberagressie plaatsvond, waren grove geschreven berichten en commentaren. Dit kon zowel gaan over privéberichten en e-mails gericht tot deze vrouwen als negatieve reacties geplaatst op de Facebook-, Instagram- of Twitterpagina van de persoon in kwestie. Deze berichten omvatten dikwijls scheldpartijen en verbaal gewelddadige en/ of seksistische taal maar ook onwaarheden en roddels. Maar eveneens onder online krantenartikelen met sensationele koppen waren vaak haatdragende boodschappen tegen deze publieke figuren te vinden. Naast deze eerder relatief "milde" vormen van cybergeweld kon geschreven haatspraak escaleren tot zeer ernstige vormen. Een viertal respondenten zegden online al doodsbedreigingen te hebben ontvangen. Online geweld beperkte zich bij deze publieke figuren niet enkel tot het geschreven woord. Twee vrouwen beweerden ongewenst en dus zonder toestemming seksueel beeldmateriaal toegestuurd te hebben gekregen, zoals *dick pics* en pornografische video's. Eén vrouw verklaarde dat iemand een pornografische cartoon van haar online verspreidde zonder haar medeweten. Deze lasterlijke cartoon bevatte daarenboven haar persoonlijk e-mail adres, waardoor ze tegelijkertijd met een vorm van *doxing* te maken kreeg. Twee andere bevraagden getuigden eveneens het slachtoffer te zijn geweest van het opzettelijk openbaar vrijgeven van persoonlijke informatie door derden. Voorbeelden die zij aanhaalden zijn het op het internet distribueren van adresgegevens en foto's van de eigen privéwoning. Ten slotte meldden twee respondenten het doelwit te zijn geweest van cyberstalking. Bij één iemand gebeurde dit in de persoonlijke sfeer waarbij een ex-partner persoonlijke wachtwoorden kraakte en telefoongesprekken opnam. Andere vrouwen kwamen evenzeer in aanraking met aanhoudende berichten of vormen van online geweld, maar volgens hen voelde de frequentie te laag aan om van stalking te kunnen spreken.

4.2. Persoonlijke impact

R5: Dat is zo het ding met die online negativiteit, dat blijft meer aan u kleven dan het positieve, vind ik. Het positieve is leuk en je bent blij dat mensen u appreciëren, maar die negatieve [commentaren] blijven toch meer in uw kleren zitten. Ook al wil je dat niet, je trekt het u aan en je denkt: Kan ik het anders doen? Kan ik het beter doen? Is het misschien waar?

Tien van de twaalf geïnterviewde vrouwen voelden zich persoonlijk geraakt door de ervaren cyberagressie. De redenen waarom deze vrouwen aanstoot namen aan het geweld varieerden. R1 stelde dat opmerkingen zoals dom te zijn en via seksuele advances haar positie te hebben verworven,

het meest kwetsten, omdat deze een onrechtvaardigheidsgevoel opwekten. R1 en R5 getuigden dat ondanks de overheersende positieve reacties die ze kregen vooral negatieve commentaren een indruk nalieten, vanwege de zelftwijfel die ze teweeg brachten. R2 zei zich vooral te storen aan de openbaarheid van bepaalde (persoonlijke) gegevens op het internet, die zorgden voor een verhoogde kwetsbaarheid voor online geweld. R6 wees erop dat online speculaties over haar privéleven en seksualiteit een persoonlijke grens overschreden, omdat het voelde “[...] *als een soort aanranding van mijn persoon.*” R12 trad dit standpunt bij en gaf aan dat online intimidatie vooral een persoonlijke impact had, wanneer het geweld haar gezinscontext betrok. R9 beweerde dat cyberintimidatie afkomstig vanuit de privésfeer haar het meest aangreep omwille van de intensiteit.

Afgezien van twee respondenten die zichzelf niet als slachtoffer van deze geweldsvorm beschouwden, verkondigden alle bevroagden een zekere mate van online kwetsbaarheid te ervaren. Deze kwetsbaarheid vertaalde zich eveneens bij alle respondenten, behoudens R11, in psychologische gevolgen. De psychologische impact van de ondervonden cyberintimidatie varieerde in intensiteit. Een meerderheid van de respondenten verklaarde eerder milde psychische gevolgen van het online geweld te ervaren. Voorbeelden waren het zichzelf in vraag stellen en het hebben van een negatief zelfbeeld. Andere vrouwen getuigden van een meer ernstige psychologische impact ten gevolge van online agressie. Een viertal vrouwen signaleerden gevoelens van angst en wantrouwen. R4 beweerde dat de online bagger in een bepaalde periode zulke proporties aannam, waardoor ze niet meer naar buiten durfde te gaan. Ook R10 zei bij hoge blootstelling aan online geweld soms geen zin te hebben de deur uit te gaan. Een andere respondent sprak zelfs van het ondervinden van doodangsten. Ook depressieve gevoelens kwamen in de interviews aan bod. Verder wezen de bevroagden op stress, concentratieproblemen en gevoelens van schaamte na een aanval in de digitale wereld. R12 zette een incident uiteen waarbij de dader de schuld in haar schoenen schoof, wat de psychische impact vergrootte.

Ondanks deze persoonlijke getuigenissen, gaven deze publieke figuren tegelijkertijd gemengde signalen. Enkele vrouwen die voorheen aangaven zich persoonlijk gekwetst te voelen door online bagger, beweerden terzelfdertijd bestendig te zijn tegen dit digitaal geweld. Opmerkelijk is dat deze copingstrategie zichtbaar was bij verschillende respondenten van het interview. R7 die bijvoorbeeld eerst vertelde in angst te verkeren door een vorm van *doxing*, en ook bezorgd te zijn over familieleden in de online wereld, verklaarde het eveneens niet tot haar hart te laten komen. Een andere bevroagde die sprak over hoe cyberagressie haar mentaal welbevinden op momenten had beïnvloed, zei er nooit wakker van te liggen. Nog een andere respondent getuigde goed te kunnen omgaan met online intimidatie, maar in hetzelfde interview gaf deze vrouw aan het zich toch aan te trekken. R6 bekende zich ontzet en beschaamd te hebben gevoeld bij een incident van online geweld, maar even later meldde deze respondent dergelijke intimidatie niet serieus te nemen. Zo gaf R8 toe een aantal keer non-consensuele *dick pics* te hebben ontvangen, maar zag ze zichzelf niet als iemand die online geweld in een ernstige vorm had ervaren, noch in haar integriteit te zijn aangetast. Een ander terugkerend aspect onder de respondenten was de perceptie dat de impact die online geweld kan hebben, slechts afhangt van iemands weerbaarheid en niet van andere factoren.

4.3. Impact op omgeving

Naast de individuele impact die online geweld al dan niet kan hebben, kan het daarnaast een invloed uitoefenen op de omgeving van het slachtoffer. Een aantal van deze publieke figuren gaf aan dat hun familiale context het erg moeilijk heeft met de online bagger die zij ondervinden. R1, R5 en R12 stelden zelfs dat online intimidatie een grotere psychologische impact op hun gezin heeft dan op henzelf. R5: *“Dat had een grotere invloed op mijn familie, ja. Die waren daar heel gekwetst door. Zij konden daar veel moeilijker mee om dan ikzelf.”* Sommige bevroegden uitten hun bezorgdheid omdat hun familiale omgeving minder opgewassen zou zijn tegen online bagger en kritiek. Drie respondenten gaven aan hun familie niet (meteen) in te lichten wanneer zij een vorm van cybergeweld ervaren. R7 poogde haar familie zo min mogelijk online in beeld te brengen om hen te beschermen tegen eventuele cyberaanvallen. R2 beweerde dat twee van haar vrienden eveneens het doelwit werden van online haatspraak, puur omwille van hun vriendschap met deze publieke persoon. Een meerderheid van de respondenten merkte op dat in hun professionele omgeving online kwetsbaarheid sterk aanwezig is, in die zin dat hun collega's gelijkaardige incidenten ervaren.

5. Online geweld gedeconstrueerd en verklaard

Een van de onderzoeksvragen van deze masterproef legt zich toe op de mogelijke verklaringen van online geweld. De interviews brachten verscheidene factoren aan het licht.

5.1. Politiek klimaat

De opvatting dat online geweld een politieke voedingsbodem zou hebben, was volgens de respondenten tweevoudig.

Ten eerste wees een meerderheid van deze vrouwen richting politici zelf. Sommige politieke boegbeelden zouden zelf een zeer harde retoriek hanteren, die zou aanzetten tot online intimidatie of haatspraak. Hun eigen communicatie zou gericht zijn op onder andere het aanvallen van collega's en (bevolkings)groepen, maar ook op het zich erg negatief kanten tegen andere ideeën dan die van henzelf. R10 sprak van een verruwing van het publieke debat. Indien voorbeeldfiguren zoals politici beledigend taalgebruik normaliseren, geven zij burgers als het ware *carte blanche* om hetzelfde te doen. Mensen spiegelen zich immers aan deze figuren. Wanneer burgers de boodschap krijgen dat er niets mis is met deze retoriek, houdt weinig hen tegen om over te gaan tot meer ernstige vormen van online intimidatie, aangezien zij in mindere mate verantwoording dienen af te leggen. Naast op directe wijze deel te nemen aan deze verharding zouden politici ook indirect online haat aanmoedigen. Dit door niet kordaat op te treden of überhaupt te reageren tegen de online bagger die zij aantrekken of die aanwezig is op sociale media. Opnieuw geven zij zo de indruk dat online intimidatie een normaal gegeven is binnen de cyberspace en dat burgers hieraan mogen participeren.

R3: *Ook door voorbeeldfiguren die het zelf doen. Ik denk dat als politici steeds scherper gaan tweeten, dan geven zij ook de indruk aan hun achterban dat het oké is om zo scherp te zijn, om bepaalde woorden te gebruiken, om bepaalde commentaren te geven. Dus ik denk dat mensen met een voorbeeldfunctie daar zeker een rol in spelen in het verschuiven van die grenzen. Als politici zelf scherper uit de hoek komen, dan merk je dat hun volgers duidelijk de boodschap krijgen: Dat is oké en zo mogen wij ook praten.*

Ten tweede weten de geïnterviewde vrouwen de toenemende prevalentie van online geweld aan de polarisering in het politieke landschap en in bredere zin in onze samenleving. Het aanwezig zijn van scherpe tegenstellingen in de offline wereld vertaalt zich evenzeer naar omgangsvormen in de online sfeer. Gematigdheid zou plaats hebben gemaakt voor radicale standpunten en meningen onder internetgebruikers. Deze polarisering zou samen gaan met sterke emoties die de samenleving onvoldoende op andere manieren kanaliseert. In een snel veranderende maatschappij waar onduidelijkheid heerst, trachten mensen volgens R9 door middel van extremen klaarheid te scheppen. De laagdrempeligheid van de sociale media maakt iemands politieke kleur eveneens een gemakkelijk mikpunt voor haatdragende boodschappen. Enkele vrouwen getuigden belaagd te zijn geweest omwille van hun (veronderstelde) plaats op het politieke spectrum. Het innemen van een politiek standpunt ervoeren zij als een trigger voor het ontvangen van online bagger. Sterker nog, het hebben van een uitgesproken mening *tout court* vormde volgens deze vrouwen al voldoende aanleiding om het doelwit te worden van cyberagressie. Een van de respondenten die zich bijvoorbeeld uitsprak over een maatschappelijke kwestie zei dat dit scherpe kritiek uitlokte op het onlineforum. Enkele respondenten merkten op dat de publieke opinie een vrouw die een stelling inneemt of een mening poneert harder aanpakt dan een man die dat zou doen.

Een grote meerderheid van de geïnterviewden duidde meer specifiek een verrechtsing van de maatschappij aan als belangrijke aanzet tot een vijandig online klimaat. Een verrechtsing, gesterkt door de laatste verkiezingsuitslagen (mei 2019), zou een ontremming in het taalgebruik hebben ontlokt, waarbij de grenzen van het toelaatbare zijn opgeschoven. Volgens R11 gaat het verrechtsen van een samenleving bovendien gepaard met een verzwakking van de positie van de vrouw. De online wereld maakt aan de hand van een verhoogde kwetsbaarheid van vrouwen voor online geweld deze verzwakte positionering zichtbaar.

5.2. Patriarchale cultuur en veranderende genderrollen

Alle respondenten waren het er unaniem over eens dat een structurele inbedding van een patriarchaal gedachtegoed de basis legt voor online geweld gericht tegen vrouwen. Een macho-instelling zit als een traditie verankerd in de hoofden van mannen, waarbij een dominante rol en een superioriteitsgevoel ten aanzien van vrouwen centraal staat. Een patriarchale reflex relativiseert en normaliseert (online) seksueel geweld en legt vrouwen het zwijgen op. De overblijfselen van een maatschappelijk verleden waarin het tweederangsburgerschap van vrouwen zegevierde, leven volgens deze vrouwen verder in de virtuele wereld. Een historisch minderwaardige positie maakt van vrouwen dus een gemakkelijker doelwit voor online intimidatie. Een voorbeeld dat deze dynamiek

zichtbaar maakte, was een respondent die het opnam voor vrouwen die het slachtoffer zijn van seksueel geweld, maar zelf vervolgens gecriminaliseerd werd aan de hand van online scheldtirades en bedreigingen. Een andere geïnterviewde vrouw die het fenomeen *victim blaming* aankaarte op sociale media, kreeg eveneens de wind van voren. R10 beweerde dat alle vrouwen die de gangbare werkelijkheid uitdagen extra kwetsbaar zouden zijn voor online geweld. Ze verwees hierbij naar de Zweedse klimaatactiviste Greta Thunberg. R10 kwam ook zelf onder vuur te liggen voor het zich uitspreken tegen feminicide. R7 concludeerde dat eenieder die het patriarchale denken tracht te doorbreken en dus een gevaar vormt voor deze maatschappijvorm, in grotere mate kans maakt om een vorm van cyberintimidatie te ervaren.

Opvallend was dat de geïnterviewden steeds het woord 'kwetsbaar' gebruiken om de positie van vrouwen te omschrijven en dat de perceptie dat vrouwen inherent een grotere kwetsbaarheid dan mannen zouden belichamen ook bij hen leeft. Enkele respondenten maakten in deze context de kanttekening dat ook vrouwen al dan niet bewust deze conservatieve houding ten opzichte van andere vrouwen uitdragen en zo mede in stand houden. R4: *"[...]wat je heel veel ziet bij kinderen die mishandeld worden. Ik maak nu die parallel. Men weet dat kinderen gigantisch loyaal zijn. Wat die ouders ook doen, ze zullen die blijven ondersteunen. Dat is ook een beetje zo in een man-vrouw-situatie."*

De geïnterviewde publieke figuren waren er zich van bewust dat een mentaliteitswijziging veel tijd vraagt, aangezien door de eeuwen heen een vrouw zich nooit op een gelijkwaardig niveau met een man heeft bevonden. Ook in de 21ste eeuw stelden de respondenten vast dat er nog een lange weg is af te leggen richting het verankeren van de gelijkheid van mannen en vrouwen. Naast het opbrengen van deze problematische man-vrouw verhouding, benadrukte een drietal vrouwen de verschillen die bestaan tussen mannen en vrouwen. Mannen zouden fysiek gewoonweg sterker zijn en vrouwen zouden van nature eerder geneigd zijn om conflicten te vermijden. Dit onderscheid verklaarde volgens hen waarom vrouwen vaker het slachtoffer zijn van bepaalde vormen van cybergeweld en waarom mannen daadkrachtiger zijn in het plegen van dit soort geweld. Bijgevolg ijverden zij dat een samenleving niet moet streven naar gelijkheid tussen mannen en vrouwen, maar naar gelijkwaardigheid.

Een patriarchale grondslag zou dus een cultuur creëren die geweld tegen vrouwen in de cyberspace regenereert. Maar wat leidt dan tot een groeiende tendens van het fenomeen? Verschillende respondenten wezen op veranderende genderrollen die mogelijks aanzetten tot online geweld. R9 gaf aan dat de positie van de vrouw de laatste decennia enorm is veranderd, waardoor klassieke rolpatronen vervallen en mannen hun rol dienen te herdefiniëren. Een andere respondent trad dit standpunt bij en merkte op dat de gangbare categorieën van vroeger niet meer van toepassing zijn. Het online aanvallen van vrouwen zou een manier kunnen zijn waarmee mannen een onevenwicht in machtsstructuren trachten te corrigeren. Mannen zouden volgens R9 het verlangen hebben om weer duidelijkheid te scheppen in gedragsnormen en uiten dit op het onlineforum. Wanneer het over vrouwen in de publieke belangstelling gaat, leek deze redenering eveneens op te gaan. Een vrouw die zich op het publieke toneel bevindt, gaat per definitie in tegen het patriarchale rolbevestigende denken. Indien iemand niet aan de gestelde verwachtingen voldoet, is deze persoon logischerwijze vatbaarder voor kritiek. R5 en R10 zagen *celebrity bashing* als een tegenreactie op vrouwen die te

veel voordelen in het publieke domein zouden genieten. R5 sprak zelfs van mannen die het gevoel hebben in de verdrukking te komen, doordat vrouwen hun posities zouden bedreigen. R7 stelde dat men het simpelweg nog niet gewoon is dat vrouwen zich mengen in het publieke debat, met als gevolg dat een paternalistische houding tegenover vrouwelijke publieke figuren behouden blijft. Het internet is dan een laagdrempelig medium om vrouwen aan een traditionele rolverdeling te doen herinneren.

5.3. Media

De geïnterviewde publieke figuren hielden er een dubbelzinnige relatie met zowel de klassieke als de sociale media op na. Enerzijds gaf een vrouw (R8) bijvoorbeeld aan dat Instagram voor haar een belangrijke bron van inkomsten vormt. Een andere respondent stelde dat media haar een platform boden om zich professioneel te kunnen ontwikkelen, maar ook om als vrouw haar stem te laten horen in een overwegend door mannen gedomineerde sector. Anderzijds wezen tien van de twaalf vrouwen op de aanzienlijke rol die de media speelt als katalysator voor online geweld. De klassieke media zouden volgens hen deze geweldsvorm aanzwengelen.

Ten eerste doen ze dit door polariserende figuren aan het woord te laten en simpele, ongenueanceerde boodschappen de wereld in te sturen. Op sensatiegerichte artikelen met weinig inhoudelijke relevantie creëren een forum voor online intimidatie. Een aantal respondenten klaagde de titels aan waarmee kranten trachten uit te pakken om veel kliks te verzamelen. Bovendien nodigen nieuwsberichtgevingen mensen zeer vaak uit tot het geven van een reactie of mening op sociale media, waardoor velen de neiging krijgen zich te ontpoppen tot opiniemaker.

Ten tweede stelden de respondenten de *framing* van de vrouw door de media aan de kaak. De invalshoek van waaruit de media vrouwen in beeld brengt, zou rolbevestigend zijn en een problematisch effect hebben op online geweld. Het zou vrouwen reduceren tot seksobjecten of moeders, maar ook tot andere hoedanigheden die weinig met hun publieke functies te maken hebben. Een respondent getuigde reeds verscheidene keren gereduceerd te zijn geweest tot haar geloof, terwijl zij in een tv-programma kwam praten over haar schrijfwerk.

Ten derde zouden klassieke media een aandeel hebben in de uitvergroting van geweld dat zich in de cyberspace voordeed. Een paar respondenten kaartte aan dat klassieke media online rellen of roddels die op sociale media plaatsvonden, overnamen en opbleezen. Klassieke media brachten met andere woorden een intensifiëring van het online geweld teweeg: ze zorgden er niet alleen voor dat intimidatie zich verder verspreidde, maar ook dat deze langer aanhield.

Tot slot stelde R11 zich vragen bij de ongevoeligheid van de media ten aanzien van online geweld. Zelden zouden mainstream media berichten over de online haataanvallen waaraan deze vrouwen ten prooi vielen, noch zouden zij voldoende aandacht besteden aan de dynamieken die deze aanvallen mogelijk maakten.

Naast de rol van de klassieke media wezen sommige respondenten ook richting de sociale media. Een toenemende digitalisering van klassieke media resulteert in meer fora waarop mensen online geweld kunnen plegen. Ondanks het feit dat sociale media een prominente plaats innemen in het

leven van veel mensen kenden ze volgens de geïnterviewden een gebrek aan regulering. Bovendien is privacy op sociale netwerksites geen evidentie, wat het risico op onlineaanvallen verhoogt. Er zou een grote onwetendheid heersen onder internetgebruikers over hoe met deze digitale kanalen om te gaan. Daarnaast zou een soort van scheidsrechter ontbreken die communicatie op dergelijke platformen in goede banen leidt. Een aantal respondenten sprak daarom van een andere normering binnen het sociale medialandschap. R5 stelde het zelfs zo scherp door te zeggen dat alle beleefdheidsvormen online lijken weg te vallen. R6 en R10 hadden het over een normvervaging, die een openlijke deelname aan online intimidatie in toenemende mate gedooft. Ondanks deze dubieuze verstandhouding tussen deze publieke figuren en sociale en klassieke media gaf een respondent aan dat het noodzakelijk is om mediaconsumenten te vriend te houden, omwille van de carrièrekansen die het platform haar biedt.

6. Copingstrategieën

Zoals de literatuurstudie eerder aangaf, kunnen vrouwen verschillend reageren op online geweld. De interviews bevroegen welke copingstrategieën de publieke figuren hanteren wanneer zij in aanraking komen met een vorm van cybergeweld.

6.1. Vluchtreacties

Een distantiëring van het online geweld bleek voor de bevroegden de meeste prominente respons wanneer zij met deze geweldsvorm te maken krijgen. De overgrote meerderheid van de vrouwen negeerde aanstootgevende inhoud en/of gebruikers. Dit deden ze hoofdzakelijk door reacties op socialemediaplatformen niet te lezen, weg te klikken of zelfs niet te openen. Een van de publieke figuren die ettelijke malen ongewenst *dicks pics* ontving, beweerde bijvoorbeeld niet te hebben gereageerd. Enkele respondenten bleven volledig weg van bepaalde websites waaronder Twitter en de commentarenssectie van bepaalde onlinekranten, omwille van het verwachte overwicht aan negativiteit. R10 getuigde eens noodgedwongen haar smartphone voor enkele dagen te hebben uitgeschakeld wegens de hoge frequentie aan haatberichten. Dezelfde respondent voegde eraan toe dat ook de mensen die haar moreel wilden ondersteunen haar niet konden bereiken. Een distantiëring kan zich dus mogelijks vertalen in een isolement van het slachtoffer. Iemand anders zei zich in het verleden evenzeer tijdelijk van een sociaal netwerk te hebben teruggetrokken. R8 overwoog haar profiel te sluiten wanneer opmerkingen te kwetsend worden. De helft van de bevroegden meldde in sommige gevallen over te gaan tot het blokkeren van profielen en boodschappen. De respondenten meenden te blokkeren bij grof taalgebruik en seksistische en/of racistische uitspraken. Ook wanneer de belaging een aanhoudend karakter vertoonde, bleek blokkering voor deze vrouwen een aangewezen optie. R7 had het gevoel op die manier de situatie sneller onder controle te krijgen. Het verwijderen of dempen van negatieve commentaren duiden zij eveneens aan als een manier om met online bagger om te gaan. Een drietal vrouwen gaf expliciet aan zaken nooit te verwijderen om het geweld zijn zichtbaarheid niet te ontnemen.

De opvatting dat negeren de meest efficiënte oplossing is bij online geweld leefde sterk onder deze vrouwen. De vraag rees waarom de respondenten, gezien hun relatief hoge sociale status, zelden tot nooit reageerden.

Ten eerste kwam een gevoel van zinloosheid naar voren. Een dialoog starten met de belager zou slechts leiden tot een dovemansgesprek. De respondenten vreesden een eindeloze discussie en geloofden niet dat een confrontatie zou resulteren in meer inzicht noch in excuses van de dader. Een minderheid verklaarde in een beginfase enkele vergeefse pogingen te hebben ondernomen. Bovendien zou een confrontatie volgens de respondenten mogelijks meer online bagger uitlokken.

Ten tweede stelden de bevroagden de cyberintimidatie niet groter of belangrijker te willen maken door te reageren. Enerzijds wensten zij de verspreiders van zulke berichten geen extra aandacht of bereik te geven, omdat dat net hetgeen is waar ze op uit zouden zijn. Anderzijds wilden de vrouwen zelf niet provoceren noch zich in een slachtofferrol hullen. Daarnaast zou het ingaan op haatboodschappen aanzienlijk veel energie en tijd vragen. Andere redenen waarom de respondenten zich distantieerden waren voor de eigen gemoedsrust, de overtuiging dat de intimidatie wel zal stoppen en de grote hoeveelheid aan kritische tot haatdragende uitlatingen.

Een tweede vluchtreactie die de respondenten aanhaalden, was een rationalisering van het online geweld. Met uitzondering van één respondent meldden alle bevroagden dit mechanisme te hanteren. Het rationeel trachten te bevatten van de cyberintimidatie omschreven de vrouwen als het bouwen van een denkbeeldige muur waardoor de belaging hen minder persoonlijk raakt. De respondenten weten het geweld onder meer aan een gebrek aan intelligentie van de dader, de gemakkelijkerheid om het te plegen, de zichtbaarheid van hun functie en halsstarrige vooroordelen op basis van hun gender. Twee geïnterviewden waarschuwden dat deze tactiek het gevaar inhoudt om cyberagressie te rechtvaardigen.

Een derde manier waarop de vrouwen zich weerden tegen cybergeweld, was het opleggen van persoonlijke grenzen aan het online gedrag. Een meerderheid verklaarde een vorm van technologische hygiëne toe te passen. Een tweetal stelde bijvoorbeeld een tijdslimiet per app in, maar maakte de kanttekening dat er geen verband was met online geweld. Andere strategieën die wel kaderden binnen cyberintimidatie waren het uitschakelen van notificaties, het privé maken van online profielen, het enkel delen van werkgerelateerde zaken op sociale media en het overlaten aan medewerkers om bagger te beantwoorden. Eén publiek figuur voelde zich genooddaakt gedragsregels op haar publieke Facebookpagina in te stellen, -waaraan internetgebruikers dienen te voldoen om niet van de pagina verwijderd te worden. Tot slot gaven een vijftal vrouwen aan hun internetgebruik te beperken ten gevolge van online intimidatie. Sommigen stelden dat deze inperking vooral betrekking heeft op de periode waarin het geweld het hevigst is. Anderen gaven dan weer aan dat sociale media professioneel gezien onmisbaar zijn. Naast deze vijf, beweerde één vrouw zich niet omwille van persoonlijke aanvallen terug te trekken, maar vanwege de algemene negativiteit die op het onlineforum heerst.

Wat opmerkelijk was doorheen de interviews was de voorzichtigheid waarmee deze publieke figuren met het medium omgingen. Om op potentiële commotie en negatieve commentaren te anticiperen, verklaarden verschillende respondenten gematigd te zijn in online uitspraken. R4 had zelfs het gevoel

op eieren te lopen. De bevroagden vermeden online meningen te verkondigen die mogelijks voor misbruik vatbaar zijn en trachtten een zekere mate van neutraliteit na te streven. Enkele geïnterviewden zeiden expliciet in de luwte te blijven om zich tegen bagger te beschermen. Die geremdheid uitte zich in een grondige afweging vooraleer ze online een opmerking of foto zullen delen. Vragen als "*Breng ik iemand hiermee in diskrediet?*", "*Kan iemand hier aanstoot aan nemen?*" en "*Klopt de stelling die ik poneer?*" drongen zich op. De interviews brachten naar voren dat deze vrouwen zeer bewust met mediaplatformen omgaan.

6.2. Tegenreacties

Vechtreacties om weerstand te bieden tegen online geweld wendden de bevroagden in mindere mate aan. Zoals hierboven aangegeven, distantieerden de respondenten zich meestal van intimidatie in de digitale ruimte. Deze vrouwen gingen zelden één op één de confrontatie met de aanvaller aan. Inhoudelijke vragen of opmerkingen gaven zij aan wel te beantwoorden, maar de publieke figuren debatteerden bewust niet verder. De respondenten schatten de kans op succes klein in. Een merendeel van de geïnterviewden geloofde niet in de meerwaarde van een online confrontatie en weigerde zich te verlagen tot het niveau van de belager, noch dezelfde tactieken te gebruiken. Een discussie aangaan in de offline wereld achtten zij daarentegen wel als waardevol, maar gezien de overheersende anonimiteit op het net, als weinig realistisch. Indien het dan toch tot een aanvaring kwam, hadden de vrouwen de neiging om dit via een privébericht te doen eerder dan de tegenpartij publiekelijk aan de schandpaal te nagelen. De weinige geïnterviewden die de confrontatie opzochten, zeiden vooral een schrikeffect bij de dader teweegebracht te hebben.

Sommige vrouwen engageerden zich in traditioneel activisme rond cybergeweld. Verschillende vrouwen hebben zich ingezet voor een bewustmakingsproces rond de thematiek. Zo hebben R6, R8 en R12 deelgenomen aan een grootschalige campagne tegen online haat. Een andere respondent schreef een column waarin ze opriep tot meer actie van andere internetgebruikers tegen haatspraak. Ook lezingen rond cyberagressie haalden de bevroagden aan als een vorm van activisme. Sommigen maakten gebruik van persoonlijke getuigenissen om te sensibiliseren. Een voorbeeld was een respondent die schermafbeeldingen nam van ontvangen haatberichten waarbij ze de naam en profielfoto van de boodschapper telkens anonimiseerde. Deze *screenshots* plaatste ze vervolgens op haar publieke Facebookpagina om de intensiteit van de bagger voor het grote publiek zichtbaar te maken.

Enkele respondenten gaven de online haat een creatieve herbestemming. Een vijftal vrouwen verkondigde humor te gebruiken als een manier om met online geweld om te gaan. De spot drijven met bepaalde commentaren of belagers zou bijdragen tot een relativering van de intimidatie. R4 had haar bedenkingen bij deze strategie en stelde dat errond grappen deze geweldsvorm mogelijks in stand houdt. Twee andere vrouwen wezen eveneens op de keerzijde van een humoristische omgangsvorm. Hen werd verweten over niet voldoende humor te beschikken om online bagger te verdragen. R11 stelde dat zulke verwijten vrouwen het zwijgen opleggen en hun slachtofferschap ontkennen.

6.3. Andere copingstrategieën

Naast bovenstaande vlucht- en vechtreacties pasten de publieke figuren nog drie andere copingstrategieën toe om met ervaringen van cybergeweld om te springen.

6.3.1. Normalisering

Het als relatief normaal beschouwen van cyberintimidatie bleek voor verschillende bevroagden een prominente manier om zich ertegen te wapenen.

Deze normalisering vond enerzijds plaats door een relativering van het geweld. Zo wees een aantal vrouwen naar karakteristieken van de virtuele wereld zelf, zoals een online ontremmingseffect en de grote hoeveelheid aan fake profielen, die online agressie faciliteren. Bovendien trachtten verscheidene geïnterviewden door middel van een humoristische reflex de luchtigheid van het fenomeen in te zien. Het niet steeds serieus nemen van belaging op het net zou ervoor zorgen dat het hen in mindere mate persoonlijk raakt.

Anderzijds maakt een acceptatie van het online geweld deze normalisering mogelijk. Enkele vrouwen benadrukten dat kritiek een inherent deel is van de publieke functie die ze uitoefenen. *"Dat hoort er ergens bij"* en *"Het is nu eenmaal zo"* zijn opvattingen die bij de geïnterviewden sterk leefden. Het accepteren van cyberintimidatie leidde bij sommige respondenten tot een verhoogde tolerantiedrempel. Zo gaven R7, R9 en R12 aan dat er een soort gewenning ontstaat waardoor hun grenzen van het toelaatbare steeds opschuiven. Tot slot voegden twee vrouwen toe liever een risico op bagger te aanvaarden dan hun vrijheid te laten beperken en zich terug te trekken uit de cyberspace.

6.3.2. Andere internetgebruikers

Uit de interviews kwam de significante rol van getuigen van online geweld naar voren. R2: *"Het belangrijkste bij online haat is dat mensen die niet geviseerd worden zich erover uitspreken."* Verschillend bevroagden meldden dat andere internetgebruikers hen spontaan verdedigden bij haatboodschappen. Hoewel de vrouwen niet op deze weerstand rekenden, gaven ze aan dat dit een zekere steun bood en het gevoel gaf geen alleenstaande prooi te zijn. Een tweetal wees op de positieve invloed van mannelijke publieke figuren die het voor hen opnamen. Doordat een sociale correctie gebeurde door andere gebruikers hoefden de respondenten haatspraak zelf niet van antwoord te dienen. Ook R8 beaamde het nivellerend effect van een groepsgegeven op negatief gedrag. R12 sprak in dit verband van een geruststelling, maar duidde tegelijkertijd op een stilzwijgende meerderheid aan omstaanders bij online geweld. Ondanks de eenstemmigheid over de gunstige impact van andere internetgebruikers stelden de meeste respondenten nooit in samenwerking met anderen actie te ondernemen tegen online geweld.

6.3.3. Aangifte

De meeste respondenten maakten melding van cyberintimidatie door commentaren of gebruikers te rapporteren op sociale netwerken zelf. Een viertal vrouwen beweerde nog nooit te hebben gerapporteerd. Ondanks het feit dat één van hen regelmatig racistische reacties toegestuurd krijgt, heeft ze hier nog nooit enige vorm van aangifte van gedaan. Drie bevroagden zijn naar de politie gestapt ten gevolge van online geweld. Hiervan hebben twee vrouwen klacht ingediend. De klachten hadden betrekking op ernstige vormen van cyberagressie zoals doodsbedreigingen en *doxing*. Eén van de respondenten raadpleegde eveneens het Instituut voor de Gelijkheid van Mannen en Vrouwen en de Raad van de Journalistiek.

Met betrekking tot de aangifte van vormen van online geweld wezen de vrouwen op enkele tekortkomingen. De geïnterviewden waren het erover eens dat de rapportage op sociale media websites tot op zeker hoogte zinloos is. Zelden zouden gerapporteerde inhoud en/of gebruikers de richtlijnen van het platform overtreden. Bijgevolg bleef aanstootgevende materie zichtbaar en konden belagers ongestoord verder handelen. Een enkeling (R12) klaagde de omslachtigheid om te rapporteren bij de operator aan. Dat sommige procedures tijdrovend zijn, bevestigden twee andere respondenten. Zo overwoog R10 bijvoorbeeld een klacht in te dienen bij Unia, maar de administratieve rompslomp schrok haar af. Een bevroagde van wie de klacht voor behandeling ontvankelijk werd bevonden, stoorde zich aan het feit dat de motivering om de klacht te behandelen geen seksisme als grond bevatte.

Verder heerst er een grote onwetendheid onder de publieke figuren. Verschillende vrouwen zegden niet op de hoogte te zijn van het wettelijk kader rond cyberagressie. Een meerderheid van de bevroagden had bijgevolg geen kennis van de instanties waarbij je als slachtoffer terecht kan voor de aangifte van online geweld. R3, R8 en R11 verklaarden niet te weten of iemand überhaupt melding kan maken van deze geweldsvorm en of het als strafbaar feit geldt. Deze onwetendheid was volgens R2 evenzeer aanwezig bij instellingen zelf. Wanneer zij een klacht wou neerleggen tegen een anonieme trol wist de politie niet wat Twitter was. Tegelijkertijd leefde bij de geïnterviewden het gevoel dat autoriteiten weinig kunnen ondernemen en hen dus in geringe mate kunnen helpen bij cybergeweld.

DEEL 4: DISCUSSIE & CONCLUSIE

DEEL 4. DISCUSSIE EN CONCLUSIE

Dit hoofdstuk van de masterproef bestaat uit vijf onderdelen. Allereerst zal dit onderzoek antwoord geven op de vooropgestelde onderzoeksvragen. Vervolgens komen praktijk- en beleidsaanbevelingen aan bod met betrekking tot de kwetsbaarheid van vrouwen in de digitale ruimte. Zoals elk onderzoek is ook dit proefschrift onderhevig aan beperkingen, die het derde onderdeel van dit hoofdstuk uiteenzet. Vervolgens geeft deze masterproef enkele aanbevelingen voor verder onderzoek naar online geweld weer. Afsluiten doet deze thesis met een samenvattende conclusie die de hoofdbevindingen van het onderzoek weergeeft.

1. Bespreking onderzoeksvragen

De hoofdonderzoeksvraag van de masterproef peilt naar de ervaringen van vrouwen in een publieke functie met hun veronderstelde online kwetsbaarheid. De reeds geformuleerde subonderzoeksvragen vormen de structuur van dit hoofdstuk.

1.1. Perceptie respondenten

Hoe wordt online kwetsbaarheid begrepen vanuit een intersectie van meerdere sociale kenmerken?

Onderschatting

Meerdere vrouwen wezen op de onderschatte impact van online geweld. Vanuit een patriarchale ideologie kan de minimalisering van digitaal geweld begrepen worden als een voortzetting van de minimalisering van seksueel geweld in het algemeen (Powell & Henry, 2017). Een andere mogelijke verklaring voor deze onderschatting is de gepercipieerde afstand tussen een publiek figuur en een dader. Door deze verhoogde afstand lijken internetgebruikers minder in staat empathie te tonen en de potentiële impact van hun gedrag in te schatten (Ouvrein et al., 2017). De normalisering van geweld tegen vrouwen leidt bijgevolg tot victim blaming en de onzichtbaarheid van een slachtofferperspectief (van der Wilk, 2018). Tegelijkertijd hanteerden sommige respondenten zelf een normaliseringsdiscours om de gevolgen van het misbruik te minimaliseren (Lewis et al., 2019).

Spanningsveld private en publieke sfeer

Het cybergeweld tegen deze vrouwen lijkt zich af te spelen in een spanningsveld tussen private en publieke ruimte. Zo vormden de beroepsmatige capaciteiten van deze vrouwen het mikpunt van onlinecommentaren. De systematische ondergraving van hun vakbekwaamheid onderschrijft een belangrijk kenmerk van online geweld: de poging om vrouwen het zwijgen op te leggen en hun betrokkenheid in het publieke debat te beperken (Lewis et al., 2019). Het hebben van een mening

vormde volgens de geïnterviewde vrouwen een belangrijke aanleiding tot cyberagressie. Mantilla (2013) ziet online intimidatie in dit opzicht als een manier om vrouwen buiten door mannen gedomineerde publieke ruimten te houden of ze in ieder geval onderdanige rollen te laten spelen.

Daarnaast associeerden de bevroagden online geweld met een gebrek aan controle. Verschillende respondenten gaven aan dat de impact van het cybergeweld vergrootte naarmate het geweld hun privésfeer betrok. In deze context lijkt privacy gerelateerd aan Livingstone's (2008, p.404) definitie van privacy die de nadruk legt op het hebben van controle over de informatie die mensen over jou hebben. Tegelijkertijd gaven de interviews aan dat enkele vrouwen hun toevlucht zochten in private ruimtes binnen de cyberspace, door onder andere hun socialemediaprofiel privé te maken en/of geen vriendschapsverzoeken van onbekenden te aanvaarden (Jane, 2017). Vrouwen die de confrontatie met een aanvaller opzochten, waren eerder geneigd dit via een privébericht te doen dan de dader publiekelijk aan de schandpaal te nagelen. Anderen wendden hun digitale platform dan weer exclusief als een publieke ruimte aan door uitsluitend werkgerelateerde inhoud te delen.

De traditionele scheiding tussen private en publieke sfeer lijkt een adequate inschatting van en een respons op ernstige vormen van online geweld in de weg te staan. Praktijken als doxing en dick pics dagen onder meer de moderne visie uit van seksualiteit en het lichaam als de ultieme privé domeinen en wijzen op een voortdurende transformatie van het concept intimiteit (Lasén & Gómez-Cruz, 2009). De idee dat het internet zich slechts als een publieke sfeer manifesteert, is in dit opzicht discutabel (Vickery, 2018). De masterproef betoogt dat cybergeweld zich situeert in een hybride omgeving en de virtuele wereld op te vatten als een ambivalente ruimte die zowel publiek als privé is, aangezien deze tweedeling ervaringen van cybergeweld niet kan behelzen (Lewis et al., 2019).

Lichamelijkheid

Doorheen de interviews klaagden de vrouwen het gebrek aan inhoudelijk debat aan in het tegen hen gericht cybergeweld omwille van een overheersende nadruk op uiterlijke kenmerken. Door mannen gedomineerde media-industrieën reduceren (gekleurde) vrouwen vaak tot hun uiterlijk waardoor ze dominante ideologieën van het patriarchaat en blanke superioriteit in stand houden (Vickery & Everbach, 2018). Een terugkerend aspect in de interviews is de lijfelijkheid van de onlinecommentaren waarmee deze vrouwen te maken krijgen. Vrouwenlichamen zijn veel meer dan mannenlichamen onderworpen aan een constante regulering die hen wijst op hegemonische vrouwelijkheid (Baer, 2016). Een overheersende nadruk op lichamelijkheid leidt volgens Bartky (2012) tot een fragmentering die het lichaam scheidt van iemands persoonlijkheid en waarbij het lichaam de vrouw in kwestie vertegenwoordigt. Ondanks een democratisering van het internet tonen de interviews aan dat de eeuwenoude focus op het vrouwenlichaam in de online wereld verderleeft (Stanley, Barnes, & Short, 2015). Het lichaam, en in het bijzonder het "gegenderde" en geseksualiseerde lichaam, is met andere woorden verre van bevrijd van de beperkingen van het geleefde lichaam buiten de virtuele ruimte (Powell & Henry, 2017). De bevroagden spreken de potentieel bevrijdende effecten van anonimiteit dus tegen (Haraway, 1991).

Intersectionele ervaring

Vrouwen die zich op een kruising van meerdere discriminatiegronden bevinden, lijken hier ook op te worden afgerekend (Harmer & Lumsden, 2019). De interviews tonen aan dat digitaal geweld zich dikwijls manifesteert op een intersectionele manier. Online geweld op basis van gender is gelijktijdig verstrikt met andere vormen van intimidatie op basis van leeftijd, etniciteit en religie. Het zichtbaar praktiseren van een geloofsovertuiging wakkerde online intimidatie bijvoorbeeld extra aan. De intersectie van meerdere sociale categorieën intensifieert op die manier het cybergeweld (Vickery & Everbach, 2018). Cyberagressie mag dan wel een relatief recent fenomeen zijn, ze stamt af van reeds lang bestaande traditionele machtsstructuren van onderdrukking in de samenleving, waaronder op gender, religie en ras gebaseerde vooroordelen (Ferrier & Garud-Patkar, 2018). Online geweld tegen vrouwen speelt zich dus niet in een sociaal vacuüm af, maar bouwt verder op gevestigde overtuigingen (Dodge, 2016).

Ook de publieke status van deze vrouwen vormde een discriminatiegrond binnen het online gegeven. De publieke figuren verklaarden een hoge blootstelling aan cybergeweld aan de hand van hun verhoogde zichtbaarheid. Daarnaast stelden de respondenten dat mensen denken het recht te hebben zich vrij uit te laten over bekende personen. Johansson (2006) licht deze veronderstelling toe. Enerzijds zou online geweld dikwijls gepaard gaan met een distantiëring van publieke figuren als 'echte mensen'. Anderzijds vertegenwoordigen publieke figuren sociale privileges. De onderzoekster interpreteert *celebrity bashing* als een aanval op dergelijke privileges die mensen een tijdelijke ervaring van macht en controle biedt. Ook voor de projectie die deze vrouwelijke publieke figuren toelaten en hen het mikpunt van frustraties maakt, heeft Johansson (2006) een verklaring. Johansson (2006) interpreteert de wrok ten aanzien van publieke figuren aan de hand van een ontevredenheid over de eigen situatie die resulteert uit sociale ongelijkheid.

1.2. Offline repercussies

Wat zijn de offline repercussies van een mogelijke online kwetsbaarheid?

Een meerderheid van de bevroegden ervoer een negatieve psychische impact ten gevolge van online geweld. Dit bevestigt het vermoeden dat cybergeweld schadelijke effecten op het mentaal welzijn heeft en de levenskwaliteit van het slachtoffer ernstig kan verstoren (Stroud & Cox, 2018). Daarnaast percipieerden de vrouwen hun eigen online kwetsbaarheid breder dan een individuele aangelegenheid en verwezen zij daarbij naar de invloed op hun familiale omgeving, vriendenkring en professionele context (van der Wilk, 2018). Indien seksistische attitudes en gedragingen in een omgeving als de cyberspace aanwezig zijn, kan dit negatieve effecten hebben op het mentaal welzijn ongeacht het feit of een individu rechtstreeks het slachtoffer is van seksisme of seksuele intimidatie, dan wel zijn of haar naaste (Glomb et al., 1997).

De respondenten gaven aan zeer voorzichtig met sociale media om te springen en een zekere neutraliteit na te streven. Deze bevinding onderschrijft bestaand onderzoek dat stelt dat een

meerderheid van de vrouwen die een vorm van online intimidatie hebben meegemaakt, hun houding op socialemediaplatformen veranderen (Amnesty International, 2018). Op die manier kan online intimidatie een manier zijn om vrouwelijke stemmen in het publieke domein te controleren (Megarry, 2014). Cybergeweld beledigt dus niet alleen vrouwen, maar kan eveneens hun recht op vrije meningsuiting ondermijnen (Ging & Siapera, 2018). Deze zelfcensuur belemmert vrouwen hun rechten en vrijheden ten volle uit te oefenen en dit kan bijgevolg schadelijk zijn voor de samenleving als geheel (EIGE, 2014). Naast het schaden van individuen kan gegenderd online geweld dus ook bredere idealen en politieke doeleinden ondermijnen, zoals billijkheid en burgerschap (Jane, 2017). Op deze manier intensifieert online geweld de genderkloof en doet het de polarisatie tussen mannen en vrouwen toenemen (Braidotti, 2003).

Bovenstaande verklaringen tonen aan dat cybergeweld geen verschijnsel is dat losstaat van de 'echte' wereld, maar wel degelijk gevolgen heeft in de niet-virtuele ruimte, zowel op individueel als maatschappelijk niveau (EIGE, 2017). De tweedeling tussen de online en offline sfeer is daarom niet langer houdbaar wanneer we over cybergeweld spreken (Kember & Zylinska, 2012).

1.3. Verklaringen volgens de respondenten

Wat zijn de mogelijke verklaringen voor hun veronderstelde online kwetsbaarheid?

Volgens de respondenten van de diepte-interviews liggen overwegend maatschappelijke oorzaken aan de basis van een vijandig digitaal klimaat.

Ten eerste zouden politici, maar ook een toenemende polarisering en verrechtsing van de samenleving, aanzetten tot cybergeweld. Sociale media vergemakkelijken de vorming van politiek homogene en polariserende sferen die kunnen dienen als voedingsbodem voor seksisme, homofobie en haatdragende taal (Yardi & Boyd, 2010). De anonimiteit en mobiliteit van het internet hebben geleid tot een heropleving van de manier waarop extremisten communiceren en mobiliseren (Daniels, 2008). Hoewel online misogynie niet kan worden toegeschreven aan een bepaalde politieke ideologie, bevestigt Koulouris (2018) dat vrouwonvriendelijke uitspattingen in de cyberspace grotendeels gevoed worden door een reeks goed georganiseerde extreemrechtse blanke suprematistische bepalingen die de media aanduiden als alt-rechts. Massanari (2017) spreekt in dit verband van een '*toxic technoculture*' waarin gebruikers ultraconservatieve ideeën van gender en seksualiteit verdedigen en zich verzetten tegen diversiteit, multiculturalisme en progressivisme. Het zeer globale, onmiddellijke en participatieve karakter van sociale media heeft van de cyberspace dus een broedplaats van extremistische en intolerante uitlatingen gemaakt (Kopytowska, 2017).

Ten tweede zou een patriarchaal gedachtegoed vrouwen tot doelwit maken van online intimidatie. Respondenten die thema's als feminicide, seksueel geweld en *victim blaming* online aankaarten, werden overstelpt door kritiek. Het lijkt erop dat vrouwen die mannelijk gedrag dat leidt tot sociale ongelijkheid in vraag stellen, vaker het doelwit zijn van online geweld (Herring, 2002). De toename in online misogynie tracht enerzijds een mannelijke dominantie te bekrachtigen en reflecteert anderzijds een crisis in hegemonische mannelijkheid en een angst over veranderende genderrelaties

(Kim, 2018). Hegemonische mannelijkheid verwijst naar een reeks van waarden vastgelegd door mannen in machtsposities die fungeert om te includeren en te excluderen en de samenleving op een genderongelijke manier te organiseren (Jewkes & Morrell, 2012). Seksuele en gender non-conformiteit- en andere vormen van verschil die een potentiële dreiging vormen voor hegemonische manieren voor het begrijpen en ordenen van de sociale wereld- worden in cultureel herkenbare manieren gedelegeerd (Colliver et al., 2019).

Tot slot wijzen de vrouwen zowel de klassieke als de sociale media een significante rol toe. Media spelen een integrale rol in het versterken en het bewaken van patriarchale normen en praktijken (Vickery & Everbach, 2018). Het stereotiepe beeld van vrouwen als objecten dat aanwezig is in cultuurproducten, draagt bij tot de normalisering van online geweld (Ging & Siapera, 2018). Het is te simplistisch om slechts de massamedia de schuld te geven van onafgebroken seksistische praktijken, maar media dragen wel bij tot hegemonische ideologieën en profiteren zelfs van stereotiepe of schadelijke representaties (Vickery & Everbach, 2018). Daarnaast breiden klassieke media cyberaanvallen verder uit en zorgen ze op die manier voor een intensifiëring van het geweld (Vickery et al., 2018). Tegelijkertijd verwezen de respondenten naar de anonimiteit en toegankelijkheid van digitale media die cybergeweld op zijn beurt faciliteren (Fascendini & Katerina, 2011).

1.4. Gehanteerde copingstrategieën

Hoe vertaalt die mogelijke online kwetsbaarheid en/of weerbaarheid zich naar copingstrategieën?

De getuigenissen illustreren dat agency en kwetsbaarheid naast elkaar kunnen bestaan. Niet alle respondenten die een vorm van digitaal geweld hebben ervaren, zagen zichzelf als slachtoffer. De gemengde signalen over de impact van cybergeweld kunnen mogelijks wijzen op een weigering om enkel als slachtoffer te worden aanzien. Ondanks hun kwetsbaarheid zijn de respondenten sterk gemotiveerd hun publieke rol te vervullen, wat wijst op een zekere veerkrachtigheid (Vindevogel, 2017). De respondenten ondermijnen op die manier het diep ingewortelde stereotype van vrouwen als slechts slachtoffers van technologieën (Vitis & Gilmour, 2017). Wanneer deze vrouwen de gelegenheid wordt geboden hun agency uit te oefenen door hen aan het woord te laten, zijn ze in staat hun kwetsbaarheden te verduidelijken, wat op zijn beurt hun weerbaarheid dan weer kan versterken (O'Higgins, 2012). De masterproef stelt vast dat deze vrouwen niet eenduidig naar hun eigen kwetsbaarheid kijken en dat kwetsbaarheid en weerbaarheid hand in hand kunnen gaan.

Ter beantwoording van bovenstaande onderzoeksvraag stelt deze masterproef dat de publieke figuren overwegend vluchtreacties (distantiëring, rationalisering, technologische hygiëne, inperking internetgebruik) hanteren om zich te weren tegen cybergeweld. Het zich distantieëren van online geweld door onder andere het negeren of blokkeren van aanstootgevende inhoud en gebruikers bleek de meest prominente copingstrategie. De onderscheiden vecht- of tegenreacties, zoals de confrontatie met een dader opzoeken, zijn in mindere mate voor deze vrouwen van toepassing (Jane, 2017).

Wat opvalt doorheen de onderzoeksresultaten is de discrepantie tussen enerzijds de quasi-consensus van de respondenten over de maatschappelijke voedingsbodem van cybergeweld (politieke polarisatie, patriarchale ideologie, rol van sociale en klassieke media) en anderzijds de neiging om zelf terug te vallen op individuele en kortetermijnstrategieën (distantiëring, humor, normalisering). Hoewel online geweld tegen vrouwen dus deel uitmaakt van een breder collectief sociaal probleem manifesteren de gevolgen zich voornamelijk op een individueel affectief niveau (Vickery, 2018). Een studie van Ouvrein et al. (2019) naar online geweld tegen Vlaamse reality-TV sterren bevestigt de dominantie van individuele copingstrategieën als belangrijkste manier om met online kwetsbaarheid om te gaan. Respondenten uit het onderzoek vonden geen goede manier om het geweld met preventiestrategieën op maatschappelijk niveau aan te pakken. Het huidige tekort aan maatschappelijke handvatten lijkt de patriarchale gedachte -dat seksuele intimidatie geen publieke aangelegenheid is maar in plaats daarvan dient te worden geïndividualiseerd en in de privésfeer te worden opgenomen- te bevestigen (Vickery, 2018). Het voorstellen van online geweld als een individuele kwestie gaat uit van de naïviteit en aansprakelijkheid van het vrouwelijke slachtoffer (van der Wilk, 2018). Wanneer de verantwoordelijkheid slechts bij het slachtoffer ligt, verandert er niets aan de genderdiscriminatie die aan de basis ligt van het probleem (Powell & Henry, 2017c).

Een mogelijke verklaring voor het overwicht aan individuele technieken is de opvatting dat deze vrouwen zelf kozen voor een leven in de schijnwerpers waarbij het ontvangen van haatberichten wordt gezien als een onvermijdelijk deel van een "beroemd" leven (Ouvrein et al., 2017). Seksisme viseert vrouwen die zich niet aan traditionele genderrollen houden waardoor ze op weinig bescherming kunnen rekenen (Glick & Fiske, 2001). Dit uitgangspunt maakt bekende vrouwen zelf verantwoordelijk om met het online geweld om te gaan. De geïnterviewden stellen dan wel maatschappelijke grondslagen aan de kaak, tegelijkertijd bevestigen ze gedeeltelijk de dominante idee dat online geweld best door zijn vrouwelijke doelwitten kan worden opgelost (Martellozzo & Jane, 2017). De beperkte kennis van het wetgevend kader rond cybergeweld kan eveneens een mogelijke verklaring bieden waarom deze vrouwen hoofdzakelijk gebruik maken van individuele strategieën (Ouvrein et al., 2019). Indien de bevroegden geen weet hebben van de instanties waarbij ze terecht kunnen, zijn ze bijgevolg op zichzelf aangewezen om met het cybergeweld om te springen.

2. Praktische en beleidsaanbevelingen

Deze paragraaf geeft enkele praktische en beleidsaanbevelingen weer teneinde cybergeweld tegen vrouwen te elimineren. De veelzijdige natuur van online geweld en de verschillende manieren waarop het zich manifesteert betekent dat er geen pasklaar antwoord bestaat en duidt op de noodzaak aan een breed scala van strategieën (West Coast LEAF, 2014). Het bestrijden van online geweld tegen vrouwen vereist dan ook een combinatie van technische, juridische en sociale oplossingen (Powell & Henry, 2017a).

Verschillende bevroegden waren niet op de hoogte van de verschillende gedaantes die cybergeweld kan aannemen. Een eerste aanbeveling vereist een duidelijke omschrijving van de geweldsvorm. Een eerste stap richting erkenning van het fenomeen zou de ontwikkeling van geharmoniseerde juridische

definities van cybergeweld tegen vrouwen kunnen zijn. Deze definities omvatten een intersectioneel perspectief om de ervaring van zoveel mogelijk slachtoffers te kunnen uitdrukken (van der Wilk, 2018). Bij de formulering van het beleid zou eveneens moeten worden erkend dat cybergeweld tegen vrouwen en meisjes een vorm van geweld tegen vrouwen is (EIGE, 2017a). Bovendien dient het overheidsbeleid ter bevordering van cybersecurity de aanpak van online seksuele intimidatie mee te nemen (Römkens et al., 2017).

Een tweede aanbeveling heeft betrekking op de bestrafing van seksistische haatspraak in de digitale omgeving. Haatspuiers die zich tegen vrouwen richten, kunnen al te vaak straffeloos handelen (Women's Legal and Human Rights Bureau, 2015). Wanneer online geweld zich in een cultuur van straffeloosheid situeert, houdt dit op zijn beurt het risico in het geweld te normaliseren (Stroud & Cox, 2018). Deze masterproef pleit daarom voor een wijziging van de Grondwet waardoor seksistische drukpersmisdrijven niet langer voor een hof van assisen dienen te verschijnen. Dergelijke wijziging verruimt de strafrechtelijke vervolgingsmogelijkheden (Stevens & Cardon, 2018). Hier maakt de thesis de kanttekening dat wetten slechts een terugwerkende kracht hebben omdat er meestal pas wordt gereageerd nadat een incident van online geweld zich heeft voorgedaan (Vickery, 2018). Toch geeft de zekerheid van een adequate bestrafing een signaal dat het online geweld tegen vrouwen niet tolereert (Aziz, 2015). Tegelijkertijd kan dit de aangiftebereidheid bij slachtoffers vergroten (Römkens et al., 2017).

Een derde aanbeveling verwijst naar de verantwoordelijkheid van aanbieders van sociale netwerksites. Hoewel sociale netwerken vrouwen de mogelijkheid bieden om zich op ongekende schaal uit te laten en transnationale bewegingen op te richten, zijn online misogynie en genderstereotypen in de wortels van deze platformen ingebed (van der Wilk, 2018). Mensen in bevoorrechte posities, zoals blanke mannen uit de middenklasse, hebben deze technologieën grotendeels ontwikkeld zonder rekening te houden met de potentieel schadelijke gevolgen van deze technologieën voor 'andere' individuen en groepen (Harmer & Lumsden, 2019a). De thesis pleit daarom voor een toename van de participatie van vrouwen en etnisch-culturele minderheden aan de besluitvorming en de vormgeving van de ICT-industrie. Op die manier kunnen zij het beleid en de institutionele praktijken die de straffeloosheid en tolerantie ten aanzien van gendergerelateerd geweld bestendigen, beïnvloeden (Fascendini & Katerina, 2011). De respondenten reikten in deze context eveneens enkele suggesties aan. Tijdens de interviews kwam naar voor dat gerapporteerde aanstootgevende inhoud en/of gebruikers zelden de richtlijnen van socialemediaplatformen overtreden. Daarom dienen de communityrichtlijnen de bescherming van vrouwenrechten op te nemen. Dit veronderstelt een adequate vertegenwoordiging van experts met betrekking tot gendergerelateerd geweld bij het vaststellen van deze normen (Fascendini & Katerina, 2011). Daarnaast pleiten enkele respondenten voor geautomatiseerde berichten die de gebruiker aanzetten om te reflecteren over het gestelde online gedrag als strategie om cyberagressie te ontmoedigen (Dinakar, Jones, Havasi, Lieberman, & Picard, 2012). Onderzoek toont aan dat na de blootstelling van een dergelijk bericht de intentie om iemand online te intimideren significant vermindert (Van Royen, Poels, Vandebosch, & Adam, 2017).

Een belangrijk knelpunt van dit onderzoek wijst op de normalisering van en onwetendheid over online geweld. Er is behoefte aan bewustmakingscampagnes die vrouwen voorlichten over het tegen hen

gericht cybergeweld, hun juridische rechten en de beschikbare hulpdiensten (EIGE, 2017, p.5). Maar het tegengaan van digitaal geweld dient ruimer te zijn dan de nadruk op individuele bescherming (Vickery, 2018). De preventie van cybergeweld vraagt een verandering van attitudes en gedrag in de samenleving (Fascendini & Katerina, 2011). Een laatste aanbeveling benadrukt de algemene mentaliteitswijziging die nodig is om de idee van onvermijdelijkheid van intimidatie en haat op het internet te verwerpen (West Coast LEAF, 2014). Maatschappelijke bewustwording is essentieel om het probleembesef onder burgers te doen groeien. Het is van belang verschillende professionals, zowel in het onderwijs, de hulpverlening, als bij de politie, te trainen om online seksuele intimidatie tijdig te signaleren en aan te pakken (Römken et al., 2017). Leerkrachten en ouders dienen adolescenten onder meer aan te leren dat online agressie onaanvaardbaar en kwetsend is (Ouvrein et al., 2018). Uit de interviews bleek ook de gunstige impact van getuigen van online geweld. Preventiestrategieën zoals bewustmakingscampagnes dienen daarom individuen aan te moedigen en instrumenten te bieden om als omstanders slachtoffers te steunen en aanstootgevende inhoud te melden (Powell & Henry, 2017d). Naast de rol die omstanders kunnen spelen, dienen inspanningen om geweld tegen vrouwen te beëindigen zich eveneens tot mannen te richten (Flood, 2011). Hoewel slechts een minderheid van de mannen cybergeweld pleegt, kunnen alle mannen een invloed hebben op de cultuur die andere mannen toelaat daders te zijn (Berkowitz, 2002). Effectieve geweldpreventie bij mannen stelt het discours en de overtuigingen die geweld ondersteunen aan de kaak, daagt patriarchale machtsrelaties uit en promoot alternatieve constructies van mannelijkheid en gender die geweldloosheid en genderrechtvaardigheid bevorderen (Flood, 2006). Wanneer het beleid een duidelijke boodschap van aansprakelijkheid van daders en omstanders uitdraagt en de verantwoordelijkheid dus niet enkel bij de slachtoffers van cybergeweld komt te liggen, is een culturele verandering mogelijk (Powell & Henry, 2017d).

3. Beperkingen van het onderzoek

Dit onderdeel zet enkele kanttekeningen bij het onderzoek uiteen. De lezer dient rekening te houden met de beperkingen die aan het onderzoek verbonden zijn.

Een eerste beperking verwijst naar de deelnemers van de semigestructureerde diepte-interviews. Drie respondenten werken in de journalistiek, drie vrouwen werken als politica, één respondent beweegt zich in het maatschappelijk middenveld, één bevragee is schrijfster, een andere vrouw is werkzaam in de kunstwereld en tot slot zijn drie respondenten actief als actrice en/of presentatrice. Om een vollediger antwoord te kunnen bieden op de hoofdonderzoeksvraag van deze masterproef die peilt naar de ervaringen van publieke figuren zouden idealiter eveneens activisten, vrouwen uit de academische wereld en *influencers* in de interviews vertegenwoordigd moeten zijn. Vanwege een hoge non-respons was het niet mogelijk om vrouwen uit alle publieke domeinen te betrekken. Tegelijkertijd kan de onderzoeksgroep omwille van deze uiteenlopende beroepen niet als homogeen worden beschouwd (Ritchie et al., 2018). Verschillende publieke functies zorgen mogelijk voor andere ervaringen met cybergeweld. Hierdoor en door de eerder kleine omvang van de onderzoeksgroep (12 respondenten) kan de masterproef geen generaliseerbare conclusies uit de

kwalitatieve onderzoeksresultaten afleiden. De resultaten van een kwalitatieve bevraging zijn hooguit indicatief en laten geen representativiteit toe (Baarda et al., 2016).

Een tweede beperking heeft eveneens betrekking op de respondenten van dit thesisonderzoek. Hoewel de masterproef zoveel mogelijk oog trachtte te hebben voor intersectionele ervaringen door vrouwen van verschillende leeftijden, etnische achtergronden en religies te bevragen, heeft het onderzoek enkele significante identiteitskenmerken niet opgenomen. Zo hebben homoseksuele en biseksuele vrouwen, maar ook transvrouwen meer kans om het slachtoffer te worden van specifieke vormen van digitaal geweld (Henry & Powell, 2018; van der Wilk, 2018). Vrouwen met een beperking vormen eveneens primaire doelwitten van cyberagressie (Europees Parlement, 2018). Een andere belangrijke sociale stratificatie die in de masterproef niet aan bod kwam, is het opleidingsniveau. De vrouwen in deze masterproef waren allen hoogopgeleid, terwijl laag- en middelbaar opgeleiden vaker de dupe zouden zijn van cyberpesten (Kloosterman, 2015). Vrouwen die bovenstaande sociale variabelen belichamen, ervaren mogelijks heel andere vormen van discriminatie in de digitale wereld (Harmer & Lumsden, 2019). Opnieuw vanwege een hoge non-respons was het niet mogelijk om LGBT-vrouwen, vrouwen met een beperking en vrouwen met een beperkt opleidingsniveau die tegelijkertijd een publieke functie uitoefenen, te bereiken. Het onderzoek ziet de ervaringen van deze vrouwen dus over het hoofd waardoor verschillen in de beleving van online geweld onbekend blijven (Hackworth, 2018).

4. Aanbevelingen verder onderzoek

Dit onderzoek is slechts een verkennende studie naar een relatief recent fenomeen in Vlaanderen. Het is een van de weinige onderzoeken naar online geweld die aandacht heeft voor de ervaringen en perspectieven van vrouwen als doelwit, wat later bijkomend onderzoek naar deze geweldsvorm noodzakelijk maakt (Ouvrein et al., 2019).

Om ervoor te zorgen dat het beleid consequent reageert op praktijken van cybergeweld is er nood aan een systematisch rapportage. Momenteel is er sprake van een alarmerende schaarste aan gegevens over online geweld tegen vrouwen (Fascendini & Katerina, 2011). Het beleid zou prioriteit moeten geven aan het verbeteren van genderspecifieke gegevens over de prevalentie van en het leed door cybergeweld tegen vrouwen en meisjes en aan het ontwikkelen van indicatoren om de doeltreffendheid van maatregelen te meten (EIGE, 2017, p.5). Verder onderzoek dient eveneens de manier waarop vrouwen het doelwit vormen van online agressie verder te analyseren zodat in elke fase van het slachtofferschapproces kan worden opgetreden (van der Wilk, 2018). Inzicht in de aard en de omvang van cybergeweld en genderverschillen is van belang om het probleem beter in kaart te brengen en aan te pakken (Römkens et al., 2017).

Tegelijkertijd is er nood aan meer intersectioneel onderzoek dat rekening houdt met hoe online geweld tegen vrouwen kruist met andere vormen van onderdrukking zoals racisme, homofobie en validisme (Ging & Siapera, 2018). Deze studies dienen bijzondere aandacht te schenken aan vrouwen die kwetsbaar zijn voor marginalisering op basis van leeftijd, etniciteit, seksuele oriëntering, intellectuele capaciteiten en socio-economische factoren (Fascendini & Katerina, 2011). Bijkomend

onderzoek is dus nodig om de gevolgen van de overlappende manieren waarop reeds achtergestelde groepen in de cyberspace gemarginaliseerd blijven, beter te begrijpen (Harmer & Lumsden, 2019a).

5. Conclusie

Het doel van dit onderzoek is het licht te laten vallen op de online kwetsbaarheid van bekende vrouwen in Vlaanderen. De aanleiding van dit onderzoeksopzet is de groeiende bezorgdheid over de digitale agressie gericht tegen vrouwen (Ging & Siapera, 2018). Vrouwen zijn in vergelijking met mannen buitenproportioneel het doelwit van bepaalde vormen van cybergeweld (EIGE, 2017a). Onderzoeksliteratuur suggereert dat vooral vrouwen die in de publieke belangstelling staan een groter risico zouden lopen om slachtoffer te worden van cybergeweld (Duggan, 2014). Bovendien zouden meerdere gemarginaliseerde identiteitskenmerken de online kwetsbaarheid van vrouwen verhogen (Duggan, 2014; Europees Parlement, 2018; Kloosterman, 2015). Desondanks bestaat er op Vlaams niveau weinig tot geen onderzoek over de prevalentie van online geweld gericht tegen vrouwen. Vanuit een intersectioneel perspectief tracht deze masterproef hiaten in bestaand onderzoek te dichten.

Uit de onderzoeksresultaten kwam naar voor dat de geïnterviewde publieke figuren allen een vorm van online intimidatie hebben ervaren. Toch kijken de vrouwen niet eenzijdig naar hun slachtofferschap, maar blijken zij terzelfdertijd weerbaar te zijn. De veerkrachtigheid van de respondenten ondermijnt het diep ingewortelde stereotype van vrouwen als slechts slachtoffers van technologieën (Vitis & Gilmour, 2017). Het tegen hen gericht cybergeweld ondergraaft hun beroepsmatige capaciteiten en wordt gekenmerkt door een grote nadruk op uiterlijke kenmerken. Het vrouwenlichaam is verre van bevrijd van de beperkingen van het lichaam in de niet-virtuele ruimte (Powell & Henry, 2017c). Online intimidatie gericht tegen deze vrouwen staat overigens niet op zichzelf, maar manifesteert zich dikwijls gelijktijdig met andere vormen van onderdrukking op basis van leeftijd, afkomst, religie en status. Deze intersectie lijkt het cybergeweld tegen de vrouwen te intensifiëren. De offline repercussies van online geweld vertalen zich in een psychische impact op het niveau van het slachtoffer en haar omgeving. De ondermijning van een expressievrijheid zorgt er eveneens voor dat cybergeweld bredere implicaties kan hebben voor de samenleving als geheel. Om die redenen verwerpt de masterproef de valse tweedeling tussen de online en offline sfeer. Ook het onderscheid tussen private en publieke ruimte gaat niet op in de digitale wereld, aangezien online geweld zich dikwijls afspeelt in een spanningsveld tussen de twee sferen. De thesis concludeert de cyberspace te benaderen als een hybride omgeving.

De bevroegden stellen dat hoofdzakelijk maatschappelijke grondslagen aanleiding geven tot cybergeweld. Zo zouden politieke polarisatie, een patriarchale cultuur en zowel sociale als klassieke media bijdragen tot een vijandig online klimaat. Hoewel de respondenten online geweld toeschrijven aan verklaringen met een maatschappelijke voedingsbodem hanteren zij voornamelijk individuele copingstrategieën. Er is dikwijls sprake van een distantiëring van het geweld waarbij het slachtoffer aanstootgevende inhoud en/of gebruikers negeert, blokkeert of verwijdert. De masterproef formuleert enkele juridische, technische en sociale aanbevelingen om cyberagressie tegen te gaan

en legt de nadruk op een mentaliteitswijzing die omstaanders en daders aansprakelijk maakt. Wanneer de verantwoordelijkheid niet enkel bij het slachtoffer komt te liggen, is een culturele verandering mogelijk (Powell & Henry, 2017a). Bijkomend onderzoek dient zich te verdiepen in het verzamelen van genderspecifieke gegevens en hierbij voldoende oog te hebben voor de intersectionele manier waarop het geweld zich voordoet.

Ter beantwoording van de hoofdonderzoeksvraag stelt deze thesis dat bekende vrouwen in Vlaanderen -rekening houdend met verschillen onder de respondenten- hun online kwetsbaarheid ervaren als een inherent onderdeel van hun publieke bestaan. De titel van de masterproef "Op de man af" verwijst enerzijds naar de directe wijze waarop de masterproef de ervaringen van deze vrouwen bevroeg en anderzijds naar het beleid dat zonder omwegen online geweld tegen vrouwen dient te bestrijden en te prioriteren.

Literatuurlijst

- Ahern, N. R., & Mechling, B. (2013). Sexting: Serious Problems for Youth. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 51(7), 22–30.
- Amnesty International (2018). *Toxic Twitter: A toxic place for women* [webpagina]. Geraadpleegd op 2 maart, 2020 via <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2018/03/online-violence-against-women-chapter-1/#topanchor>
- Antonio, A., & Tuffley, D. (2014). The gender digital divide in developing countries. *Future Internet*, 6(4), 673–687.
- AP-MTV. (2009). *A thin line: 2009 AP-MTV digital abuse study* [onderzoeksrapport]. Geraadpleegd op 6 oktober, 2019 via http://www.athinline.org/MTV-AP_Digital_Abuse_Study_Executive_Summary.pdf
- Awan, I., & Zempi, I. (2016). The affinity between online and offline anti-Muslim hate crime: Dynamics and impacts. *Aggression and Violent Behavior*, 27, 1–8.
- Aziz, Z. (2015). *Eliminating Online Violence Against Women and Engendering Digital Equality*. s.l.: OHCHR.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., de Goede, M., Peters, V., & van der Velden, T. (2016). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Baarda, B., Bakker, E., van der Hulst, M., Fischer, T., Julsing, M., van Vianen, R., & de Goede, M. (2015). *Basisboek methoden en technieken: Kwantitatief praktijkgericht onderzoek op wetenschappelijke basis*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Baer, H. (2016). Redoing feminism: digital activism, body politics, and neoliberalism. *Feminist Media Studies*, 16(1), 17–34.
- Barack, A. (2005). Sexual harassment on the internet. *Social Science Computer Review*, 23(1), 77–92.
- Bartky, S. (2012). *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*. New York: Routledge.
- Bates, L. (2018). *Misogynation: The true scale of sexism*. London: Simon & Schuster.
- Bates, S. (2017). Revenge Porn and Mental Health: A Qualitative Analysis of the Mental Health Effects of Revenge Porn on Female Survivors. *Feminist Criminology*, 12(1), 22–42.
- Benotsch, E. G., Snipes, D. J., Martin, A. M., & Bull, S. S. (2013). Sexting, Substance Use, and Sexual Risk Behavior in Young Adults. *Journal of Adolescent Health*, 52(3), 307–313.
- Berkowitz, A. D. (2002). Fostering Men's Responsibility for Preventing Sexual Assault. In P. Schewe (Ed.), *Preventing Violence in Relationships: Interventions Across the Life Span* (pp. 163–196). Washington: American Psychological Association.
- Betts, L. (2016). *Cyberbullying: approaches, consequences and interventions*. London: Springer Nature.
- Black, A., Lumsden, K., & Hadlington, L. (2019). 'Why Don't You Block Them?' Police Officers' Constructions of the Ideal Victim When Responding to Reports of Interpersonal Cybercrime. In K. Lumsden & E. Harmer (Eds.), *Online Othering* (pp. 355–378). New York: Springer International Publishing.

- Blok, J.H. (1988). Scheiding van sferen, onderscheid in sekse? De scheiding tussen openbaar en privé en de ontwikkeling van vrouwengeschiedenis. *Tijdschrift voor vrouwengeschiedenis*, 9(3), 241–261.
- Braidotti, R. (2003). Cyberfeminism with a difference. In M. Peters, M. Olssen & C. Lankshear (Eds.), *Futures of critical theory: Dreams of difference* (pp. 260-292). Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Branford, J., Grahle, A., Heilinger, J.-C., Kalde, D., Muth, M., Parisi, E. M., Villa, P.-I., & Wild, V. (2019). Cyberhate against academics. In S.K. Kehoe, E. Alisic & J.-C. Heilinger (Eds.), *Responsibility for refugee and migrant integration* (pp. 205-226). Berlin: De Gruyter.
- Broadband Commission for Sustainable Development. (2015). *Gender Cyber Violence Against Women and Girls: A World-Wide Wake-Up Call. A Discussion Paper from the UN Broadband Commission for Digital Development Working Group on Broadband and Gender*. s.l.: UN Publishing.
- Brown, M., Reed, L., & Messing, J. (2018). Technology-Based Abuse: Intimate Partner Violence and the Use of Information Communication Technologies. In J. Vickery & T. Everbach (Eds.), *Mediating Misogyny* (pp. 209-227). Cham: Springer International Publishing.
- Chakraborti, N., Garland, J., & Hardy, S.-J. (2014). *The Leicester Hate Crime Project*. Leicester: University of Leicester.
- Choo, H. Y., & Ferree, M. M. (2010). Practicing Intersectionality in Sociological Research: A Critical Analysis of Inclusion, Interactions, and Institutions in the Study of Inequalities. *Sociological Theory*, 28(2), 139–149.
- Citron, D. K. (2009). Law's expressive value in combating cyber gender harassment. *Michigan Law Review*, 108(373), 373–416.
- Citron, D. K. (2014). *Hate crimes in cyberspace*. Cambridge: Harvard University Press.
- Clarke, V., & Braun, V. (2017). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297–298.
- Cole, K. (2015). "It's Like She's Eager to be Verbally Abused": Twitter, Trolls, and (En)Gendering Disciplinary Rhetoric. *Feminist Media Studies*, 15(2), 356–358.
- Collins, H. P. (2000). *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. New York: Routledge.
- Colliver, B., Coyle, A., & Silvestri, M. (2019). The 'Online Othering' of Transgender People in Relation to 'Gender Neutral Toilets'. In K. Lumsden & E. Harmer (Eds.), *Online Othering* (pp. 215–237). New York: Springer International Publishing.
- Comité des Ministres (2019). *Recommandation CM/Rec(2019)1 du Comité des Ministres aux États membres sur la prévention et la lutte contre le sexisme* [overheidsdocument]. Geraadpleegd op 3 november, 2019 via <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168093b269>
- Council of Europe (2011). *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence* [overheidsdocument]. Geraadpleegd op 9 november, 2019 via <https://rm.coe.int/168008482e>
- Cowles, J. (2009). The Internet as Utopia: Reality, Virtuality, and Politics. *Oshkosh Scholar*, 4, 81–89.

- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1(8), 139-167.
- Crown Prosecution Service (2017). *Violence Against Women and Girls Report: Tenth Edition 2016-17* [Onderzoeksrapport]. Geraadpleegd op 19 oktober, 2019 via https://www.cps.gov.uk/sites/default/files/documents/publications/cps-vawg-report-2017_1.pdf
- Dalla Pozza, V., Di Pietero, A., Morel, S., & Psaila, P. (2011). *European Parliament Policy Department C: Citizen's Rights and Constitutional Affairs. Justice, Freedom and Security. Cyberbullying among young people*. Brussels: European Union Publications Office.
- Daniels, J. (2008). Race, civil rights, and hate speech in the digital era. In A. Everett (Ed.), *Learning race and ethnicity: Youth and digital media* (pp. 129–154). Cambridge: The MIT Press.
- Dey, A. (2018). *Nirbhaya, new media and digital gender activism*. United Kingdom: Emerald Publishing.
- Dinakar, K., Jones, B., Havasi, C., Lieberman, H., & Picard, R. (2012). Common Sense Reasoning for Detection, Prevention, and Mitigation of Cyberbullying. *ACM Transactions on Interactive Intelligent Systems*, 2(3), 1–30.
- Dines, G., & Humez, J. (2011). *Gender, race and class in media: A critical reader*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Dodge, A. (2016). Digitizing rape culture: Online sexual violence and the power of the digital photograph. *Crime, Media, Culture: An International Journal*, 12(1), 65–82.
- Douglas, D. (2016). Doxing: A conceptual analysis. *Ethics and Information Technology*, 18(3), 199–210.
- Downing, J. (2011). *Encyclopedia of social movement media*. Los Angeles: SAGE
- Drakett, J., Rickett, B., Day, K., & Milnes, K. (2018). Old jokes, new media – Online sexism and constructions of gender in Internet memes. *Feminism & Psychology*, 28(1), 109–127.
- Duggan, M. (2014). *Online Harassment*. Washington: Pew Research Center.
- EIGE. (2014). *Estimating the costs of gender-based violence in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- EIGE. (2017a). *Cybergeweld tegen vrouwen en meisjes*. Vilnius: Europees Instituut voor gendergelijkheid.
- EIGE. (2017b). *Study and work in the EU: set apart by gender—Review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- EIGE. (2018). *Women and men in ICT: A chance for better work-life balance: research note*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Ellsberg, M., Arango, D. J., Morton, M., Gennari, F., Kiplesund, S., Contreras, M., & Watts, C. (2015). Prevention of violence against women and girls: What does the evidence say? *The Lancet*, 385(9977), 1555–1566.
- European Union, & Agency for Fundamental Rights. (2015). *Violence against women: An EU-wide survey: main results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Europees Parlement. (2018). *Ontwerpresolutie van het Europees Parlement: Over maatregelen ter voorkoming en bestrijding van pesterijen en seksuele intimidatie op het werk, in openbare*

- ruimte en in het politieke leven in de EU* [overheidsdocument]. Geraadpleegd op 13 november, 2019 via https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0265_NL.html
- Europees Parlement, & Raad van de Europese Unie. (2012). *Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad: Tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ* [overheidsdocument]. Geraadpleegd op 21 november, 2019 via <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>
- Fascendini, F., & Katerina, F. (2011). *Voices from digital spaces: Technology related violence against women*. s.l.: Association for Progressive Communication.
- Faulkner, W. (2001). The technology question in feminism: a view from feminist technology studies. *Women's Studies International Forum*, 24(1), 79–95.
- Ferrier, M., & Garud-Patkar, N. (2018). TrollBusters: Fighting Online Harassment of Women Journalists. In J. R. Vickery & T. Everbach (Eds.), *Mediating Misogyny* (pp. 311–332). Cham: Springer International Publishing.
- Flood, M. (2006). Changing men: Best practice in sexual violence education. *Women Against Violence: An Australian Feminist Journal*, 18, 26–36.
- Flood, M. (2011). Involving Men in Efforts to End Violence Against Women. *Men and Masculinities*, 14(3), 358–377.
- Fox, J., Cruz, C., & Lee, J. Y. (2015). Perpetuating online sexism offline: Anonymity, interactivity, and the effects of sexist hashtags on social media. *Computers in Human Behavior*, 52, 436–442.
- Franks, M. A. (2012). Sexual harassment 2.0. *Maryland Law Review*, 71(3), 655–704.
- Gardiner, B., Mansfield, M., Anderson, I., Holder, J., Louter, D., & Ulmanu, M. (2016, 12 april). The dark side of Guardian comments. *The Guardian*. Geraadpleegd op 22 september, 2019 via <https://www.theguardian.com/technology/2016/apr/12/the-dark-side-of-guardian-comments>
- Ging, D. (2019). Alphas, Betas, and Incels: Theorizing the Masculinities of the Manosphere. *Men and Masculinities*, 22(4), 638–657.
- Ging, D., & Siapera, E. (2018). Special issue on online misogyny. *Feminist Media Studies*, 18(4), 515–524.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (2009). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New Brunswick: Aldine.
- Glick, P., & Fiske, S.T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56(2), 109–118.
- Glomb, T.M., Richman, W.L., Hulin, C.L., Drasgow, F., Schneider, K., & Fitzgerald, L.F. (1997). Ambient Sexual Harassment: An Integrated Model of Antecedents and Consequences. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 71(3), 309–328.
- Gotell, L., & Dutton, E. (2016). Sexual Violence in the 'Manosphere': Antifeminist Men's Rights Discourses on Rape. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 5(2), 65–80.
- Graf, D., Yanagida, T., & Spiel, C. (2019). Through the magnifying glass: Empathy's differential role in preventing and promoting traditional and cyberbullying. *Computers in Human Behavior*, 96, 186–195.

- Griffiths, M., Moore, K., & Richardson, H. (2007). CELEBRATING HETEROGENEITY?: A survey of female ICT professionals in England. *Information, Communication & Society*, 10(3), 338–357.
- Habermas, J. (1989). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. Cambridge: MIT Press.
- Hackworth, L. (2018). Limitations of “Just Gender”: The Need for an Intersectional Reframing of Online Harassment Discourse and Research. In J. R. Vickery & T. Everbach (Eds.), *Mediating Misogyny* (pp. 51–70). Cham: Springer International Publishing.
- Halbert, D. (2004). Shulamith firestone: Radical feminism and visions of the information society. *Information, Communication and Society*, 7(1), 115–136.
- Hall, P. (2019). Disability Hate Speech: Interrogating the Online/Offline Distinction. In K. Lumsden & E. Harmer (Eds.), *Online Othering* (pp. 309–330). New York: Springer International Publishing.
- Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575–599.
- Haraway, D. (1991). *Simians, cyborgs, and women. The reinvention of nature*. New York: Routledge.
- Harding, S. (2005). Rethinking Standpoint Epistemology: What is “Strong Objectivity?” In A. E. Cudd & R. O. Andreasen (Eds.), *Feminist Theory: A Philosophical Anthology* (pp. 140–157). Oxford: Blackwell Publishing.
- Harmer, E., & Lumsden, K. (2019a). Conclusion: Researching ‘Online Othering’—Future Agendas and Lines of Inquiry. In K. Lumsden & E. Harmer (Eds.), *Online Othering* (pp. 379–395). New York: Springer International Publishing.
- Harmer, E., & Lumsden, K. (2019b). Online Othering: An Introduction. In K. Lumsden & E. Harmer (Eds.), *Online Othering* (pp. 1–33). New York: Springer International Publishing.
- Hearn, J., & Hall, M. (2019). ‘This is my cheating ex’: Gender and sexuality in revenge porn. *Sexualities*, 22(5–6), 860–882.
- Henry, N., & Powell, A. (2015). Beyond the ‘sext’: Technology-facilitated sexual violence and harassment against adult women. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 48(1), 104–118.
- Henry, N., & Powell, A. (2018). Technology-Facilitated Sexual Violence: A Literature Review of Empirical Research. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19(2), 195–208.
- Herdağdelen, A., & Baroni, M. (2011). Stereotypical gender actions can be extracted from web text. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(9), 1741–1749.
- Herring, S. (2002). Computer mediated communication on the Internet. *Annual Review of Information Science and Technology*, 36(1), 109–168.
- Hinton, P. (2014). ‘Situated Knowledges’ and New Materialism(s): Rethinking a Politics of Location. *Women: A Cultural Review*, 25(1), 99–113.
- Holmes, J. (2000). Politeness, power and provocation: How humour functions in the workplace. *Discourse Studies*, 2(2), 159–185.
- Holton, J. A. (2007). The coding process and its challenges. In A. Bryant & K. Charmaz (Eds.), *The Sage handbook of grounded theory* (pp. 265–289). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hua, L. (2012). Technology and Sexually Risky Behavior in Adolescents. *Adolescent Psychiatry*, 2(3), 221–228.

- Ipsos Mori. (2017). *Amnesty reveals alarming impact of online abuse against women* [onderzoeksrapport]. Geraadpleegd op 5 januari, 2020 via <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/11/amnesty-reveals-alarming-impact-of-online-abuse-against-women/>
- Jane, E. A. (2017). Feminist flight and fight responses to gendered cyberhate. In M. Segrave & L. Vitis (Eds.), *Gender, Technology and Violence* (pp. 45-60). Abingdon: Routledge.
- Jewkes, R., & Morrell, R. (2012). Sexuality and the Limits of Agency among South African Teenage Women: Theorising Feminities and Their Connections to HIV Risk Practices. *Social Science & Medicine*, 74(11), 1729-1737.
- Johansson, S. (2006). Sometimes you wanna hate celebrities. In S. Holmes & S. Redmond (Eds.), *Framing celebrity: New directions in celebrity culture* (pp. 343-358). Oxon: Routledge.
- Johansson, S. (2008). GOSSIP, SPORT AND PRETTY GIRLS: What does "trivial" journalism mean to tabloid newspaper readers? *Journalism Practice*, 2(3), 402-413.
- Kee, J. (2006). *Cultivating Violence Through Technology? Exploring the connections between information communication technologies (ICT) and violence against women*. s.l.: APC.
- Keller, J., Mendes, K., & Ringrose, J. (2016). Speaking 'unspeakable things': documenting digital feminist responses to rape culture. *Journal of Gender Studies*, 27(1), 22-36.
- Kember, S., & Zylinska, J. (2012). *Life after new media: Mediation as a vital process*. Cambridge: MIT Press.
- Khanna, P., Zavarsky, P., & Lindskog, D. (2016). Experimental Analysis of Tools Used for Doxing and Proposed New Transforms to Help Organizations Protect against Doxing Attacks. *Procedia Computer Science*, 94, 459-464.
- KhosraviNik, M., & Esposito, E. (2018). Online hate, digital discourse and critique: Exploring digitally-mediated discursive practices of gender-based hostility. *Lodz Papers in Pragmatics*, 14(1), 45-68.
- Kim, J. (2018). Misogyny for Male Solidarity: Online Hate Discourse Against Women in South Korea. In J. Vickery & T. Everbach (Eds.), *Mediating Misogyny* (pp. 151-169). Cham: Springer International Publishing.
- Kloosterman, R. (2015). *Socialeconomische trends: Vrouwen meer op internet gepest dan mannen*. Den Haag: Centraal Bureau voor Statistiek.
- Kopecký, K. (2017). Online blackmail of Czech children focused on so-called "sextortion" (analysis of culprit and victim behaviors). *Telematics and Informatics*, 34(1), 11-19.
- Kopytowska, M. (2017). *Contemporary Discourses of Hate and Radicalism across Space and Genres*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Korenis, P., & Billick, S. B. (2014). Forensic Implications: Adolescent Sexting and Cyberbullying. *Psychiatric Quarterly*, 85(1), 97-101.
- Koulouris, T. (2018). Online misogyny and the alternative right: debating the undebatable. *Feminist Media Studies*, 18(4), 750-761.
- Lasén, A., & Gómez-Cruz, E. (2009). Digital Photography and Picture Sharing: Redefining the Public/Private Divide. *Knowledge, Technology & Policy*, 22(3), 205-2015.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Lewis, R., Rowe, M., & Wiper, C. (2016). Online Abuse of Feminists as An Emerging form of Violence Against Women and Girls. *British Journal of Criminology*, 57(6), 1462-1481.

- Lewis, R., Rowe, M., & Wiper, C. (2019). Online/Offline Continuities: Exploring Misogyny and Hate in Online Abuse of Feminists. In K. Lumsden & E. Harmer (Eds.), *Online Othering* (pp. 121–143). New York: Springer International Publishing.
- Livingstone, S. (2008). Taking risky opportunities in youthful content creation: teenagers' use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression. *New Media & Society*, 10(3), 393–411.
- Lumsden, K. (2019). "‘I Want to Kill You in Front of Your Children’ Is Not a Threat. It’s an Expression of a Desire’: Discourses of Online Abuse, Trolling and Violence on r/MensRights. In K. Lumsden & E. Harmer (Eds.), *Online Othering* (pp. 91–115). New York: Springer International Publishing.
- Lumsden, K., & Morgan, H. M. (2012). "Fraping", "Sexting", "Trolling" and "Rinsing": Social networking, feminist thought and the construction of young women as victims or villains. Leeds: BSA Gender Study Group Conference.
- Lumsden, K., & Harmer, E. (2019). *Online othering*. New York: Springer.
- Lutz, H., Vivar, M., & Supik, L. (2011). Framing intersectionality: An introduction. In H. Lutz, M. Vivar & L. Supik (Eds.), *Framing intersectionality: Debates on a multi-faceted concept in gender studies* (pp. 1–24). Surrey: Ashgate.
- MacAllister, J. (2017). The Doxing Dilemma: Seeking a Remedy for the Malicious Publication of Personal Information. *Fordham Law Review*, 85(5), 2450–2483.
- Manago, A.M., Graham, M.B., Greenfield, P.M., & Salimkhan, G. (2008). Self-presentation and gender on Myspace. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29(6), 446–458.
- Maple, C., Shart, E., & Brown, A. (2001). *Cyber stalking in the United Kingdom: An Analysis of the ECHO Pilot Survey*. Bedfordshire: National Centre for Cyberstalking Research.
- Mantilla, K. (2013). Gendertrolling: Misogyny adapts to new media. *Feminist Studies*, 39(2), 563–570.
- Martellozzo, E., & Jane, E. A. (Eds.). (2017). *Cybercrime and its Victims*. London: Routledge.
- Marwick, A., & Caplan, R. (2018). Drinking male tears: language, the manosphere, and networked harassment. *Feminist Media Studies*, 18(4), 543–559.
- Massanari, A. (2017). #Gamergate and The Fappening: How Reddit’s algorithm, governance, and culture support toxic technocultures. *New Media & Society*, 19(3), 329–346.
- Matsui, S. (2015). The Criminalization of Revenge Porn in Japan. *Washington International Law Journal*, 24(2), 289–317.
- McCall, L. (2005). The complexity of intersectionality. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(3), 1771–1800.
- McGlynn, C., Rackley, E., & Houghton, R. (2017). Beyond 'Revenge Porn': The Continuum of Image-Based Sexual Abuse. *Feminist Legal Studies*, 25(1), 25–46.
- Megarry, J. (2014). Online incivility or sexual harassment? Conceptualising women’s experiences in the digital age. *Women’s Studies International Forum*, 47, 46–55.
- Mortelmans, D. (2018). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco.
- Motta, S., Fominaya, C., Eschle, C., & Cox, L. (2011). Feminism, women’s movement and women in movement. *Interface*, 3(2), 1–32.
- Mulvey, L. (1975). Visual pleasure and narrative cinema. *Screen*, 16(3), 6–18.

- O'Higgins, A. (2012). Vulnerability and agency: Beyond an irreconcilable dichotomy for social service providers working with young refugees in the UK. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 136, 79–91.
- Oliveira, M., Bitencourt, C. C., dos Santos, A. C. M. Z., & Teixeira, E. K. (2015). Thematic Content Analysis: Is There a Difference Between the Support Provided by the MAXQDA® and NVivo® Software Packages? *Revista de Administração da UFSM*, 9(1), 72–82.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P.K. Smith (Ed.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (pp. 7–27). London: Routledge.
- Orgad, S. (2005). The transformative potential of online communication. *Feminist Media Studies*, 5(2), 141–161.
- O'Shea, B., Julian, R., Prichard, J., & Kelty, S. (2019). Challenges in Policing Cyberstalking: A Critique of the Stalking Risk Profile in the Context of Online Relationships. In K. Lumsden & E. Harmer (Eds.), *Online Othering* (pp. 331–353). New York: Springer International Publishing.
- Ouvrein, G., De Backer, C. J. S., & Vandebosch, H. (2018). Joining the clash or refusing to bash? Bystanders reactions to online celebrity bashing. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 12(4), UNSP 5.
- Ouvrein, G., Hallam, L., De Backer, C. J. S., & Vandebosch, H. (2019). Bashed at first sight: The experiences and coping strategies of reality-TV stars confronted with celebrity bashing. *Celebrity Studies*, 1–18.
- Ouvrein, G., Pabian, S., Machimbarrena, J. M., De Backer, C. J. S., & Vandebosch, H. (2018). Online Celebrity Bashing: Wrecking Ball or Good for You? Adolescent Girls' Attitudes Toward the Media and Public Bashing of Miley Cyrus and Selena Gomez. *Communication Research Reports*, 35(3), 261–271.
- Ouvrein, G., Pabian, S., Machimbarrena, J. M., Erreygers, S., De Backer, C. J. S., & Vandebosch, H. (2019). Setting a Bad Example: Peer, Parental, and Celebrity Norms Predict Celebrity Bashing. *The Journal of Early Adolescence*, 39(7), 937–961.
- Ouvrein, G., Vandebosch, H., & De Backer, C. J. S. (2017). Celebrity critiquing: Hot or not? Teenage girl's attitudes and responses to the practice of negative celebrity critiquing. *Celebrity Studies*, 8(3), 461–476.
- Pearson, C., & Trevisan, F. (2015). Disability activism in the new media ecology: Campaigning strategies in the digital era. *Disability and Society*, 30(6), 924–950.
- Peters, V., & Wester, F. (2003). *De bijdrage van de computer in kwalitatieve analyse*. Nijmegen: Radboud University.
- Peterson, J., & Densley, J. (2017). Cyber violence: What do we know and where do we go from here? *Aggression and Violent Behavior*, 34, 193–200.
- Pettalia, J. L., Levin, E., & Dickinson, J. (2013). Cyberbullying: Eliciting harm without consequence. *Computers in Human Behavior*, 29(6), 2758–2765.
- Postmes, T., Spears, R., & Lea, M. (2002). Intergroup differentiation in computer-mediated communication: Effects of depersonalization. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 6(1), 3–16.
- Powell, A., & Henry, N. (2017a). Conclusion: Reflections and Future Research. In A. Powell & N. Henry (Eds.), *Sexual Violence in a Digital Age* (pp. 299–310). London: Palgrave Macmillan UK.

- Powell, A., & Henry, N. (2017b). Introduction. In A. Powell & N. Henry (Eds.), *Sexual Violence in a Digital Age* (pp. 1–20). London: Palgrave Macmillan UK.
- Powell, A., & Henry, N. (2017c). Online Misogyny, Harassment and Hate Crimes. In A. Powell & N. Henry (Eds.), *Sexual Violence in a Digital Age* (pp. 153–193). London: Palgrave Macmillan UK.
- Powell, A., & Henry, N. (2017d). The Potentials and Limitations of Law. In A. Powell & N. Henry (Eds.), *Sexual Violence in a Digital Age* (pp. 197–236). London: Palgrave Macmillan UK.
- Reinharz, S. (1992). *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press.
- Rich, A. (1980). Compulsory heterosexuality and lesbian existence. *Signs*, 5(4), 631–660.
- Rich, A. (1984). Notes Towards a Politics of Location. In A. Rich (Ed.), *Blood, Bread and Poetry: Selected Prose 1979-1985* (pp. 210–231). London: Little Brown & Co.
- Richardson, R. D., & Calvert, C. (2000). Counterspeech 2000: A new look at the old remedy for “bad” speech. *BYU Law Review*, 2(2), 553–586.
- Ringrose, J., Gill, R., Livingstone, S., & Harvey, L. (2012). *A qualitative study of children, young people and “sexting”. A report prepared for the NSPCC*. London: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Ritchie, J., Lewis, J., McNaughton Nicholls, C., Ormston, R., & National Centre for Social Research (Great Britain). (2018). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*. Los Angeles: SAGE.
- Rivers, I., & Duncan, N. (Eds.). (2013). *Bullying: experiences and discourses of sexuality and gender*. London: Routledge.
- Romero, M. (2018). *Introducing intersectionality*. Cambridge: Polity Press.
- Römkens, R., de Jong, T., & Harthoorn, H. (2014). *Geweld tegen vrouwen: Europese onderzoeksgegevens in Nederlandse context*. Amsterdam: Atria.
- Römkens, R., Mejdoubi, J., & de Jong, T. (2017). *Factsheet: Online seksuele intimidatie*. Amsterdam: Atria.
- Sciadas, G., Giguère, P., & Adarn, L. (2005). *From the digital divide to digital opportunities: Measuring infostates for development*. Montreal: Orbicom International Secretariat.
- Selby, L., Young, A., & Fisher, D. (1997). *Increasing the participation of women in tertiary level computing courses: What works and why* [conferentiebijdrage]. Geraadpleegd op 17 februari, 2020 via <https://ascilite.org/conferences/perth97/papers/Selby/Selby.html>
- Siegle, D. (2010). Cyberbullying and sexting: Technology Abuses of the 21st Century. *Gifted Child Today*, 32(2), 14–16.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147–154.
- Smith, J. (2019). ‘When I Saw Women Being Attacked ... It Made Me Want to Stand Up and Fight’: Reporting, Responding to, and Resisting Online Misogyny. In K. Lumsden & E. Harmer (Eds.), *Online Othering* (pp. 287–308). New York: Springer International Publishing.
- Snyder, P., Doerfler, P., Kanich, C., & McCoy, D. (2017). *Fifteen minutes of unwanted fame: Detecting and characterizing doxing* [conferentiebijdrage]. Geraadpleegd op 25 januari, 2020 via <https://conferences.sigcomm.org/imc/2017/papers/imc17-final109.pdf>
- Spitzberg, B. H., & Hoobler, G. (2002). Cyberstalking and the technologies of interpersonal terrorism. *New Media & Society*, 4(1), 67–88.

- Stanley, T., Barnes, J., & Short, E. (2015). Appearance-focused Internet Use and the Thin-beauty Ideal. *Studies in Media and Communication*, 3(2), 38–50.
- Stevens, L., & Cardon, A. (2018). *De Grondwet moet worden aangepast om haatspraak tegen vrouwen of transgender personen tegen te gaan* [webpagina]. Geraadpleegd op 3 november, 2019 via https://www.knack.be/nieuws/belgie/de-grondwet-moet-worden-aangepast-om-haatspraak-tegen-vrouwen-of-transgender-personen-tegen-te-gaan/article-opinion-1195529.html?cookie_check=1580396130
- Stevens, L., & Van Dijcke, H. (2018). Eerste ervaringen van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen met de Seksismewet. *Panopticon*, 39(5), 420–432.
- Stoleru, M., & Costescu, E.-A. (2014). (Re)Producing Violence against Women in Online Spaces. *Philobiblon*, 19(1), 95–114.
- Stroud, S. R., & Cox, W. (2018). The Varieties of Feminist Counterspeech in the Misogynistic Online World. In J. R. Vickery & T. Everbach (Eds.), *Mediating Misogyny* (pp. 293–310). Cham: Springer International Publishing.
- Suler, J. (2004). The Online Disinhibition Effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 321–326.
- Suzor, N., Dragiewicz, M., Harris, B., Gillett, R., Burgess, J., & Van Geelen, T. (2019). Human Rights by Design: The Responsibilities of Social Media Platforms to Address Gender-Based Violence Online: Gender-Based Violence Online. *Policy & Internet*, 11(1), 84–103.
- Symons, K., Ponnet, K., Walrave, M., & Heirman, W. (2018). Cyberpesten bij jongeren: Maken ouders een verschil? *Kind en adolescent*, 39(1), 22–40.
- United Nations General Assembly. (1993). *Declaration on the elimination of violence against women* [webdocument]. Geraadpleegd op 19 september, 2019 via <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/eliminationvaw.pdf>
- van der Wilk, A. (2018). *Cyber violence and hate speech online against women*. Brussels: Policy Department for Citizen's Rights and Constitutional Affairs.
- Van Hoof, E. (2019). *Voorstel van resolutie betreffende de aanpak van gendergerelateerd cybergeweld* [overheidsdocument]. Geraadpleegd op 16 oktober, 2019 via <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/54/3020/54K3020001.pdf>
- Van Royen, K., Poels, K., Vandebosch, H., & Adam, P. (2017). "Thinking before posting?" Reducing cyber harassment on social networking sites through a reflective message. *Computers in Human Behavior*, 66, 345–352.
- van Staa, A., & Evers, J. (2015). "Thick analysis": Strategie om de kwalitatieve data-analyse te verhogen. *KWALON*, 15(1), 5–12.
- Veletsianos, G., Houlden, S., Hodson, J., & Gosse, C. (2018). Women scholars' experiences with online harassment and abuse: Self-protection, resistance, acceptance, and self-blame. *New Media & Society*, 20(12), 4689–4708.
- Vermeersch, W. (2019). *Onschuldige pesterijen? Online intimidatie blijft zelden virtueel* [webpagina]. Geraadpleegd op 5 december, 2019 via <https://www.knack.be/nieuws/belgie/onschuldige-pesterijen-online-intimidatie-blijft-zelden-virtueel/article-opinion-1512553.html>
- Vickery, J. R. (2018). This Isn't New: Gender, Publics, and the Internet. In J. R. Vickery & T. Everbach (Eds.), *Mediating Misogyny* (pp. 31–49). Cham: Springer International Publishing.

- Vickery, J. R., & Everbach, T. (2018). The Persistence of Misogyny: From the Streets, to Our Screens, to the White House. In J. R. Vickery & T. Everbach (Eds.), *Mediating Misogyny* (pp. 1–27). Cham: Springer International Publishing.
- Vickery, J. R., Everbach, T., Blackwell, L., Franks, M. A., Friedman, B., Gibbons, S., Gillespie, T., & Massanari, A. (2018). Conclusion: What Can We Do About Mediated Misogyny? In J. R. Vickery & T. Everbach (Eds.), *Mediating Misogyny* (pp. 389–412). Cham: Springer International Publishing.
- Vindevogel, S. (2017). Resilience in the Context of War: A Critical Analysis of Contemporary Conceptions and Interventions to Promote Resilience Among War-Affected Children and Their Surroundings. *Journal of Peace Psychology, 23*(1), 76–84.
- Vitak, J., Steiner, L., & Ashktorab, Z. (2017). Identifying Women's Experiences With and Strategies for Mitigating Negative Effects of Online Harrassment. In *CSCW' 17* (pp. 1231–1245). New York: Association for Computing Machinery.
- Vitis, L., & Gilmour, F. (2017). Dick pics on blast: A woman's resistance to online sexual harassment using humour, art and Instagram. *Crime, Media, Culture: An International Journal, 13*(3), 335–355.
- Wajcman, J. (2004). *TechnoFeminism*. Cambridge: Polity Press.
- West Coast LEAF. (2014). *#CyberMisogyny: Using and strengthening Canadian legal responses to gendered hate and harassment online*. Vancouver: Hands on Publications.
- Whitney, I., & Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research, 35*(1), 3–25.
- Williamson, M. (2010). Female celebrities and the media: The gendered denigration of the "ordinary" celebrity. *Celebrity Studies, 1*(1), 118–120.
- Wolak, J., & Finkelhor, D. (2016). *Sextortion: Findings from a survey of 1,631 victims*. New Hampshire: Crimes Against Children Research Center.
- Wolak, J., Finkelhor, D., Walsh, W., & Treitman, L. (2018). Sextortion of Minors: Characteristics and Dynamics. *Journal of Adolescent Health, 62*(1), 72–79.
- Women's Legal and Human Rights Bureau. (2015). *From Impunity to Justice: Domestic legal remedies for cases of technology-related violence against women*. s.l.: Association for Progressive Communication.
- Yardi, S., & Boyd, D. (2010). Dynamic debates: An analysis of group polarization over time on Twitter. *Bulletin of Science, Technology & Society, 30*(5), 316–327.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence, 27*(3), 319–336.
- Zuckerberg, D. (2018). *Not all dead white men: Classics and misogyny in the digital age*. Cambridge: Harvard University Press.
- Zych, I., Baldry, A. C., Farrington, D. P., & Llorent, V. J. (2019). Are children involved in cyberbullying low on empathy? A systematic review and meta-analysis of research on empathy versus different cyberbullying roles. *Aggression and Violent Behavior, 45*, 83–97.

Bijlage I: Interviewschema

Interviewschema

Stap 1: interview bepalen: semigestructureerd diepte-interview

Diepte-interview: je diept een aantal onderwerpen nauwkeurig- en vaak ook langdurig- uit en praat ook over persoonlijke en emotionele zaken. Een diepte-interview is een vorm van een open interview (lijkt het meest op een gewoon gesprek met iemand, de interviewer exploreert vragenderwijs gespreksonderwerpen om te ontdekken hoe de geïnterviewde tegen bepaalde dingen en/of personen aankijkt). Semigestructureerd: Bij een half-gestructureerd interview liggen niet alleen de onderwerpen, maar ook de belangrijkste vragen vast. Je laat je in zo'n gesprek inspireren door wat de geïnterviewde zegt, maar houdt wel in de gaten dat alle vragen aan bod komen.

Stap 2: Introductie

Beste. Allereerst bedankt voor uw deelname aan dit onderzoek. Mijn naam is Gaëlle Mortier en ik ben een masterstudente Gender en Diversiteit aan de Universiteit Gent. Ik voer onderzoek uit naar online geweld tegen vrouwen in Vlaanderen in samenwerking met de Nederlandstalige Vrouwenraad. Het doel van het onderzoek is om meer zicht te krijgen op de online kwetsbaarheid van vrouwen die in de publieke belangstelling staan, ten einde van het formuleren van enkele praktische en beleidsaanbevelingen. Het interview zal ongeveer één uur in beslag nemen. De resultaten van het onderzoek zullen gepubliceerd worden in de masterproef die ik schrijf met oog op het behalen van de master in Gender en Diversiteit. Voor een nauwkeurige analyse van het interview vraag ik u de toestemming om het interview op te nemen. Bij ondertekening van het *informed consent* gaat u akkoord dat de interviewdata kenbaar worden gemaakt, uw persoonlijke gegevens worden geanonimiseerd. Ook na het afleggen van het interview heeft u het recht om uit het onderzoek te stappen, waarna de interviewdata worden vernietigd. Bij vragen of onduidelijkheden, aarzel niet om dit kenbaar te maken en mij hierover aan te spreken.

Stap 3: Opening

TIP: voldoende research doen over de respondent VOOR het interview => goed weten met wie je praat, geen vragen/ tijd verspillen aan vragen als "wie bent u?"

MOTIVATIE: Ik heb u gecontacteerd omdat uit vooronderzoek blijkt dat vrouwen die in de publieke belangstelling staan (en in historisch door mannen gedomineerde ruimten actief zijn zoals sport, media, politiek, ...) in grotere mate het slachtoffer zouden worden van online geweld. Online geweld is een zeer brede term en kan gaan van kwetsende commentaren tot stalking en fysieke bedreigingen. Bovendien suggereert literatuuronderzoek dat vrouwen die zich op meerdere discriminatiegronden bevinden, extra kwetsbaar zouden zijn. Dit thesisonderzoek tracht vanuit een intersectionele invalshoek (kritische analyse van hoe verschillende systemen van onderdrukking samenwerken en elkaar versterken) online geweld tegen vrouwen te benaderen.

BREDE OPENINGSVRAAG: Als ik het over online kwetsbaarheid heb, waaraan denkt u dan?

Stap 4: Topiclijst

Een topiclijst is een lijst met onderwerpen die in het interview ter sprake moeten komen. Voor het vaststellen van topics ga je uit van je onderzoeksvraag: wat wil ik precies weten? Betrek hierbij je literatuuronderzoek en de resultaten van het vooronderzoek. Aan de hand van alle verzamelde informatie over het onderwerp kun je vervolgens vaststellen welke topics en sub-topics je in de interviews aan de orde wilt stellen. Bij een semigestructureerd interview vormt de topiclijst de basis voor het maken van open-vragen.

Topic 1. Online kwetsbaarheid van vrouwen:

- In welke mate bent u bekend met het probleem van online geweld tegen vrouwen?
- Hoe zou u online geweld tegen vrouwen omschrijven?
- Wat zijn volgens u de typische aspecten van online kwetsbaarheid?
- In welke mate is online kwetsbaarheid van vrouwen überhaupt een probleem, vindt u?
- In welke mate is cybergeweld, volgens u, in Vlaanderen een probleem?
- In welke mate is dit probleem aanwezig in uw omgeving?
- In welke mate bent u al getuige geweest van online geweld?
- In welke mate bent uzelf geconfronteerd met online geweld?
- Welke grenzen werden overtreden volgens u?
- In welke mate vormt online geweld voor u persoonlijk een probleem?
- In welke mate denkt u al dan niet kwetsbaar te zijn voor online geweld?
- Indien ja: welke verklaringen ziet u voor uw kwetsbaarheid?
- (Mensen doen of zeggen dingen in de cyberspace, die ze normaal gesproken niet zouden zeggen of doen in de face-to-face wereld. Mensen op het internet zijn doorgaans losser en minder terughoudend. Dit noemt men het online ontremmingseffect.)
- In welke mate is dit effect herkenbaar? In welke mate is dit voor u van toepassing?

Topic 2. Ervaring

- In welke mate heeft u via internet wel eens te maken gehad met een roddel, getreiter, pesten, stalken, chantage of bedreiging? Seksueel getinte en/of seksistische opmerkingen?
- Eenmalig of vaker?
- Kan u dit incident/ deze incidenten beschrijven?
- Welke vormen van online geweld heeft uzelf al ervaren?
- In welke mate reageert u op dit geweld en hoe?

Topic 3. Oorzaken:

- Wat zijn volgens u de oorzaken van online geweld tegen vrouwen (in het algemeen)?
- Welke redenen lagen volgens u aan de basis van het incident dat u zelf (al dan niet) heeft mee gemaakt?
- Welke vorm(en) van onderdrukking lag(en) aan de basis van het geweld?
- Waarom/ om welke redenen denkt u dat vrouwen buitenproportioneel het slachtoffer worden van bepaalde vormen van cybergeweld?
- Waarom denkt u dat vrouwen meer kans hebben om ernstige en aanhoudende vormen van online geweld mee te maken (bv: stalking en fysieke bedreigingen) en mannen meer te maken krijgen met eerder "milde" vormen (bv: schelden en spot)?
- Waarom denkt u dat vrouwen die in de publieke belangstelling staan een groter risico lopen om slachtoffer te worden van online geweld?
- In welke mate speelt de media een rol in online geweld?
- Waarom denkt u dat online haat toeneemt?

Topic 4. Daders:

- In welke mate kan u de dader(s) identificeren?
- In welke mate bent u bekend met de dader van het online geweld?
- Vanwaar kent u de dader?
- Wat was volgens u het doel van de dader met betrekking tot het incident?
- In welke mate zoekt u de confrontatie met de dader op?

Topic 5. Offline wereld:

- In welke mate is het online geweld een voortzetting van het offline geweld?
- In welke mate ziet u parallellen met de *real world*?
- In welke mate ziet u gelijkenissen tussen online geweld en offline tendensen?
- Op welke manier verschilt online geweld volgens u van offline geweld?
- In welke mate had het incident impact op uw leven in de echte wereld? (bijvoorbeeld: productiviteit op het werk, familie, carrièrekansen)

Topic 6. Intersectionaliteit:

Intersectionaliteit is een concept dat stelt dat geen enkele identiteit op zichzelf staat, maar dat iedereen meerdere sociale kenmerken belichaamt. Iedereen bevindt zich met andere woorden op een kruispunt van meerdere sociale kenmerken die specifieke privileges, maar ook vormen van achterstelling met zich meebrengen. Bijvoorbeeld: ik ben een blanke, heteroseksuele vrouw. (Intersectionaliteit benadrukt dat onderdrukking niet gereduceerd kan worden tot een fundamenteel type, maar dat verschillende vormen van onderdrukking samenwerken in het produceren van onrecht).

- In welke mate speelt intersectionaliteit volgens u een rol in online kwetsbaarheid?
- Hoe speelt intersectionaliteit een rol? Waarom?
- Hoe zou u uw eigen sociale positie omschrijven?
- In welke mate speelt uw intersectionaliteit voor u persoonlijk een rol?

Topic 7. Gevolgen:

- In welke mate heeft online geweld/online kwetsbaarheid een impact op uw dagelijks leven?
- In welke mate heeft online geweld een invloed op uw online participatie? In welke mate heeft u uw online geweld aangepast ten gevolge van het geweld?
- In welke mate heeft online geweld voor u psychologische gevolgen?
- Hoe tracht u om te gaan met online geweld? Op welke manieren?
- **Vluchtreacties:**

- In welke mate is er sprake van **distantiëring** waarbij aanstootgevende inhoud en/of gebruikers worden genegeerd, gedempt, geblokkeerd of verwijderd?

- In welke mate is er sprake van **rationalisering** van het geweld om het zo minder persoonlijk op te vatten? (bijvoorbeeld: het misbruik verklaren door te focussen op het gender gerelateerde van het probleem)

- In welke mate reageert u door middel van _____ ? Hiermee bedoelt men het opleggen van persoonlijke grenzen om de impact van de cyberagressie op het leven te verminderen (bijvoorbeeld: e-mails of sociale media profiel niet meer laat 's avonds nakijken, vragen aan vrienden of collega's om e-mails of profiel na te kijken wanneer intimidatie verwacht wordt)

- In welke mate **perkt u uw internetgebruik in** ten gevolge van online geweld/intimidatie? (bijvoorbeeld: contact vermijden met vreemden, onthouden van omstrede debatten, verwijderen van persoonlijke informatie/foto's, het bewust niet delen van een omstrede hashtag, toevlucht zoeken in private Facebook-groepen, ...)

- **Counterspeech: Tegenspraak is de idee dat een schadelijke retoriek effectief kan beantwoord of hersteld worden door middel van méér redevoeringen en uitlatingen, eerder dan zich terug te trekken uit de cyberspace**

- In welke mate tracht u het online geweld tegen te gaan aan de hand van meer retoriek?
- In welke mate beantwoordt u online geweld (gericht tegen uzelf of geweld dat u tegen komt op het internet? Hoe doet u dat?
- In welke mate onderneemt u actie in samenwerking met anderen?

- **Vechtreacties:**

- In welke mate gaat u **één op één de confrontatie** aan met de aanvaller? (bijvoorbeeld: door dezelfde tactieken te gebruiken, of het debat online/offline aan te gaan, ruziën)
- **Traditioneel activisme:** In welke mate engageert u zich in bewustmaking of belangenbehartiging rond cybergeweld? (bijvoorbeeld: spreken/schrijven over cyberhaat, opstarten van petitie) + In welke mate zoekt u andere slachtoffers op?
- **Performance-based activism:** In welke mate tracht u aanvallen van online geweld creatief te herbestemmen? (bijvoorbeeld: door middel van humor)
- **Digilant activism:** In welke mate maakt u gebruik van buitengerechtigde praktijken om de dader ter verantwoording te roepen/te straffen?

Topic 8. Aangifte:

- In welke mate is het probleem voor u bespreekbaar? Spreekt u er bijvoorbeeld met anderen over?
- In welke mate kon u rekenen op andere online-gebruikers bij het incident?
- Heeft u het voorval gemeld bij de operator (Facebook, Instagram, Twitter, ..) of andere instantie (politie)?
- Indien ja, heeft u een proces verbaal of ander document ondertekend?
  - In welke mate heeft u het gevoel bij een instantie terecht te kunnen bij een incident van cyberintimidatie?
  - In welke mate heeft u het gevoel goed geholpen te kunnen worden bij een incident van online geweld?

Topic 9. Aanbevelingen:

- Wat zou er moeten gebeuren om online geweld tegen vrouwen te doen afnemen/ online intimidatie beter aan te pakken?
- Welke adviezen zou u aan vrouwen geven die slachtoffer zijn van cybergeweld?
- Welke beleidsadviezen zou u formuleren om het groeiend maatschappelijk probleem van online geweld tegen vrouwen aan te pakken?
- Wat zou u veranderen aan de huidige sociale netwerksites?

Afsluiting: Heeft u nog iets toe te voegen? Vragen, opmerkingen?

Ik wil u hartelijk bedanken voor uw bereidwillige medewerking.

Bijlage II: Codeboek

Code System	Memo	#
Code system		2964
1. Kenmerken online kwetsbaarheid		34
1.1. Fora		45
1.2 Anonimiteit		23
1.3 Gebrek aan controle/ wederwoord		41
1.4 Laagdrempeligheid		32
1.5 Omvang		43
1.6 Verkeerde info		9
1.7 Onderschatte impact		29
2. Online geweld tegen vrouwen		0
2.1. Geen inhoudelijk debat		32
2.1.1 Uiterlijk		38
2.1.2 Expertise		77
2.1.2.1 Traditionele moederrol		25
2.1.3 Seksisme		74
2.1.4 Racisme		24
3. Online bagger		0
3.1. Frequentie		29
3.2 Georganiseerd		16
3.3 Vormen		41
3.3.1 Online haat/ intimidatie		31
3.3.2 Click-based websites		11
3.3.3 Roddels		9
3.3.4 Bedreigingen		18
3.3.5 Dick pics		7
3.3.6 Cartoon		8
3.3.7 Doxing		9
3.3.8 Stalking		11
4. Persoonlijke impact		0
4.1 Niet raken		65
4.2 Raken		53
4.2.1 Omgeving		74
4.2.2 Persoonlijk		18

4.2.3 Psychologische gevolgen	65
5. Publiek figuur	93
5.1. Mening	41
6. Oorzaken	6
6.1. Patriarchaat	39
6.1.1. Minderwaardigepositie	38
6.1.2 Veranderende genderrollen	12
6.1.3 Victim blaming	6
6.2 Politiek/ Politici	39
6.2.1 Retoriek	21
6.2.2 Polarisering	14
6.2.3 Verrechtsing	8
6.2.4 Andere	6
6.3 Media	49
6.3.1 Toename internetgebruik	9
6.3.2 Gebrek aan regulering	12
6.3.3 Andere normering	11
7. Daders	25
7.1. Motief	58
7.2 Identificatie	24
7.3 Vrouwen	29
7.4 Mannen	29
7.5 Gevolgen	0
7.5.1 Online gedrag	83
7.5.1.1 Online ontremmingseffect	41
7.5.2 Aanpassing gedrag	46
7.6 Intersectionaliteit	33
7.6.1 Eigen sociale positie	53
7.6.1.1 Leeftijd	13
8. Online geweld als voorzetting	18
8.1. Offline bagger	36
8.2 Impact echte leven	38
8.3 Verschillen	51
8.4 Gelijkenissen	10
9. Vluchtreacties	2
9.1. Distantiëring	107
9.1.1. Redenen	43

9.2 Rationalisering	25
9.3 Technologische hygiëne	22
9.4 Inperking Internetgebruik	19
9.4.1 Voorzichtigheid	30
10 Counterspeech	46
11. Vechtreactie	0
11.1. Confrontatie	63
11.2 Traditioneel activisme	31
11.3 PerformanceBased activism	35
11.4 Digilante activism	13
12 Andere strategieën	17
12.1. Andere onlinegebruikers	23
12.2 Motivering	6
12.3 Normaliseren	53
13 Aangifte	44
13.1 Tekortkomingen	25
13.2 Onwetendheid	28
13.3 Hulp	19
13.4 Bespreekbaarheid	27
14 Vergelijking mannen	23
15 Aanbevelingen	7
15.1 Media	9
15.2 Getuigenissen	5
15.2.1 Dialoog	6
15.3 Normering/ mentaliteitswijziging	11
15.4 Meldpunt	7
15.4.1 Ondersteuning	6
15.5 Campagnes	18
15.5.1 Bewustmaking	7
15.5.2 Opvoeding/ educatie	18
15.6 Andere gebruikers	11
15.6.1 Rol mannen	8
15.7 Politici	12
15.8 Instanties	25
15.9 Bestrafing/regulering	36
15.9.1 Banning	5
15.10 Sociale netwerksites	27

16 Beperkingen aanbevelingen	26
17. Adviezen vrouwen	37